

ISSN 2413-0117

Ministry of Education and Science
of Ukraine

Міністерство освіти і науки
України

BULLETIN

ВІСНИК

of the Kyiv National
University of Technologies
and Design

Київського національного
університету технологій
та дизайну

№ 5 (103), 2016

Журнал розміщено в міжнародних наукометричних базах даних, репозитаріях та пошукових системах:

Ulrich's Periodicals Directory, EBSCOhost, WorldCat, РИНЦ, Index Copernicus, Research Bible, PBN, JIF, OAJI, InfoBase Index, ISI, UIF, CiteFactor, Google Scholar

Шановні колеги!

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ТЕХНОЛОГІЙ ТА ДИЗАЙНУ**
серед
ТОП-100
кращих дизайнерських університетів світу*

* *CEOWORLD MAGAZINE (Сполучені Штати Америки)*

CEOWORLD MAGAZINE
FASHION SCHOOL RANKINGS, 2016

This is to certify that

Kyiv National University of Technologies and Design
Nemirovich-Danchenko Street, 2, Kyiv 01011, Ukraine

was ranked 88 among the
top fashion schools in the world in CEOWORLD Magazine's 2016 survey.

The annual ranking of the "Top 100 Fashion Schools In The World,"
not only represents glory of the institute, but also recognizes the positive impact that
the institute has made on the education fraternity.

Maria Cich
PRESIDENT

Leonard R. Smith
PROMOTION CHAIRMAN

CEOWORLD Magazine
276 Fifth Avenue, Suite 704, New York, NY, 10001, United States
Tel: +1 347.983.5101 (USA) | Tel: +44 20 8123 4833 (UK) | Email: info@ceoworld.biz

Date: May 18, 2016

CEOWORLD MAGAZINE
РЕЙТИНГ ШІЛ МОДИ ТА ДИЗАЙНУ, 2016

Цим засвідчує те, що
**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ТЕХНОЛОГІЙ ТА ДИЗАЙНУ**
вул. Неміровича-Данченка, 2, Київ 01011, Україна

посів 88-ме місце серед найкращих світових шкіл
моди та дизайну за результатами дослідження CEOWORLD Magazine у 2016 році

Щорічний рейтинг "Топ-100 найкращих шкіл моди та дизайну у світі"
не тільки засвідчує високий статус університету, а також визнає його
вагомий внесок у освітню співдружність

Maria Cich
PRESIDENT

Leonard R. Smith
PROMOTION CHAIRMAN

CEOWORLD Magazine
276 Fifth Avenue, Suite 704, New York, NY, 10001, United States
Tel: +1 347.983.5101 (USA) | Tel: +44 20 8123 4833 (UK) | Email: info@ceoworld.biz

Date: May 18, 2016

www.knutd.com.ua
01011, м. Київ,
вул. Неміровича-Данченка, 2,
тел.: +38 (044) 256-29-86

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ВІСНИК

**КИЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ТЕХНОЛОГІЙ ТА ДИЗАЙНУ**

№5 (103), 2016

Серія «Економічні науки»

Наукове фахове видання

Періодичність виходу: 6 разів на рік

Дата заснування: грудень 1999 р.

Київ 2016

Засновником журналу «ВІСНИК Київського національного університету технологій та дизайну» є

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ДИЗАЙНУ

Науковий фаховий журнал є правонаступником видання «Известия высших учебных заведений. Технология легкой промышленности», який видавався з березня 1958 року у Київському технологічному інституті легкої промисловості (СРСР).

№4 (101), 2016

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації: серія КВ №19330–9130 ПР від 08.08.2012р.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи: ДК № 993 від 24.07.2002 р.

Журнал входить до переліку наукових фахових видань.

Наказ МОН України від 13.07.2015 № 747 (додаток 17, рішення щодо продовження) – фаховість із технічних та економічних наук.

Індекс журналу в каталозі передплатних видань України – 9144

ISSN 2413-0117

Журнал зареєстровано в Міжнародному центрі періодичних видань (ISSN International Centre, Париж, Франція) 22.12.2004р.

Журнал реферується та індексується у наступних міжнародних базах даних: Ulrich's Periodicals Directory, EBSCOhost, WorldCat, РИНЦ, Index Copernicus, Research Bible, PBN, JIF, OAJI, InfoBase Index, ISI, UIF, CiteFactor, Google Scholar

**Засновник і
видавець:**

Київський національний університет технологій та дизайну
Україна, 01011, м. Київ, вул. Немировича-Данченка, 2

**Головний
редактор:**

Грищенко І.М., доктор економічних наук, професор, академік Національної академії педагогічних наук України, Заслужений працівник освіти України, лауреат Державної премії України в галузі науки та техніки.

**Заступник
головного
редактора:**

Ганущак-Єфіменко Л.М., д.е.н., доц.

Київський національний університет технологій та дизайну є членом Асоціації університетів текстильного профілю (Autex) з 2006 року

Київський національний університет технологій та дизайну – повний індивідуальний член Асоціації Європейських університетів (EUA) з 20 жовтня 2005 року

Видання орієнтоване на науковців, викладачів, аспірантів, студентів, а також науково-практичних працівників і фахівців відповідних галузей промисловості.

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ:

01011, м. Київ, вул. Немировича-Данченка, 2, корп. 1, к. 250

тел./факс: +38 (044) 280-60-47

e-mail: vistnuk@knutd.com.ua

www.knutd.com.ua

Рекомендовано до друку Вченою радою Київського національного університету технологій та дизайну, протокол № 3 від 19.10.2016 р.

Матеріали друкуються мовою оригіналу. Відповідальність за переклад, достовірність фактів, цитат, власних імен, географічних назв, назв підприємств, організацій, установ та іншої інформації несуть автори статей. Передруки та переклади статей дозволяються лише за згодою автора (-ів) та редакції.

© Київський національний університет
технологій та дизайну, 2016

**The owner of «BULLETIN of the Kyiv National University of Technologies and Design» is
KYIV NATIONAL UNIVERSITY OF TECHNOLOGIES AND DESIGN**

This Scientific Specialized Journal is the successor of the edition «Proceedings of Higher educational establishments. Technology of the light industry», which was published by Kiev Technological Institute of Light Industry from March, 1958 (USSR)

№6 (93), 2015 The state registration of print media is KB № 19330-9130 ПП, originating date 08.08.2012
License for publishing activity is ДК №993, originating date 24.07.2002
The journal is listed & reregistered in Higher Attestation Commission of Ukraine:
№ 747, originating date 13.07.2015. Fields: technological, economical.
The journal is in the Catalogue of subscription editions of Ukraine – 91443

ISSN 2413-0117 The journal is registered in ISSN International Centre, Paris, originating date is 22.12.2004
The journal is abstracted and indexed by Ulrich's Periodicals Directory, EBSCOhost, WorldCat, ПИИЦ, Index Copernicus, Research Bible, PBN, JIF, OAJI, InfoBase Index, ISI, UIF, CiteFactor, Google Scholar

Owner and Publisher: Kyiv National University of Technologies and Design
Ukraine, 01011, Kyiv, 2, Nemyrovych-Danchenka, Str.

Editor-in-Chief: **Ivan M. Gryshchenko** - Dr., professor, academician National Academy of Pedagogical Sciences Ukraine, Honored Worker of Education of Ukraine, Laureate of the State Prize of Ukraine in science and technology.

Deputy Editor: **Lyudmila M. Ganushchak-Efimenko** - Dr., associate professor

Kyiv National University of Technologies and Design is the member of the Association of Universities for Textiles (AUTEX) since 2006

Kyiv National University of Technologies and Design is the general member of European University Association (EUA) since 20 October, 2005

Economics & Business Management. Higher Education: progress, problems and prospects.

The journal is aimed at a wide range of researchers, professors, students, and graduate students and to bring the results of scientific research carried out under a variety of intellectual traditions and organizations of procedures to the attention of a specialized readership.

EDITORIAL OFFICE:

01011, Ukraine, Kyiv, 2, Nemyrovych-Danchenka, Str., office 1-250

Tel./fax: +38 (044) 280-60-47

e-mail: vistnuk@knutd.com.ua

www.knutd.com.ua

Recommendations from Science Council of Kyiv National University of Technologies and Design, Protocol №3, of 19.10.2016

Articles are published in the original language. The authors are responsible for the translation, authenticity of facts, quotations, proper names, geographic names, names of enterprises and other information.

The Editorial Office and author's consent needed prior to republishing or translating the articles.

ВІДОМОСТІ ПРО ЧЛЕНІВ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ
наукового фахового журналу
«Вісник Київського національного університету технологій та дизайну,
Bulletin of the Kyiv National University of Technologies and Design»
СЕРІЯ «ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ»

Грищенко Іван Михайлович – головний редактор, доктор економічних наук, професор, академік Національної академії педагогічних наук України, Заслужений працівник освіти України, лауреат Державної премії України в галузі науки та техніки.

Ганущак-Єфіменко Людмила Михайлівна – заступник головного редактора, доктор економічних наук, доцент.

Члени редакційної колегії

Денисенко Микола Павлович – доктор економічних наук, професор.

Куклін Олег Володимирович - доктор економічних наук, професор.

Крахмальова Ніна Анатоліївна - кандидат економічних наук, доцент.

Матюх Сергій Анатолійович – кандидат економічних наук, доцент.

Георгій Гавтадзе – Повний професор Державного університету Акакія Церетелі, Повний професор Кутаїського університету економіки та права (Грузія).

Тарасенко Ірина Олексіївна – доктор економічних наук, професор.

Чубукова Ольга Юріївна – доктор економічних наук, професор.

Щербак Валерія Геннадіївна – доктор економічних наук, професор.

Музиченко Анатолій Степанович – доктор економічних наук, професор.

Denis Ushakov - PhD, професор (Бангкок).

Dietmar Vahs – PhD, професор (Німеччина).

Hendrik S. Doss – PhD, професор (Німеччина).

Мазур Наталія Петрівна – відповідальний секретар редакційної колегії.

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ:

01011, м. Київ, вул. Немировича-Данченка, 2, корп. 1, к. 250

тел./факс: +38 (044) 280-60-47

e-mail: vistnuk@knutd.com.ua

www.knutd.com.ua

Зміст

МОДЕРНІЗАЦІЯ ОСВІТИ

- 1 **Кремень В. Г.**
Трансформаційний потенціал класичної моделі університету 8
- 2 **Колумбет О. М.**
Економічні показники впливу фізичної культури та спорту на якість вищої освіти 16
- 3 **Махнарилов Ю. В.**
Формалізація принципу оцінки результатів навчання 24

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

- 1 **Гончаренко І. М.**
Перспективні напрями розвитку готельно-ресторанного бізнесу в Україні в умовах інтеграції до світового економічного простору 32
- 2 **Онегіна В. М.**
Державно-суспільно-приватне партнерство та ризик менеджмент у сільському господарстві 37

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ

- 1 **Геселева Н. В., Залізний С. В.**
Методи підтримки прийняття рішень при оптимізації виробничо-збутової діяльності підприємства з урахуванням попиту споживачів 43
- 2 **Гребельник О. П.**
Аналіз наслідків застосування додаткового митного платежу як регулятивного заходу стабілізації платіжного балансу 50
- 3 **Герасимчук Н. А., Мірзосєва Т. В.**
Аналіз економічної ефективності сільськогосподарських підприємств 60
- 4 **Єршова О. О.**
Еволюційна сутність розвитку бізнес-процесів підприємств України 67
- 5 **Макатьора Д. А., Лісун Я. В.**
Економічне обґрунтування вибору технологічного обладнання підприємств легкої промисловості 77
- 6 **Титикало В. С.**
Порівняльний аналіз звітності державних підприємств України та міжнародних стандартів бухгалтерського обліку для державного сектору 86
- 7 **Ткачук В. А.**
Обґрунтування використання індикаторів якості життя сільського населення як детермінант його розвитку 91
- 8 **Штулер І. Ю.**
Системний консалтинговий підхід до поліпшення результативності фінансового управління 104

TABLE OF CONTENTS

MODERNIZATION OF EDUCATION

- 1 **Vasyl G. Kremen**
Transformative potential of the classical model of a university 8
- 2 **Alexander N. Kolumbet**
Economic indicators influence of physical culture and sports quality of higher education 16
- 3 **Yuri V. Makhnarylov**
Formalization of the principle of learning outcomes assessment 24

PROBLEMS OF DEVELOPMENT OF ECONOMY

- 1 **Irina M. Goncharenko**
Perspective trends in hotel and restaurant business development in Ukraine under integration into the global economic community 32
- 2 **Viktoriia M. Onegina**
Public-social-private partnership and risk management in agriculture 37

MODERN TENDENCIES AND MANAGEMENT PROBLEMS

- 1 **Nataliya V. Heseleva, Sergiy V. Zalizny**
Decision support methods in optimization of production and sales operations with regard to consumers demand 43
- 2 **Oleksandr P. Grebelnyk**
Analysis of the impact of additional customs payments In promoting the balance of payments stability 50
- 3 **Nataliia A. Gerasymchuk, Tetiana V. Mirzoieva**
Analysis of economic efficiency of agricultural enterprises 60
- 4 **Olena O. Yershova**
Evolutionary nature of business processes development at Ukrainian enterprises 67
- 5 **Dmytro A. Makatoria, Yanina V. Lisun**
Economic justification of the choice of technological equipment at light industry enterprises 77
- 6 **Volodymyr S. Tytykalo**
Comparative analysis of the report on financial situation of government entities of Ukraine and international public sector accounting standards 86
- 7 **Vadym A. Ткачук**
Ground of the use of indicators of quality of life of rural population as determinant of his development 91
- 9 **Iryna Y. Shtuler**
Systemic consulting approach to improving the effectiveness of financial management 104

Шановний Іване Михайловичу!

Редакція журналу «Вісник КНУТД» щиро вітає Вас з 60-річним ювілеєм.

Ми знаємо Вас як високоосвічену людину, яскраву особистість, педагога і науковця, активного громадсько-політичного діяча, талановитого керівника, який взяв на себе громадянську відповідальність готувати фахівців нового типу, що будуватимуть сучасну модерну, потужну Україну, якою можна пишатися, країну, яка посідатиме гідне місце у світі зразка XXI сторіччя.

Ви – знаний фахівець і новатор у галузі підприємництва, макро- та мікроекономіки, державного регулювання економікою, інноваційного управління, автор понад 200 наукових праць, у тому числі наукових монографій, підручників та навчальних посібників для вищих навчальних закладів України та практиків бізнесу.

Під Вашим проводом Київський національний університет технологій та дизайну укріпив свої позиції високорейтингового вищого навчального закладу, справжнього освітнього та наукового центру країни, стратегічним завданням якого є підготовка конкурентоздатних, інноваційних та адаптивних професіоналів, які представлятимуть національну кадрову еліту, для вирішення соціально-економічних завдань, що стоять перед Україною та міжнародною спільнотою.

Неможливо перебільшити вагомість Вашого особистого внеску у справу розвитку національної освіти і науки, пропагування філософії освітнього партнерства, розробку новітніх інноваційних підходів до надання освітніх послуг, імплементацію студентоцентрованого компетентнісного навчання як нової парадигми сучасної вищої освіти.

Даючи найвищу оцінку Вашій професійній та науковій діяльності, Вас неодноразово нагороджено високими державними нагородами та відзнаками, присвоєно почесні звання.

Як керівник навчального закладу нового типу, педагог найвищої кваліфікації, Ви докладаете багато зусиль для впровадження демократичних механізмів просування України на шляху ринкових відносин, розповсюдження економічних та юридичних знань серед молоді, всіляко сприяєте поглибленню інтеграції України у світовий інформаційно-технологічний, навчальний, науковий та культурологічний простір.

Зважаючи на Ваші професіоналізм, працездатність та цілеспрямованість, вміння знайти рішення у найскладніших ситуаціях, впевнені, що для Вас стануть реальністю найзавітніші бажання та найамбітніші проекти.

Нехай справа, якій Ви віддаєте свої душевні і фізичні сили, досвід, знання, приносить радість і натхнення. Нехай поруч будуть близькі Вам люди. Міцного здоров'я Вам, енергії, бадьорості духу, терпіння, душевної гармонії та оптимізму у Вашій нелегкій роботі з керування великим освітнім закладом та виховання нової генерації молоді, збереження та примноження традицій європейського гуманізму та демократії для формування і відтворення інтелектуального капіталу нації для забезпечення сталого економічного розвитку та процвітання України.

Нехай Всі Ваші задуми здійсняться, бо у Вас є відданий колектив однодумців!

**З глибокою повагою,
редакція журналу «Вісник КНУТД»**

УДК 378.091:378.4

Василь Г. Кремень

Національна академія педагогічних наук України

ТРАНСФОРМАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ КЛАСИЧНОЇ МОДЕЛІ УНІВЕРСИТЕТУ

Стаття присвячена розгляду основних викликів, які постали перед університетською освітою в XXI ст. Одним з таких викликів є інноваційний характер сучасної цивілізації. Відповіддю на цей виклик стало поширення моделі дослідницького університету. Іншим важливим викликом є комерціалізація університетського життя в контексті глобалізації. Підприємницький та корпоративний університети можуть розглядатися в якості форм університетської діяльності, які виникли внаслідок відповідних процесів.

Ключові слова: університет, дослідницький університет, підприємницький університет, корпоративний університет, комерціалізація, інноваційний характер цивілізації.

Василий Г. Кремень

Национальная академия педагогических наук Украины

ТРАНСФОРМАЦИОННЫЙ ПОТЕНЦИАЛ КЛАССИЧЕСКОЙ МОДЕЛИ УНИВЕРСИТЕТА

Статья посвящена рассмотрению основных вызовов, стоящих перед университетским образованием в XXI веке. Одним из таких вызовов является инновационный характер современной цивилизации. Ответом на этот вызов стало распространение модели исследовательского университета. Другим важным вызовом является коммерциализация университетской жизни в контексте глобализации. Предпринимательский и корпоративный университеты могут рассматриваться в качестве форм университетской деятельности, которые возникли в результате соответствующих процессов.

Ключевые слова: университет, исследовательский университет, предпринимательский университет, корпоративный университет, коммерциализация, инновационный характер цивилизации.

Vasyl G. Kremen

National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine

TRANSFORMATIVE POTENTIAL OF THE CLASSICAL MODEL OF A UNIVERSITY

The paper is devoted to the major challenges to University education in the 21st century. One of these challenges is the innovative character of modern civilization. The response to this challenge has been the development of the research University model. Another important challenge is the commercialization of University life in the context of globalization. Entrepreneurial and corporate universities might be considered as forms of University activities that emerged in the response to these challenges.

Keywords: University, research University, entrepreneurial University, corporate University, commercialization, innovative character of civilization.

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями Сучасний глобальний світ перебуває у динаміці, і університет, одна з найстаріших соціальних інституцій європейської цивілізації, не може стояти осторонь цих радикальних, доленосних, а часом навіть драматичних, змін. Кілька десятиліть тому один з провідних філософів XX сторіччя Ганс-Георг Гадамер відзначав: «Ідея Університету, – в тій формі, в якій вона розвинулася за два останні століття, – насправді всюди означала перехід

від *doctrina* до дослідження, або ж, повторюючи визначення Вільгельма фон Гумбольдта, – перехід до «науки, яка ще не зовсім знайдена» [2, с. 170].

Аналіз останніх публікацій по проблемі Свого часу класична модель університету постала з доробку представників німецької класичної філософії, що був творчо опрацьований Вільгельмом фон Гумбольдтом та прислужився створенню у 1810 р. Берлінського університету. Як зазначає Герберт Шнедельбах: «Цю модель було названо університетом Гумбольдта, бо структура та його основні завдання були сформульовані та реалізовані Вільгельмом фон Гумбольдтом, який працював на посаді «начальника секцій з культури, суспільного викладання та медичних закладів» в чині таємного державного радника. Заснуванню Берлінського університету передували програмні твори Шеллінга, Фіхте, Шлеєрмахера, Штеффена та інших, тому концепцію Гумбольдта можна розглядати як продуктивний синтез відповідних ідей. Берлінський університет, першим ректором якого був Фіхте, постав не внаслідок реформи, а як справжнє новоутворення» [7, с. 2]. Сам Вільгельм фон Гумбольдт в роботі «Про внутрішню та зовнішню організацію вищих навчальних закладів у Берліні» підкреслював: «Підвалиною внутрішньої організації вищих наукових закладів є дотримання принципу, за яким науку треба сприймати як щось, ще не з'ясоване й остаточно нез'ясоване. Пошук такої науки триватиме завжди» [3, с. 27].

Невирішені частини дослідження Принципова невизначеність науки, зведення її до постійного творчого пошуку, який виключає будь-який догматизм та ідеологічну ангажованість, став особливо актуальним в наш час. Мабуть, в цьому і полягає місія саме класичної моделі університету – постійно надихати на подальший розвиток, відкривати нові горизонти буття та пізнання, знаходити визначальні сенси – як на особистісному, так і на соціальному рівні. Навчання та дослідження, ці два головні виміри університетської діяльності, ідентифіковані Вільгельмом фон Гумбольдтом, перетворюються при цьому на захоплююче інтелектуальне та духовне дійство, у якому відкривається сутність людської культури та її визначальне призначення.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування Американський дослідник Джон Скот виокремлює три головні принципи, що слугують своєрідним фундаментом класичної гумбольдтівської моделі університету: по-перше, це принцип єдності навчання та дослідження; по-друге, принцип академічної свободи, що включає як свободу навчання, так і свободу викладання; і, нарешті, по-третє – принцип самодостатності кожної з наукових дисциплін, який стверджує чистоту дослідження [21, с. 20]. Аналіз цих принципів доводить, що перші два цілком зберігають фундаментальне значення і в наш час, та власне визначають онтологічні підвалини інституційного буття університету. А ось третій принцип, в умовах поширення трансдисциплінарних та кросдисциплінарних підходів, підлягає певному переосмисленню або, по-сучасному, перезавантаженню. І це є цілком закономірним, адже подолання кордонів є характерною рисою буття сучасної цивілізації.

Спробуємо поглянути на виклики, з якими стикається класична модель університету у часовому та просторовому вимірі. Нині цей підхід розробляє С.В. Курбатов [4]. В часовому контексті головним фактором, який змінив сутність та природу сучасної цивілізації, став фактор інновацій. Як ми підкреслювали в одній із своїх праць: «Інновації окреслюють долі глобального світу, вони – сутність постіндустріального, інформаційного суспільства, постійні зміни якого проблематизують буття людини... Дослідження феномену інновації – це спроба дослідити спосіб орієнтації людини в нестримній динаміці життя, спроба відповісти, які смислові, всезагальні орієнтири встановлюють той спосіб людського життя, в якому домінуючу роль відіграють постійні зміни і нововведення» [6, с. 6]. По суті, дослідницька складова університетської місії має інноваційний характер, і зростання значення дослідницького компонента в структурі місії сучасного університету, яке відверто

простежується впродовж останніх десятиліть, відображає вплив інновацій на університетське життя.

Модель дослідницького університету, що спирається на гумбольдтівські підходи та принципи, виникає спочатку в США, а потім поширюється по всьому світу. Саме ця модель в найбільш чистому вигляді втілює інноваційний характер сучасної цивілізації. Перші американські дослідницькі університети виникають ще у ХІХ ст. – це, наприклад, створений у 1876 році Університет Джона Хопкінса. У ХХ ст. активно створюються і спеціальні інституції, мета яких – підтримка наукових досліджень у стратегічно важливих для держави сферах. Так, у 1916 р. в США було створено Національну дослідницьку раду, а у 1940 р. – Національну оборонну дослідницьку раду.

Звичайно, американська модель дослідницького університету відрізнялася від класичної моделі німецького університету, запропонованої Вільгельмом фон Гумбольдтом. На думку Філіпа Альтбаха, ці відмінності можна звести до наступних положень: 1) служіння суспільству та його інтересам проголошувалось в американських університетах найвищою цінністю; 2) система управління університетом була більш демократичною, ніж в Європі, оскільки в її основі лежав кафедральний устрій з відповідною спеціалізацією; 3) управлінські та адміністративні функції здійснювалися на рівні цих підрозділів представниками, безпосередньо обраними співробітниками, в той час як вище керівництво університетів на рівні президента та деканів призначалось урядом або ж спеціальними радами [9, с. 15].

За даними американських дослідників Річарда Аткинсона та Вільяма Бленпайда [12, с. 44], у 2003 р. у ста кращих дослідницьких університетах США проводилося 79,6% усіх наукових досліджень, а десять кращих дослідницьких університетів проводили 16,9% досліджень. Витрати на наукову діяльність дослідницьких університетів впродовж 1973-2003 рр. зростали вкрай асиметрично – найбільшим було зростання у медичній галузі (з 3 до 12 млрд. доларів), біологічних (з 3 до 7 млрд. доларів) та інженерних (з 1 до 5,6 млрд. доларів) науках. Впродовж 1983-2003 рр. кількість аспірантів американських дослідницьких університетів зросла з 70 тис. до 130 тис. При цьому майже 41% аспірантів в 2003 р. були іноземцями.

Згідно з останніми редакціями класифікації Карнегі (2010 та 2015 р.), американські дослідницькі університети поділені на три групи: 1) докторські університети з найвищою дослідницькою активністю (115 університетів); 2) докторські університети з високою дослідницькою активністю (107 університетів) та 3) докторські університети з помірною дослідницькою активністю (113 університетів) [14]. Фінансові умови існування провідних дослідницьких університетів просто вражаючі. Так, найбагатший американський університет – Гарвард, витратив в 2015 фінансовому році 4,5 млрд. дол., а розмір його ендаументу складав 37,6 млрд. дол. При цьому, в університеті працювали 2400 постійних та 10400 афілійованих співробітників, а навчалися більше 21000 студентів. В 2015-2016 р. вартість навчання в цьому університеті складало для студента 45278 американських доларів на рік [16].

Модель саме дослідницького університету через систему власних індикаторів оцінює найстаріший міжнародний рейтинг – Академічний рейтинг світових університетів або ж Шанхайський рейтинг. Ключовий показник для цього рейтингу, який виходить з 2003 р. – кількість лауреатів Нобелівської премії, а також інших найпрестижніших нагород, серед випускників та співробітників університету. Також враховується частота цитувань та кількість наукових публікацій у провідних академічних виданнях. Як наслідок, вже багато років Гарвард очолює цей рейтинг, а серед першого десятка кращих університетів світу – 8 американських та 2 британських вищих навчальних закладів. У 2016 р. цей десяток виглядає наступним чином [10]:

Таблиця 1

Найкращі університету за версією Академічного рейтингу світових університетів (ARWU) у 2016 р.

№	Університет	Країна	Бал
1	Гарвард	США	100
2	Стенфордський університет	США	74,4
3	Університет Каліфорнії в Берклі	США	70,1
4	Кембридж	Велика Британія	69,6
5	Массачусетський технологічний інститут (MIT)	США	69,2
6	Принстонський університет	США	62
7	Оксфорд	Велика Британія	58,9
8	Каліфорнійський технологічний інститут	США	57,8
9	Колумбійський університет	США	56,7
10	Університет Чикаго	США	54,2

Цікаво поглянути і на десять кращих країн, університети яких представлені в Академічному рейтингу світових університетів або Шанхайському рейтингу цього року [11]. Це – найбільш розвинені країни сучасного світу, які, за визначенням Іммануїла Валлерстайна, складають його центр.

Таблиця 2

Десять кращих країн, університети яких представлені в Академічному рейтингу світових університетів (ARWU) в 2016 році

Країна	ТОП 20	ТОП 100	ТОП 200	ТОП 300	ТОП 400	ТОП 500
США	15	50	71	98	119	137
Велика Британія	3	8	21	28	33	37
Японія	1	4	6	9	12	16
Швейцарія	1	4	6	7	8	8
Австрія	-	6	8	14	21	23
Канада	-	4	6	13	16	19
Німеччина	-	3	14	21	27	38
Франція	-	3	9	13	18	22
Нідерланди	-	3	9	11	12	12
Швеція	-	3	5	8	10	11

На відміну від інноваційного, дослідницького виміру університетської діяльності, який був присутнім уже в класичній моделі, запропонованій Вільгельмом фон Гумбольдтом, головні просторові виклики сучасному університету сформувався вже у ХХ ст., пов'язані вони з розвитком підприємництва та зростанням значення економічної складової у діяльності будь-якої соціальної інституції. Процес глобалізації створює могутнє економічне та соціальне підґрунтя для перетворення університету на транснаціональну інституцію. За цих умов здобуття університетської освіти перетворюється на приватну справу громадян з відповідними економічними наслідками. Один з провідних сучасних соціологів, професор Університету Берклі Майкл Буравой зазначає: «В усьому світі можна зараз ідентифікувати тенденцію до приватизації вищої освіти. В 60-ті та 70-ті р. минулого століття ми в США мали тенденцію до зростання кількості публічних і приватних університетів та їх конкуренцію. Наприкінці 70-х та у 80-ті на хвилі маркетинга наші урядовці вирішили, що вони не можуть повністю фінансувати публічні університети, це занадто дорого коштує. Це

привело до скорочення фінансування публічних університетів та примусило останні заробляти гроші» [1, с. 101-102].

Це практично ті процеси, з якими Україна стискається в останні роки. Ще у 2004 р. вітчизняні дослідники Микола Поляков та Варфоломій Савчук стверджували: «Одним зі шляхів швидкого реагування на запити економіки та промисловості може стати використання низкою університетів і технічних вузів із програмою, наближеною до університетів, моделі «підприємницького університету». Зміцнення позицій «Entrepreneurial university» при загальноосвітній кризі університетської системи, зменшенні обсягів державного фінансування, при ще значній залежності від держави змушує університети шукати інші шляхи стабілізації свого фінансового стану. Цей процес почався в Європі 10-15 років тому і має приклади накопиченого позитивного досвіду» [5, с. 261-262].

Фактично, підприємницький університет представляє собою спробу використати бізнесові підходи та принципи в університетському житті, «перезавантажити» університетське життя у відповідності з ними. У США подібна робота активізується після ухвалення 12 грудня 1980 року Акту Бейха-Доула, що значно полегшило університетам можливість займатися комерційною діяльністю та підприємництвом. Одночасно поширюються дослідження комерційної складової діяльності університету. Як зазначають Френк Розермел, Шанті Агінг та Лін Хуан, за період з 1981 по 2005 р. у 28 наукових журналах було надруковано 173 статті, що присвячено розгляду університетського підприємництва. Найбільш популярними темами статей були: підприємницький дослідницький університет (86 статей – 50%); створення нових фірм (42 статті – 24%) та екологічний контекст та інновації (29 статей – 17%). За межами США вийшло 77 статей (45%): переважно у Великій Британії (26), Швеції (14) та Бельгії (11) [20, с. 695-696].

У надрукованій в 2013 р. статті з промовистою назвою «Коли знання одружується з капіталом: народження академічного підприємства» один з найбільш авторитетних експертів у цій галузі Генрі Іцкович наступним чином пояснює процес комерціалізації університетського життя: «Існує своєрідний симбіоз між знанням та капіталом – різноманітні форми капіталу: економічний, людський та інтелектуальний передбачають створення нових знань, а знання є фундаментом акумуляції капіталу» [15, с. 109].

Але бізнес не був би бізнесом, якби не спробував «переграти» університет та зробити альтернативну йому інституцію на власному полі. Саме такою інституцією є корпоративний університет. Ґрунтовним дослідженням процесу становлення та поширення корпоративного університету стало дослідження Джин Мейстер [18]. Авторка розглядає цей феномен як «стратегічну парасольку» для вдосконалення та освіти співробітників, споживачів та поставщиків з метою реалізації організаційних стратегій. За прогнозами, саме ця модель буде найбільш затребуваною в ХХІ ст.

Перший корпоративний університет було створено в 1956 р. в США на базі відомої транснаціональної компанії Дженерал Електрикс. Цей університет продовжує успішно функціонувати і в наш час. Але масовий розвиток корпоративних університетів починається в 90-ті роки ХХ ст. Так, за період з 1993 по 2001 р. кількість корпоративних університетів збільшилася з 400 до 2000, а в 2010 році досягла 3700 [17]. На думку голландського дослідника Мартіжна Радемекерса, «швидке зростання кількості корпоративних університетів починаючи з 1990-х р. довело, що це не лише данина моді. Корпоративні університети змогли перетворитися з простих підрозділів для проведення тренінгів на центри трансферу та обміну знаннями, а також інноваціями – як всередині компаній, так і між ними» [19, с. 130].

Однак серед сучасних дослідників існують і досить сурові критики корпоративної моделі університету. Так, Стенлі Аронович та Генрі Жиро стверджують: «В корпоративній культурі соціальні аспекти життя інтерпретуються в контексті індивідуальних або

економічних підходів, що девальвує демократичні імпульси або ж «розчиняє» їх у ринкових імперативах. Це загрожує як розумінню демократії в якості фундаменту наших прав і свобод, так і призводить до переосмислення значення та завдань освіти» [12, с. 334].

Висновки та перспективи подальших досліджень Підсумовуючи, я хочу ще раз підкреслити основні виклики класичній моделі університету в ХХІ ст. По-перше, це інноваційний характер сучасної цивілізації, яка, на відміну від попередніх епох, постійно прагне змін та орієнтована на майбутнє як на вищу онтологічну цінність. Найбільш «чистим» втіленням відповіді на цей виклик є розвиток дослідницьких університетів, які ще часто називають університетами світового класу. По-друге, це комерціалізація університетського життя, що тісно пов'язана з процесом глобалізації та перетворенням університету на інтернаціональну інституцію. Відповіддю на цей виклик стало формування підприємницької та корпоративної моделі університету.

Сучасний університет переживає кризу, він опинився перед необхідністю досить радикальних трансформацій задля того, щоб адекватно відповідати очікуванням суспільства. Але, захоплюючись цими вражаючими змінами, не можна забувати про такі речі, як стала традиція, спадкоємність, гуманістичні принципи університетського життя. Тому завершити я хотів би словами німецького філософа Карла Ясперса, що не втратили сенсу для всіх, хто намагається осягнути ідею університету та відчуває його призначення: «Університет збідніє, якщо живе духовне підґрунтя припинить своє існування, якщо запанує філологія без філософії, технічна практика без теорії, безконечні факти без ідей, наукове дисциплінування, а не дух» [8, с. 117].

Література

1. Буравой, Майкл Феномен нерівності: виклики для університетської освіти (розмову вів Сергій Курбатов) - http://www.philosopheducation.com/images/Files/PDF/2014_issue_2/2_15_9.pdf
2. Гадамер Ганс-Георг. Ідея Університету – вчора, сьогодні, завтра / Ганс-Георг Гадамер // Ідея університету : Антологія / ред. Марія Зубрицька. – Львів : Літопис, 2002. – С. 169–184.
3. Гумбольдт В. Про внутрішню та зовнішню організацію вищих наукових закладів у Берліні / Вільгельм фон Гумбольдт // Ідея університету : Антологія / ред. Марія Зубрицька. – Львів : Літопис, 2002. – С. 25–36.
4. Курбатов С.В. Феномен університету в контексті часових та просторових викликів: Монографія / С.В. Курбатов. – Суми : Університетська книга, 2014. – 262 с.
5. Поляков М. В. Класичний університет. Еволюція, сучасний стан, перспективи / М. В. Поляков, В. С. Савчук. – К. : Генеза, 2004. – 416 с.
6. Феномен інновацій: освіта, суспільство, культура : монографія / за ред. В. Г. Кременя. – К. : Педагогічна думка, 2008. – 472 с.
7. Шнедельбах Герберт. Університет Гумбольдта / Герберт Шнедельбах // Логос. – 2002. – № 5–6(35). – С. 1–14.
8. Ясперс Карл. Ідея Університету / Карл Ясперс // Ідея університету : Антологія / ред. Марія Зубрицька. – Львів : Літопис, 2002. – С. 111–165.
9. Altbach P. G. The Road to Academic Excellence: The Making of World-Class Research Universities / P. G. Altbach, J. Salmi. – World Bank, 2011. – 366 p.
10. Academic Ranking of World Universities <http://www.shanghairanking.com/ARWU2016.html>
11. Academic Ranking of World Universities: Statistics <http://www.shanghairanking.com/ARWU-Statistics-2016.html>

12. Aronowitz Stanley. The Corporate University and the Politics of Education / Stanley Aronowitz, Henry A. Giroux // *The Educational Forum*. – 2000. – Vol. 64, no. 4. – P. 332–339.
13. Atkinson Richard C. Research Universities: Core of the US Science and Technology System / Richard C. Atkinson, William A. Blanpied // *Technology in Society*. – 2008. – № 30. – P. 30–48.
14. Carnegie Classifications <http://carnegieclassifications.iu.edu/>
15. Etzkowitz Henry. When Knowledge Married Capital: The Birth of Academic Enterprise / Henry Etzkowitz // *Journal of Knowledge-based Innovation in China*. – 2013. – Vol. 5, no. 1. – P. 44–59.
16. Harvard at a Glance <http://www.harvard.edu/about-harvard/harvard-glance>
17. Hearn D. An Examination of Corporate University Model [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.newfoundations.com/OrgTheory/Hearn721.html>
18. Meister J. Corporate Universities: Lessons in Building a World-Class Work Force / J. Meister. – McGraw-Hill, 1998. – 256 p.
19. Rademakers M. Corporate Universities: Driving Force of Knowledge Innovation / M. Rademakers // *The Journal of Workplace Learning*. – 2005. – Vol. 17. – P. 130–136.
20. Rothaermel Frank T. University Entrepreneurship: A Taxonomy of the Literature / Frank T. Rothaermel, Shanti D. Agung, Lin Jiang // *Industrial and Corporate Change*. – 2007. – Vol. 16, no. 4. – P. 691–791.
21. Scott John C. The Mission of the University: Medieval to Postmodern Transformations / John C. Scott // *The Journal of Higher Education. Special Issue: Moving into the Next 75 Years*. – 2006. – Vol. 77, no. 1. – P. 1–39.

References:

1. Buravoy, Maykl Fenomen nerivnosti: vyklyky dlya universytets'koyi osvity (rozmovu viv Serhiy Kurbatov http://www.philosopheducation.com/images/Files/PDF/2014_issue_2/2_15_9.pdf
2. Hadamer Hans-Heorh. Ideya Universytetu – vchora, s'ohodni, zavtra / Hans-Heorh Hadamer // *Ideya universytetu : Antolohiya* / red. Mariya Zubryts'ka. – L'viv : Litopys, 2002. – S. 169–184.
3. Humbol'dt V. Pro vnutrishnyu ta zovnishnyu orhanizatsiyu vyshchych naukovykh zakladiv u Berlini / Vil'hel'm fon Humbol'dt // *Ideya universytetu : Antolohiya* / red. Mariya Zubryts'ka. – L'viv : Litopys, 2002. – S. 25–36.
4. Kurbatov S.V. Fenomen universytetu v konteksti chasovykh ta prostorovykh vyklykiv: Monohrafiya / S.V. Kurbatov. – Sumy : Universytets'ka knyha, 2014. – 262 s.
5. Polyakov M. V. Klasychnyy universytet. Evolyutsiya, suchasnyy stan, perspektyvy / M. V. Polyakov, V. S. Savchuk. – K. : Heneza, 2004. – 416 s.
6. Fenomen innovatsiy: osvita, suspil'stvo, kul'tura : monohrafiya / za red. V. H. Kremenya. – K. : Pedahohichna dumka, 2008. – 472 s.
7. Shnedel'bakh Gerbert. Universitet Gumbol'dta / Gerbert Shnedel'bakh // *Logos*. – 2002. – № 5–6(35). – С. 1–14.
8. Yaspers Karl. Ideya Universytetu / Karl Yaspers // *Ideya universytetu : Antolohiya* / red. Mariya Zubryts'ka. – L'viv : Litopys, 2002. – S. 111–165.
9. Altbach P. G. The Road to Academic Excellence: The Making of World-Class Research Universities / P. G. Altbach, J. Salmi. – World Bank, 2011. – 366 p.
10. Academic Ranking of World Universities <http://www.shanghairanking.com/ARWU2016.html>
11. Academic Ranking of World Universities: Statistics <http://www.shanghairanking.com/ARWU-Statistics-2016.html>

12. Aronowitz Stanley. The Corporate University and the Politics of Education / Stanley Aronowitz, Henry A. Giroux // *The Educational Forum*. – 2000. – Vol. 64, no. 4. – P. 332–339.
13. Atkinson Richard C. Research Universities: Core of the US Science and Technology System / Richard C. Atkinson, William A. Blanpied // *Technology in Society*. – 2008. – № 30. – P. 30–48.
14. Carnegie Classifications <http://carnegieclassifications.iu.edu/>
15. Etzkowitz Henry. When Knowledge Married Capital: The Birth of Academic Enterprise / Henry Etzkowitz // *Journal of Knowledge-based Innovation in China*. – 2013. – Vol. 5, no. 1. – P. 44–59.
16. Harvard at a Glance <http://www.harvard.edu/about-harvard/harvard-glance>
17. Hearn D. An Examination of Corporate University Model [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.newfoundations.com/OrgTheory/Hearn721.html>
18. Meister J. Corporate Universities: Lessons in Building a World-Class Work Force / J. Meister. – McGraw-Hill, 1998. – 256 p.
19. Rademakers M. Corporate Universities: Driving Force of Knowledge Innovation / M. Rademakers // *The Journal of Workplace Learning*. – 2005. – Vol. 17. – P. 130–136.
20. Rothaermel Frank T. University Entrepreneurship: A Taxonomy of the Literature / Frank T. Rothaermel, Shanti D. Agung, Lin Jiang // *Industrial and Corporate Change*. – 2007. – Vol. 16, no. 4. – P. 691–791.
21. Scott John C. The Mission of the University: Medieval to Postmodern Transformations / John C. Scott // *The Journal of Higher Education*. Special Issue: Moving into the Next 75 Years. – 2006. – Vol. 77, no. 1. – P. 1–39.

УДК 351:378:796.011.1

Олександр М. Колумбет

Київський національний університет технологій та дизайну

**ЕКОНОМІЧНІ ПОКАЗНИКИ ВПЛИВУ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ
НА ЯКІСТЬ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

В статті досліджуються базові критерії та індекси розвитку фізичної культури і спорту в зарубіжних країнах. Наукові роботи провідних іноземних вчених створюють теоретичну основу для дослідження впливу економічних проблем у спорті на економічні проблеми держави. Встановлено, що оцінку розвитку фізичної культури і спорту необхідно проводити за наступними основними результатами: розвиток масового спорту (любительського, «спорту для відпочинку»); наявність в освітніх установах бази фізичної культури; підготовка спортивного резерву; розвиток спорту вищих досягнень; розвиток професійного (комерційного) спорту. Систематизовано основні критерії та індекси, які дозволяють оцінювати розвиток фізичної культури і спортивний статус держави. Практична значимість полягає у визначенні заходів розвитку масового спорту і фізичної культури.

Ключові слова. Фізична культура, спорт, атлетично-оздоровчі програми, соціально-економічний ефект.

Александр Н. Колумбет

Киевский национальный университет технологий и дизайна

**ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПОКАЗАТЕЛИ ВЛИЯНИЯ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ
И СПОРТА НА КАЧЕСТВО ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ**

В статье исследуются базовые критерии и индексы развития физической культуры и спорта в зарубежных странах. Научные работы ведущих иностранных ученых создают теоретическую основу для исследования влияния экономических проблем в спорте на экономические проблемы государства. Установлено, что оценку развития физической культуры и спорта необходимо проводить по следующим основным результатам: развитие массового спорта (любительского, «Спорт для отдыха»); наличие в образовательных учреждениях базы физической культуры; подготовка спортивного резерва; развитие спорта высших достижений; развитие профессионального (коммерческого) спорта. Систематизированы основные критерии и индексы, которые позволяют оценивать развитие физической культуры и спортивный статус государства. Практическая значимость заключается в определении мер развития массового спорта и физической культуры.

Ключевые слова. Физическая культура, спорт, атлетически-оздоровительные программы, социально-экономический эффект.

Alexander N. Kolumbet

Kiev National University of Technologies and Design

**ECONOMIC INDICATORS INFLUENCE OF PHYSICAL CULTURE AND SPORTS
QUALITY OF HIGHER EDUCATION**

In the article basic criteria and indexes of development of physical culture and sport are examined in foreign countries. Scientific works of leading foreign scientists served theoretical basis in the field of research of influence of economic problems of sport on the economic problems of the state. It is set that at the estimation of development of physical culture and sport it is necessary to examine next basic constituents: development of mass (amateur, recreational «sport for all») sport; the state of physical education is in educational establishments; preparation of sporting reserve;

development of sport of higher achievements (elite); development of professional sport (commercial). Basic criteria and indexes that allow to estimate development of physical culture and sport status in the state are systematized. Practical meaningfulness consists in determination of measures of assistance to development of physical education, mass sport and physical culture.

Keywords. *Physical culture, sport, athletic-health programs, socio-economic effect.*

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. З розвитком суспільства фізична активність і спорт все ширше проникають в усі сфери життя людей, стають усе більш значущою і невід'ємною частиною життєдіяльності світової цивілізації. Фізична культура і спорт в сучасному суспільстві є найважливішим чинником підтримки і зміцнення здоров'я людей, вдосконалення їх культури, способом спілкування, активного проведення дозвілля, альтернативою шкідливим звичкам і пристрастям. В той же час фізкультура і спорт інтенсивно впливають на економічну сферу життя держави і суспільства, якість робочої сили, структуру споживання і попиту, поведінку споживачів, зовнішньоекономічні зв'язки та інші показники економічної системи [1, 7, 9, 18].

Економічна роль фізкультури і спорту найбільш рельєфно проявляється за декількома основними напрямками [2, 6, 9]:

- по-перше, фізична активність і оздоровчо-масовий спорт сприяють мінімізації економічних втрат практично в усіх сферах життєдіяльності суспільства, виступають альтернативою шкідливим звичкам (які, як ми відмітимо нижче, створюють потужну деструктивну дію на економічну систему);

- по-друге, фізична активність виступає значущим чинником збільшення тривалості життя населення, позитивно впливає на збільшення працездатного віку людей;

- по-третє, фізкультура і спорт є одним з основних компонентів підготовки якісних трудових ресурсів, а отже, і чинником забезпечення економічного зростання;

- у-четвертих, фізична активність, спорт і туризм є нині найважливішою сферою великої підприємницької діяльності, яка забезпечує, з одного боку, зайнятість багатьох людей в галузях спортивної індустрії і туристичного комплексу; з іншого боку, вказані галузі підприємництва поповнюють місцеві бюджети за рахунок податкових надходжень, що дозволяє державі оперативно вирішувати соціальні проблеми населення.

Аналіз останніх публікацій по проблемі. Нажаль ґрунтовних досліджень присвячених впливу фізичної культури та спорту на зростання або зниження економічних показників у державі майже не представлено. Цією проблематикою займаються окремі дослідники, такі як Л. Белопольська, Г. Карпова (Росія), Ю. Мічуда (Україна), Х. Бреер (Німеччина), М. Колман (Англія) та ще, можливо, три-чотири дослідника з інших країн.

Невирішені частини дослідження. Проведений аналіз розвитку фізичної культури і спорту в зарубіжних країнах з метою визначення основних критеріїв і показників, які дозволяють оцінювати стан розвитку фізичної культури і спорту як в цілому, так і їх складових. Слід також відмітити, що досвід зарубіжних країн в розвитку фізичної культури і, особливо, спорту представляє для України (та інших країн напевно) певний інтерес, передусім у зв'язку із зміною політичної і соціально-економічної ситуації в країні. Крім того, було дуже важливо вивчити досвід не лише країн, де добре розвинений спорт, але і тих, де велика увага приділяється спорту для всіх, питанням фізичного виховання різних категорій і груп населення.

При проведенні аналізу було звернено увагу як на власні показники і критерії, які визначають кількісні зміни в розвитку спорту (кількість осіб, які займаються; кількість спортивних споруд; фінанси, які виділяються тощо), так і на ті, які характеризують ефективність фізичної культури і спорту в рішенні соціально-економічних, виховних,

освітніх, оздоровчих, соціально-демографічних та інших завдань, які стоять перед суспільством.

Мета дослідження – визначення основних критеріїв і показників розвитку фізичної культури і спорту в зарубіжних країнах.

Виклад результатів та їх обґрунтування. Розглянемо механізм дії громадського здоров'я на українську економіку і суспільство і спробуємо визначити роль і значення фізичної культури і спорту в цих процесах.

Втрати від пияцтва і алкоголізму в нашій країні є дуже значною величиною, яка складається з різних компонентів. Величину економічних і соціальних втрат від пияцтва і алкоголізму можна оцінити наступними цифровими даними: згідно із статистикою, кожен третій злочин скоюється в стані сп'яніння [1, 5, 10, 18, 24]. Найбільш частою причиною смерті людей, які зловживають алкоголем, є важкі травми, отруєння та інші нещасні випадки (27% від усіх смертельних випадків), від розладу серцево-судинної системи помирають 18%, від новоутворень – 14%, від цирозу печінки – 7%, кінчають життя самогубством – 7%. В цілому від 60 до 72% осіб, які зловживають спиртними напоями, не доживають до 50 років.

За станом на 2015 р., кожен українець викурює щорічно 1931 сигарету (тобто більше 96 пачок). Але навіть ці дані не повністю відображають усю картину. Річ у тому, що тютюн, окрім прямої шкоди, стає ще допоміжним провокуючим агентом в людському організмі [4, 9]. Усебічне вивчення цієї проблеми як в нашій країні, так і по лінії Всесвітньої організації охорони здоров'я показало, що куріння губить людей, сприяючи виникненню у них цілого ряду смертельних захворювань. Досить сказати, що злісні курці хворіють на рак легенів у 30 разів частіше, ніж некурящі. Окрім раку легень при цілому ряду захворювань коефіцієнт смертності у тих, хто палить в кілька разів вище, ніж у тих, хто не палить [7]. Так, при бронхіті та емфіземі рівень смертності у них вище у 6 разів, раку гортані – у 5 разів, раку стравоходу і шлунку – у 3 рази, хвороб кровообігу – у 2,5 рази, хвороб коронарних судин – майже у 2 рази тощо.

Фахівці відмічають, що раптова смерть від ішемічної хвороби серця відзначається серед курців у 5 разів частіше, ніж у тих, хто не палить [13, 15, 24, 26]. Аналогічні дані по США такі: середній вік померлих від серцевих нападів у тих, хто не палить дорівнює 67 років, у завязятих курців – 48 років.

Табакокуріння завдає економіці величезного збитку, який оцінюється астрономічними цифрами. Для ілюстрації приведемо результати досліджень, проведених в Ірландії і Австралії [11, 14, 19, 25].

Куріння обходиться ірландській економіці у 5 млн. євро на день у вигляді пропусків роботи по хворобі, частішої відсутності на роботі та зниження продуктивності праці. Нове дослідження, ініційоване департаментом охорони здоров'я, показало, що тільки перекури і відсутність на роботі обійшлися країні у 2014 р. у 385 млн. євро [25]. Курці дорого обходяться лікарням. Платники податків Австралії субсидують медичні потреби курців у розмірі 500 тис. австралійських доларів на день в одному тільки штаті Новий Південний Уельс. Аналіз витрат, опублікований в Медичному журналі Австралії, показав, що тютюн привів до 43 571 госпіталізації до лікарень штату і 300 046 койко-дням у 1999-2000 рр. На сьогодні ці показники виросли майже вдвічі. Сума витрат лікарень склала 178 млн. доларів, або майже \$500 тис. на день. Такий результат недивний, враховуючи список пов'язаних з тютюном таких захворювань, як рак, серцево-судинні захворювання, хвороби легенів, пневмонія, інсульт тощо. Курці користуються послугами стаціонару частіше, ніж некурящі. У курців також повільніше відбувається процес одужання, і вони з більшою достовірністю вимагають інтенсивного відходу після хірургічних операцій.

Аналізуючи втрати від наркоманії, потрібно відмітити, що зараз наркотики вживають понад 180 млн. чоловік, тобто приблизно 4 % усіх мешканців планети старше 15 років.

Щорічні прибутки наркодилерів від незаконного обігу наркотиків у світі останніми роками перевищують 400 млрд. доларів США. Такі дані наводить секретаріат ООН з боротьби із поширенням наркотиків і запобіганню злочинності [8, 18]. Найбільше поширення має марихуана – її споживають більше 142 млн. осіб. Далі йдуть синтетичні наркотики (амфітаміни) – 30,5 млн. осіб, потім кокаїн – 13,4 млн. осіб, героїн і опій – 8 млн. осіб. Серед них стійко росте число громадян України.

За даними правоохоронних органів і органів охорони здоров'я, на початок 2015 р. загальне число громадян України, які вживають наркотики регулярно, перевищує 2,2 млн. осіб. Але є підстави говорити про те, що ця цифра фактично наближається до 3 млн. В Україні до 2015 р. не залишилося жодного регіону країни, де не були б зафіксовані випадки вживання наркотиків або їх поширення. Наркоманія остаточно перетворилася на масштабну загальнонаціональну проблему, яка несе пряму загрозу державі, оскільки кожен наркоман, за експертними оцінками, залучає до вживання наркотиків 13-15 осіб [7].

Економічні і соціальні втрати від наркоманії надзвичайно великі. Тільки за останні два роки вони перевищують 80 млрд. грн. Моральний же збиток українському суспільству взагалі не піддається ніякому підрахунку. При цьому наркоманія в Україні продовжує «молодіти». За останніми даними [9], більше 60 % наркоманів – люди у віці від 16-30 років і майже 20 % з них школярі. Інформація Мінохоронздоров'я України показує, що середній вік тих, хто залучився до наркотиків в Україні складає 15-17 років, але почастишали випадки первинного вживання наркотиків дітьми 11-13 років.

Успішно протистояти такому інтенсивному поширенню наркотиків в молодіжному середовищі дозволяють масова фізична активність і спорт, які є дієвою альтернативою цієї соціальної хвороби. Відомо, що фізична активність і спорт є найважливішими чинниками збільшення тривалості життя населення взагалі та працездатного віку людей зокрема.

Сучасні уявлення про тривалість життя і працездатний вік людини значною мірою відрізняються від того, щоб його виростити, виховати, дати йому шкільну і вищу освіту, потрібні значні витрати (в середньому 12 800-14 400 тис. грн.). І раптом така людина гине від вживання спиртних напоїв-сурогатів (подібних смертей щорічно в нашій країні близько 30 тис.). Тільки прямий збиток від таких деструктивних процесів складає нині сотні мільярдів гривень. І це не враховуючи соціальних наслідків, недовиробленої продукції, проблем з відтворенням населення і тому подібне [3].

Величезний економічний збиток припадає на алкоголь в дорожньо-транспортних подіях, на виробництві (у частині виробничого травматизму і аварій), при скоюванні злочинів, самогубствах і тому подібне [1]. Усі ці чинники зниження тривалості життя мають у вітчизняній економіці надмірний, гіпертрофований характер. Відповідно господарський збиток від них в порівнянні з розвиненими країнами надзвичайно високий і обчислюється в сукупності сотнями мільярдів гривень.

Вирішити двоєдине завдання по підвищенню тривалості життя українців, з одного боку, і зниженню величезних економічних втрат, з іншою, можна розвиваючи масовий, оздоровчий спорт і відповідну спортивну інфраструктуру.

Як відомо з економічної теорії, підвищити добробут громадян якої-небудь країни можливо тільки за рахунок неухильного економічного зростання [15]. Для забезпечення стабільного економічного зростання уряд може обрати два основні шляхи, або просуваючись у напрямі використання більшої кількості чинників виробництва (праці, землі і капіталу – екстенсивне економічне зростання), або використовуючи досконалішу техніку і технологію, впроваджуючи у виробництво новітні наукові досягнення, підвищуючи якісний рівень робочої сили і продуктивність праці (інтенсивне зростання). Очевидно, що найдоцільніше орієнтуватися на варіант інтенсивного економічного зростання. Дослідження, проведені в

різних економічних системах, показали, що підвищення продуктивності праці є найбільш важливим чинником, який забезпечує зростання реального продукту і доходу [8, 21, 23].

У свою чергу продуктивність праці залежить від якості робочої сили, від фізичних і інтелектуальних можливостей робітників і службовців, їх життєвої активності і творчої ініціативи [22]. Забезпечуючи гармонійний фізичний розвиток, фізкультура і спорт сприяють посиленню природних захисних сил організму, підвищенню його опірності більшості хвороб. Таким чином, в результаті регулярних занять фізкультурою і спортом в економічній системі знижується загальна кількість невиходів на роботу по хворобі, яка чинить безперечний позитивний вплив на зростання ВВП і добробут суспільства.

До 2015 р. в Україні усього лише 8,7% населення займалося спортом, тоді як в розвинених країнах цей показник значно вищий. Так, в США регулярно займається спортом і фізичною активністю (роблять пробіжки, відвідують клуби фітнесу і тому подібне) 40% населення, а в Німеччині чисельність тих, хто займається спортом ще вище – 60%. Природно, такий стан справ у нас в країні не можна визнати задовільним.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

1. Успішність розвитку фізичної культури і спорту в державі необхідно оцінювати за показниками соціально-економічного розвитку суспільства, за реалізацією соціальних, економічних, політичних, міжнародних, трудових, військових, освітніх, виховних, культурних, оздоровчих та інших функцій. Якщо ж говорити про конкретні показники, які характеризують власне розвиток фізичної культури і спорту, то головна відмінність показників, які використовуються в Україні, від зарубіжних полягає в тому, що в зарубіжних країнах широко використовуються економічні (фінансові) критерії та показники.

2. При становленні нової спортивної індустрії і формуванні ринків спортивних послуг в Україні не усе проходить гладко і своєчасно: досить часто недосконала законодавча база заважає розвитку меценатства і спонсорства в спорті, формуванню ефективної системи правового і соціального захисту спортсменів і тренерів. Поки далекі від досконалості схеми оподаткування виробників спортивних товарів і послуг, принципи фінансування спортивної освіти. І все-таки позитивні зміни, які намітилися останніми роками, в цій найважливішій сфері економічних стосунків, а також перші позитивні результати реформ дозволяють нам говорити про майбутні сприятливі перспективи української спортивної індустрії та її інфраструктури.

Література

1. Галкин В. В. Экономика спорта и спортивный бизнес [Текст] / В. В. Галкин. — М. : КНОРУС, 2006. — 320 с.
2. Гуськов С. И. Государство и спорт (о государственной политике зарубежных стран в области физического воспитания и спорта) [Текст] / С. И. Гуськов. — М. : Физкультура и спорт, 1996. — 176 с.
3. Дудов В. А. Маркетинг в сфере физической культуры и спорта: содержание, стратегии, коммуникации [Текст] / В. А. Дудов, О. Н. Степанова. — М. : РАГС при Президенте РФ, 2003. — 153 с.
4. [Дутчак М. В. Спорт для всіх у країнах з високим рівнем охоплення населення організованою руховою активністю](#) [Текст] / М. В. Дутчак // [Теорія і методика фізичного виховання і спорту](#). — 2007. — № 3. — С. 47-58.
5. Жестянников Л. В. Экономическое регулирование системы физической культуры и спорта: опыт и перспективы развития [Текст] / Л. В. Жестянников. — СПб. : Изд-во СПбГУЭФ, 1999. — С. 67-91.
6. Золотов М. И. Экономика физической культуры [Текст] / М. И. Золотов. — М. : СпортАкадемПресс, 2001. — 189с.

7. Иванов А. В. Проблемы современного этапа формирования рыночных отношений в спорте Украины [Текст] / А. В. Иванов. // Наукові праці Донецького національного технічного університету. Серія : Економічна. — Донецьк : ДонНТУ, 2004. — Вип. 80. — 200 с.
8. [Кутепов М. Е. Управление спортом в муниципалитетах Франции](#): правовые основы [Текст] / М. Е. Кутепов. // [Спорт для всех](#). — 1999. — № 4. — С. 21-23.
9. Мічуда Ю. П. Сфера фізичної культури і спорту в умовах ринку (закономірності функціонування та розвитку) [Текст] / Ю. П. Мічуда. — К. : Олімпійська література, 2007. — 218 с.
10. Мочерний С. В. Світове господарство в умовах глобалізації / С. В. Мочерний, Я. С. Ларіна, С. В. Фомішин. — К. : Ніка-Центр, 2006. — 200 с.
11. Орлов В. В. Философия экономики / В. В. Орлов. — Пермь: Из-во Перм. ун-та, 2005. — 164 с.
12. Рожков П. А. Совершенствование экономического механизма функционирования физической культуры и спорта / П. А. Рожков. — СПб. : СПбГУЭФ, 2003. — 254 с.
13. Степанова О. Н. Маркетинг в сфере физической культуры и спорта / О. Н. Степанова. — М. : Советский спорт, 2007. — 256 с.
14. Фетисов В. А. О критериях и показателях развития физической культуры и спорта в зарубежных странах / В. А. Фетисов. — М. : Советский спорт, 2005. — 80 с.
15. Экономика массового спорта : Учебное пособие. — М. : Физическая культура, 2005. — 300 с.
16. [Andreff W. The Evolving European Model of Professional Sports Finance](#) [Text] / W. Andreff, P. [Staudohar](#) // Journal of Sports Economics. — 2000. — Vol.1(3). — P. 257-276.
17. [Arnaut J. L. Independent European Sport Review](#) [Text] / J. L. [Arnaut](#) — Brussels : EU, 2006. — 175 p.
18. Andreff V. Economie du Sport [Text] / V. Andreff // Revue EPS. — 1990. — V. 23. — P. 79-89.
19. Bannister J. Malta Continues to Develop as a Finance Centre [Text] / J. Bannister // FinanceMalta 2012/2013. — Attard : MFSA — 2013. — P. 194-196.
20. Bartunek J. M. Organizational and Educational Change : The life and role of a Change Agent Group [Text] / J. M. Bartunek. — Mahwah NJ : Lawrence Erlbaum Associates, 2003. — 295 p.
21. Breuer Chr. The Development of Sport Management Education in Germany – The Cologne Model [Text] / Chr. Breuer // Вестник Института экономики и социальных технологий. — 2011. — №1. — С. 22-27.
22. Coleman M. Leadership and management in education. Cultures, change and context [Text] / M Coleman. — Oxford : Oxford University Press, 2005. — 291 p.
23. Danylchuk K. E. The nature of managerial work in Canadian intercol-legiate athletics [Text] / K. E. Danylchuk // Journal of Sport Management. — 1999. — 13(2). — P.148-166.
24. Donabedian A. The Seven Pillars of Quality [Text] / A. Donabedian // Arch Pathol Lab Med. — 1990. — V. 114. — P. 115-119.
25. [Giulianotti R. Sport Spectators and the Social Consequences of Commodification](#) [Text] / R. [Giulianotti](#) // Journal of Sport & Social. — 2005. — Vol.29(4). — P. 386-410.
26. [Mondello M. A Content Analysis of the Journal of Sports Economics](#) [Text] / M. [Mondello](#), P. [Pedersen](#) // Journal of Sports Economics. — 2003. — Vol.4(1). — P. 64-73.

References

1. Galkin V. V. *Ekonomika sporta i sportivnyy biznes* [Tekst] / V. V. Galkin. — M.: KNORUS, 2006. — 320 s.
2. Gus'kov S. I. *Gosudarstvo i sport (o gosudarstvennoy politike zarubezhnykh stran v oblasti fizicheskogo vospitaniya i sporta)* [Tekst] / S. I. Gus'kov. — M. : Fizkul'tura i sport, 1996. — 176 s.
3. Dudov V. A. *Marketing v sfere fizicheskoy kul'tury i sporta: sodержanie, strategii, kommunikatsii* [Tekst] / V. A. Dudov, O. N. Stepanova. — M. : RAGS pri Prezidente RF, 2003. — 153 s.
4. Dutchak M. V. *Sport dlya vsikh u krayinakh z vysokym rivnem okhoplennya naseleynya orhanizovanoyu rukhovoyu aktyvnisty* [Tekst] / M. V. Dutchak // *Teoriya i metodyka fizychnoho vykhovannya i sportu*. — 2007. — № 3. — S. 47-58.
5. Zhestyannikov L. V. *Ekonomicheskoe regulirovanie sistemy fizicheskoy kul'tury i sporta: opyt i perspektivy razvitiya* [Tekst] / L. V. Zhestyanshchikov. — SPb. : Izd-vo SPbGUEF, 1999. — S. 67-91.
6. Zolotov M. I. *Ekonomika fizicheskoy kul'tury* [Tekst] / M. I. Zolotov. — M. : SportAkademPress, 2001. — 189s.
7. Ivanov A. V. *Problemy sovremennogo etapa formirovaniya rynochnykh otnosheniy v sporte Ukrainy* [Tekst] / A. V. Ivanov. // *Naukovi pratsi Donets'kogo natsional'nogo tekhnichnogo universitetu. Seriya : Ekonomichna*. — Donets'k : DonNTU, 2004. — Vip. 80. — 200 s.
8. Kutepov M. E. *Upravlenie sportom v munitsipalitetakh Frantsii: pravovye osnovy* [Tekst] / M. E. Kutepov. // *Sport dlya vsekh*. — 1999. — № 4. — S. 21-23
9. Michuda Yu. P. *Sfera fizychnoy kul'tury i sportu v umovakh rynku (zakonomirnosti funktsionuvannya ta rozvytku)* [Tekst] / Yu. P. Michuda. — K. : Olimpiys'ka literatura, 2007. — 218 s.
10. Mochernyy S. V. *Svitove hospodarstvo v umovakh hlobalizatsiyi* / S. V. Mochernyy, Ya. S. Larina, S. V. Fomishyn. — K. : Nika-Tsentr, 2006. — 200 s.
11. Orlov V. V. *Filosofiya ekonomiki* / V. V. Orlov. — Perm': Iz-vo Perm. un-ta, 2005. — 164 s.
12. Rozhkov P. A. *Sovershenstvovanie ekonomicheskogo mekhanizma funktsionirovaniya fizicheskoy kul'tury i sporta* / P. A. Rozhkov. — SPb. : SpbGUEF, 2003. — 254 s.
13. Stepanova O. N. *Marketing v sfere fizicheskoy kul'tury i sporta* /
14. O. N. Stepanova. — M. : Sovetskiy sport, 2007. — 256 s.
15. Fetisov V. A. *O kriteriyakh i pokazatelyakh razvitiya fizicheskoy kul'tury i sporta v zarubezhnykh stranakh* / V. A. Fetisov. — M. : Sovetskiy sport, 2005. — 80 s.
16. *Ekonomika massovogo sporta : Uchebnoe posobie*. — M. : Fizicheskaya kul'tura, 2005. — 300 s.
17. Andreff W. *The Evolving European Model of Professional Sports Finance* [Text] / W. Andreff, P. Staudohar // *Journal of Sports Economics*. — 2000. — Vol.1(3). — P. 257-276.
18. Arnaut J. L. *Independent European Sport Review* [Text] / J. L. Arnaut — Brussels : EU, 2006. — 175 p.
19. Andreff V. *Economie du Sport* [Text] / V. Andreff // *Revue EPS*. — 1990. — V. 23. — P. 79-89.
20. Bannister J. *Malta Continues to Develop as a Finance Centre* [Text] / J. Bannister // *FinanceMalta 2012/2013*. — Attard : MFSA — 2013. — P. 194-196.
21. Bartunek J. M. *Organizational and Educational Change : The life and role of a Change Agent Group* [Text] / J. M. Bartunek. — Mahwah NJ : Lawrence Erlbaum Associates, 2003. — 295 p.

22. Breuer Chr. The Development of Sport Management Education in Germany – The Cologne Model [Text] / Chr. Breuer // Вестник Института экономики и социальных технологий. — 2011. — №1. — С. 22-27.
23. Coleman M. Leadership and management in education. Cultures, change and context [Text] / M Coleman. — Oxford : Oxford University Press, 2005. — 291 p.
24. Danylchuk K. E. The nature of managerial work in Canadian intercollegiate athletics [Text] / K. E. Danylchuk // Journal of Sport Management. — 1999. — 13(2). — P.148-166.
25. Donabedian A. The Seven Pillars of Quality [Text] / A. Donabedian // Arch Pathol Lab Med. — 1990. — V. 114. — P. 115-119.
26. Giulianotti R. Sport Spectators and the Social Consequences of Commodification [Text] / R. Giulianotti // Journal of Sport & Social. — 2005. — Vol.29(4). — P. 386-410.
27. Mondello M. A Content Analysis of the Journal of Sports Economics [Text] / M. Mondello, P. Pedersen // Journal of Sports Economics. — 2003. — Vol.4(1). — P. 64-73.

УДК 37.091.279.7

Юрій В. Махнарилов

Київський національний університет технологій та дизайну

ФОРМАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ ОЦІНКИ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

У статті досліджено систему дидактичних принципів. Запропоновано додати до системи дидактичних принципів специфічний принцип контролю результатів навчальної діяльності. Наголошено на необхідності формалізації цього принципу у формах та методах оцінки знань студентів дистанційної форми навчання. Принцип контролю результатів навчальної діяльності реалізовано в учбових файлах, що створено засобами розповсюджених комп'ютерних програм.

Ключові слова: дидактичний принцип, навчальна діяльність, оцінка знань, дистанційна освіта, контрольні файли.

Юрий В. Махнарылов

Киевский национальный университет технологий и дизайна

ФОРМАЛИЗАЦИЯ ПРИНЦИПА ОЦЕНКИ РЕЗУЛЬТАТОВ ОБУЧЕНИЯ

В статье исследована система дидактических принципов. Предложено добавить к системе дидактических принципов специфический принцип контроля результатов учебной деятельности. Отмечена необходимость формализации этого принципа в формах и методах оценки знаний студентов дистанционной формы обучения. Принцип контроля результатов учебной деятельности реализован в учебных файлах, созданных средствами распространенных компьютерных программ.

Ключевые слова: дидактический принцип, учебная деятельность, оценка знаний, дистанционное образование, контрольные файлы.

Yuri V. Makhnarylov

Kyiv National University of Technology and Design

FORMALIZATION OF THE PRINCIPLE OF LEARNING OUTCOMES ASSESSMENT

The article examines the system of didactic principles. It is proposed to add to the system of the didactic principles a specific principle of control of students' performance. An emphasis is made on the need to formalize this principle in the forms and methods of knowledge evaluation with regard to distance learning programs. The principle of learning outcomes control is implemented in the educational file created by means of standard computer programs.

Keywords: didactic principle, learning activities, knowledge assessment, distance learning, control files.

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Особливості вузівської дистанційної форми навчання відображаються, в т.ч., у реалізації в освітньому процесі специфічних дидактичних принципів. Серед класичних дидактичних принципів науковості, систематичності та послідовності, зв'язку теорії з практикою, наочності навчання, свідомості й активності, доступності та міцності знань [9] важко знайти той, що відповідає за контроль (оцінку) результатів навчання. За думкою академіка С.У. Гончаренка [1] дидактичні принципи визначають зміст, організаційні форми і методи навчальної роботи. Якщо враховувати, що принципи є основними вихідними положеннями, на яких базується навчальна діяльність, можна стверджувати, що такий обов'язковий структурний елемент діяльності, яким є контроль результатів навчання, повинен базуватися на певному принципі.

Аналіз останніх публікацій по проблемі. Обов'язковість оцінки знань, за твердженням Л. М. Ісаєва [2] та В. В. Кузьменка [3], породжується такими принципами класичної дидактики, як систематичність, послідовність та міцність знань. Відомий російський вчений А. В. Хуторський у сформульованих ним дидактичних принципах вибору індивідуальної освітньої траєкторії та освітньої рефлексії припускає наявність процесу оцінювання результатів навчання [10]. Він вважає, що студент спільно з педагогом обирають собі систему контролю (принцип вибору індивідуальної освітньої траєкторії) і також постійно усвідомлюють отримані результати (принцип освітньої рефлексії). З одного боку, у такому підході відсутній чіткий зв'язок між принципами та оцінюванням, а, з іншого, ці принципи не є специфічно контрольними, оскільки, за думкою автора, визначають те тільки форми та методи перевірки результатів навчання, але й інших структурних елементів навчальної діяльності.

Схоже наукове осмислення формалізації дидактичних принципів демонструють у своїх дослідженнях О.В. Шупта [11], у якій принцип відкритості комунікативного простору передбачає обговорення результатів діяльності студентів і своєчасної корекції їхньої роботи; І.З. Миклушка і О.Г. Хамула [4], які до змісту принципу відповідності зовнішнього освітнього продукту студента його внутрішньому особистому зростанню включають методіку підсумкового контролю знань; Н.Т. Тверезовська і О. І. Ярема [7], чия система дидактичних принципів віртуалізації освіти та системного структурування інформації, пріоритету діяльних та понятійних критеріїв оцінки результатів та інтерактивності інформації, так само як у О.В. Шупти, не має специфічності і впливає на більшість структурних елементів навчальної діяльності; Л.П. Требик [8] у принципі свідомості і активної самостійності.

Роль останнього принципу, який знаходимо у Л.П. Требик, значно зростає у дистанційній освіті порівняно з її класичними формами, оскільки враховує відсутність наочного контакту між викладачем та студентом. Не менш важливим для дистанційної форми є принцип ідентифікації, який досліджують О.В. Шупта [11] і Ю.О. Михайлова [5]. З їхньої точки зору цей принцип полягає в необхідності контролю самостійності навчання, тому що за дистанційного навчання існує більше можливостей, наприклад, для фальсифікації навчання, ніж за денної форми.

Невирішені частини дослідження. Обговорення думок різних авторів веде до висновку про необхідність формулювання специфічного принципу, на якому базуватиметься контроль знань у дистанційній формі освіти, який передбачатиме постійність, систематичність та ідентичність оцінки результатів навчальної діяльності студента. У розвиток методології навчального процесу необхідно визначити форми та методи контролю знань.

Мета дослідження. Формалізація специфічного принципу оцінки результатів навчальної діяльності студентів у дистанційній формі освіти шляхом розробки методіки контролю знань студентів.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування.

Контроль знань студентів з використанням функції автоматичної перевірки правильності виконання навчальних завдань. Для створення тексту задачі та місця її розв'язання використовується програма "EXCEL" корпорації Microsoft. Це передбачає, що у студента на домашньому комп'ютері встановлено необхідне програмне забезпечення.

Наприклад, пропонується стандартна задача визначення середньозваженої вартості капіталу підприємства. Для запису відповіді пропонується окрема комірка.

Для перевірки коректності розв'язку в другій контрольній комірці розташовується правильна відповідь. Якщо студент правильно розв'язує задачу та записує коректний результат у відповідну комірку таблиці, то в третій сусідній комірці за допомогою спеціальної формули порівнюються числа з двох перших комірок. Якщо значення чисел співпадають, у третій комірці з'являється наступне повідомлення:

ВІРНО

Для більшої наочності та мотиваційного підкріплення поява повідомлення "Вірно" може супроводжуватись зміною кольору комірки та шрифту. Звісно, друга та третя комірки захищаються паролем. Для цього у додатковому меню програми "EXCEL" "Формат комірок" у вкладці "Захист" для контрольної комірки встановлюються властивості "Захищена комірка" ("Защищаемая ячейка") та "Приховати формули" ("Скрыть формулы") (див. рис. 1).

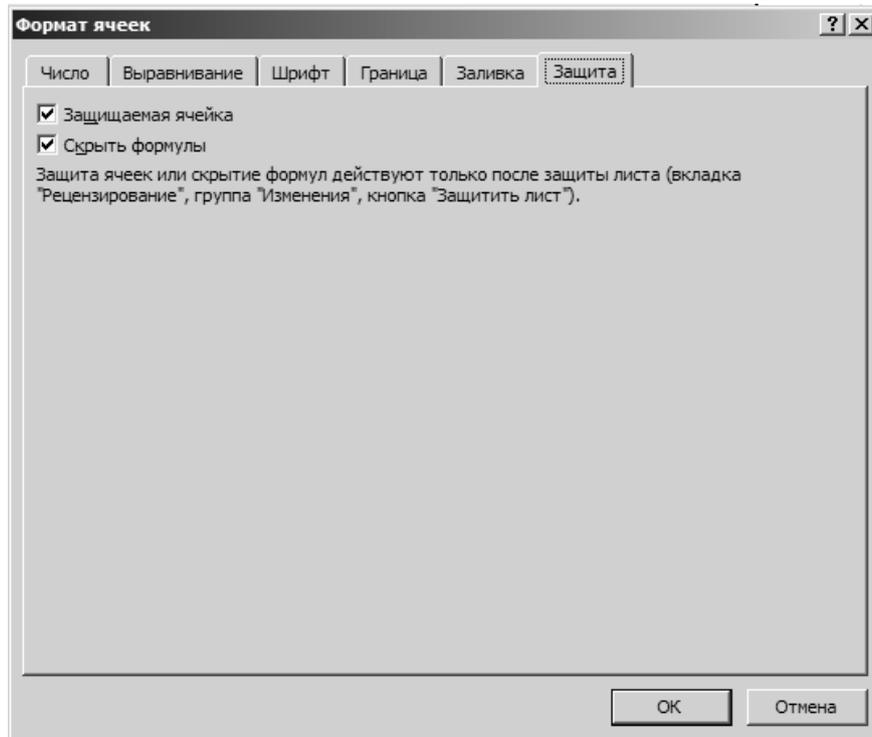

Рис. 1. Скриншот додаткової вкладки "Захист" у меню «Формат комірок» програми EXCEL

Розвиток мережі Інтернет та освіченості й досвіду її користувачів робить доступним спеціальні програми для зламу захисного пароля. Отже у студента з'являється можливість переписати правильну відповідь з контрольної комірки у комірку відповіді, що він часто і робить.

З метою запобігання ухиленню студента від виконання завдань вживаються наступні способи побудови задач: по-перше, використання векторних та матричних складових у формулах контрольних комірок; по-друге, створення замість контрольних комірок окремих контрольних файлів.

Удосконалення контролю знань студентів з використанням векторних та матричних складових у формулах контрольних комірок. На рис. 2 представлено зображення стандартної задачі визначення коефіцієнта перерахунку вартості об'єкта нерухомості, відмінного від земельної ділянки.

Розрахунок окремих показників студент має здійснити у комірках A7, B7, C7 та D7 листа EXCEL "Коефіцієнт перерахунку". Результати розрахунку програма EXCEL автоматично порівнює з контрольними комірками. Контрольні комірки з коректними результатами розташовуються без зазначення назви показника на окремому листі файлу серед багатьох інших відповідей, що додатково ускладнює пошук правильної відповіді. Весь текст листа з коректними результатами приховується, по-перше, кольором тексту (білий текст на білому фоні), по-друге, за допомогою функції "Сховати" (викликається правою кнопкою миші), яка дозволяє сховати весь лист так, що він не відображається на моніторі (див. рис. 3).

1. Проект будівництва затверджено на зазначену у вихідних даних дату. Визначити узагальнюючий коефіцієнт перерахунку базисної відновної вартості будівлі у вартість на дату оцінки.			
2 Вихідні дані:			
3 Назва галузі, підгалузі, виробництва	Місцерозташування	Дата оцінки	Дата затвердження проекту будівництва
4 Цементна промисловість	Київська область	1 вересня 2008 р.	28 травня 1979 р.
5 Розрахунок:			
6 Коефіцієнт перерахунку цін 1969 року у ціни 1984 року (з округленням до 3 знаків після коми)	Коефіцієнт перерахунку цін 1984 року у ціни на дату останнього листа з індексом БМР Мінрегіонбуду (без округлення)	Індекс інфляції від дати останнього листа з індексом БМР Мінрегіонбуду до дати оцінки (з округленням до 3 знаків після коми)	Узагальнюючий коефіцієнт перерахунку базисної відновної вартості будівлі у вартість на дату оцінки (з округленням до 3 знаків після коми)
7			
8			

Рис. 2. Скриншот листа "Коефіцієнт перерахунку" з файлу EXCEL із задачею з дисципліни "Фінансова оцінка"

Наприклад, в файлі, який надається студентам, приховано листи "Коефіцієнти 69-84-91", "Дата оцінки" та "Дата будівництва" (див. рис. 2).

Коли ж студент знайде лист та зніме пароль, у безіменних комітках, в яких звичайно міститься формула розрахунку, важко відшукати коректний результат, якщо формула розрахунку базується на векторних складових на зразок формули "ПРОСМОТР" ("ПЕРЕГЛЯД"). Формула посилається на ряди можливих даних.

Для розрахунку показника "Коефіцієнт перерахунку з цін 1969 року у ціни 1984 року" формула посилається на дві таблиці, фрагменти яких представлено в табл. 1 та табл. 2.

Таблиця "Індекси зміни кошторисної вартості будівельно-монтажних робіт в галузях народного господарства, галузях промисловості та напрямках у складі галузей" (її фрагмент див. у табл. 1) складається з 225 рядків.

11	Назва галузі, підгалузі, виробництва	Позиційний заклад	Місцерозташування	Одеська область
12	Розрахунок:			
13	Коефіцієнт перерахунку цін 1969 року у ціни 1984 року (з округленням до 3 знаків після коми)		Коефіцієнт перерахунку цін 1984 року у ціни на дату останнього листа з індексом БМР Мінрегіонбуду (без округлення)	
14				

Рис. 3. Скриншот додаткової вкладки програми EXCEL з функцією приховування листа "Скрыть" ("Приховати")

Таблиця 1

Індекси зміни кошторисної вартості будівельно-монтажних робіт в галузях народного господарства, галузях промисловості та напрямках у складі галузей (фрагмент таблиці) [6]

Авіаційна промисловість	1,18
Радіопромисловість	1,18
Лісова та деревообробна промисловість	1,18
Промисловість будматеріалів	1,17
Легка промисловість	1,17
Харчова промисловість, в т.ч.:	1,17
цукрова промисловість	1,16
кондитерська промисловість	1,18
хлібопекарна промисловість	1,18
пивобезалкогольна промисловість	1,16
виноробна промисловість	1,16
спиртова промисловість	1,18

Таблиця "Територіальні коефіцієнти (ТК) до індексів, встановлених в галузях народного господарства" (її фрагмент див. у табл. 2) складається з 25 рядків.

Таблиця 2

Територіальні коефіцієнти (ТК) до індексів, встановлених в галузях народного господарства (фрагмент таблиці) [6]

Дніпропетровська область	1,02
Полтавська область	1,01
Закарпатська область	1,05
Рівненська область	1,03
Хмельницька область	1,03

Таблиця з показником "Дата оцінки", який використовується у формулах розрахунку, складається з 235 рядків. Дані для показника "Дата затвердження проекту будівництва" знаходяться в таблиці, яка розташовується на листі з назвою "Дата будівництва" та складається з десятків тисяч рядків.

Таким чином, прослідкувати всі зв'язки формул у одній задачі потребує від студента значних зусиль та часових витрат.

Контрольні файли.

Оскільки підстановка у формули векторних та матричних складових захищає не всіх студентів від девіантної знаттєлюбності, для перевірки правильності виконання завдань використовуються два файли. В одному файлі (див. рис. 4) студент виконує завдання.

Якщо студент знайде пароль сторінки та зніме захист листа, то у комірках побачить лише формули на зразок формули 1. В таких формулах відображаються лише адреси-посилання на файл з правильними відповідями. В даному прикладі (див. формулу 1) назва файлу "T_2013_1-6" і розміщений він на диску "F" комп'ютера.

$$='F:\[T_2013_1-6.xlsx]Тести!F3 \tag{1}$$

В іншому файлі (див. рис. 5), який є недоступним для студента, відображають його відповіді та розв'язки задач, які порівнюються з правильними відповідями та розв'язками. В даному прикладі (на рис. 4 та рис. 5) відображено фрагменти тестів з дисципліни "Фінансовий менеджмент".

	A	B	C
1	1		
2	1	Основний зміст фінансового менеджменту полягає у	
3		а) управлінні формуванням, розподілом і використанням фінансових ресурсів суб'єктів господарювання та оптимізації обороту їх грошових коштів	+
4		б) виявленні і вимірюванні взаємозв'язку між показниками, що аналізуються, забезпеченні комплексного, органічно взаємозв'язаного дослідження роботи підприємства	
5		в) вивченні кількісної сторони масових явищ і процесів у фінансовій сфері, реєстрації, зведенні і групуванні фактів у вигляді статистичних показників	
6		г) нагляді за забезпеченістю відтворювального процесу необхідними грошовими коштами і фондами, виконанням держбюджету, касових і кредитних планів	
7	2	Операційна діяльність — це	
8		а) основна діяльність підприємства, пов'язана з виробництвом та реалізацією продукції	
9		б) процес створення нової вартості шляхом поєднання власного, позикового та виробничого капіталу	
		в) сукупність операцій з придбання та продажу довгострокових (необоротних) активів, а також	

Рис. 4. Скриншот фрагменту тестового завдання з файлу EXCEL

Правильна відповідь на перше питання тесту обліковується у контрольному файлі зі значенням "1", неправильна відповідь або відсутність відповіді на друге питання – зі значенням "0". Звісно, замість "1" можливо використання іншого значення.

Сума правильних відповідей підраховується і висвітлюється на моніторі комп'ютера поруч з прізвищем студента.

	A	B	C
1	1		0
2	1	Основний зміст фінансового менеджменту полягає у	1
3		а) управлінні формуванням, розподілом і використанням фінансових ресурсів суб'єктів господарювання та оптимізації обороту їх грошових коштів	+
4		б) виявленні і вимірюванні взаємозв'язку між показниками, що аналізуються, забезпеченні комплексного, органічно взаємозв'язаного дослідження роботи підприємства	0
5		в) вивченні кількісної сторони масових явищ і процесів у фінансовій сфері, реєстрації, зведенні і групуванні фактів у вигляді статистичних показників	0
6		г) нагляді за забезпеченістю відтворювального процесу необхідними грошовими коштами і фондами, виконанням держбюджету, касових і кредитних планів	0
7	2	Операційна діяльність — це	0
8		а) основна діяльність підприємства, пов'язана з виробництвом та реалізацією продукції	0
9		б) процес створення нової вартості шляхом поєднання власного, позикового та виробничого капіталу	0
		в) сукупність операцій з придбання та продажу довгострокових (необоротних) активів, а також	0

Рис. 5. Скриншот фрагменту відповідей на тестові завдання з контрольного файлу EXCEL

Використання контрольних файлів дозволяє повністю виключати доступність готових відповідей на завдання та втручання студентів у порядок розрахунків.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Від часів Яна Коменського до сучасності освітяни визначили кілька десятків дидактичних принципів. Дослідження цих принципів різними авторами поступово виявило необхідність виділення принципу контролю результатів навчальної діяльності, на якому можуть базуватися форми та методи оцінки знань учнів та студентів. Думкою фахової спільноти формулюється сам принцип, а також поповнюється методичне забезпечення навчального процесу, яке базується на цьому принципі. Логіка наукового дослідження дидактичних принципів веде до визначення специфічного принципу, відповідального за зміст, форми і методи контролю знань як для класичних форм освіти, так і для її дистанційної форми.

Література

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник [Текст] : довідкове видання / С. У. Гончаренко. — К. : Либідь, 1997. — 376 с.
2. Исаев Л. Н. К. Д. Ушинский – основатель русской дидактической и методической школы [Текст] : дис... докт. пед. наук : 13.00.01 / Леонид Никитич Исаев ; Пятигорский государственный университет. — Пятигорск, 2001. — 357 с.
3. Кузьменко В. В. Принципы дидактики как объект историко-философской рефлексии [Текст] : дис. канд. филос. наук: 09.00.05 / Кузьменко Вячеслав Витальевич ; Национальная металлургическая академия Украины. — Д., 2003. — 190 с.
4. Миклушка І. З. Принципи дистанційної освіти для фахівців видавничої справи [Текст] / І. З. Миклушка, О. Г. Хамула // Поліграфія і видавничча справа. — 2005. — № 42. — С. 10-14.
5. Михайлова Ю. О. Основні принципи дистанційного навчання в системі підготовки кадрів для ОВС України [Текст] / Ю. О. Михайлова // Форум права. — 2014. — № 2. — С. 269-273.
6. Об утверждении индексов изменения сметной стоимости строительно-монтажных работ и территориальных коэффициентов к ним для пересчета сводных сметных расчетов (сводных смет) строек [Текст] : Постанова Держбуду СРСР від 11 травня 1983 року № 94. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0094400-83>. — Назва з екрану.
7. Тверезовська Н. Т. Психолого-педагогічні особливості дистанційного навчання [Текст] / Н. Т. Тверезовська, О. І. Ярема // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. — 2011. — Т. 159. — Ч. 1. — С. 418-425.
8. Требик Л. П. Основні принципи дистанційного навчання у підвищенні кваліфікації управлінських кадрів регіону [Електронний ресурс] / Л. П. Требик // Державне управління: теорія та практика. — 2011. — № 2. — Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/e-journals/Dutp/2011_2/txts/Trebik.pdf. — Назва з екрану.
9. Ушинский К. Д. Человек как предмет воспитания [Текст] : опыт пед. антропологии / К. Д. Ушинский. — М. : ФАИР-ПРЕСС ; М. : Гранд, 2004. — 575 с.
10. Хуторской А. В. Дидактическая эвристика – теория и технология развития одаренности учащихся [Електронний ресурс] // А.В.Хуторской. Персональный сайт. — Режим доступу : http://khutorskoy.ru/books/2007/A.V.Khutorskoy_Didakticheskaja_ehvrstika.pdf — Назва з екрану.
11. Шупта О. В. Дидактичні принципи дистанційного навчання [Текст] / О. В. Шупта // Педагогічні науки. — 2011. — № 61. — С. 131-135.

References:

1. Honcharenko S. U. Ukrayins'kyu pedahohichnyy slovnyk [Tekst] : dovidkove vydannya / S. U. Honcharenko. — K. : Lybid', 1997. — 376 s.

2. Isaev L. N. K. D. Ushinskiy – osnovatel' russkoy didakticheskoy i metodicheskoy shkoly [Tekst] : dis... dokt. ped. nauk : 13.00.01 / Leonid Nikitich Isaev; Pyatigorskiy gosudarstvennyy universitet. — Pyatigorsk, 2001. — 357 s.
3. Kuz'menko V. V. Printsipy didaktiki kak ob'ekt istoriko-filosofskoy refleksii [Tekst] : dis... kand. filos. nauk: 09.00.05 / Kuz'menko Vyacheslav Vital'yeovich ; Natsional'naya metallurgicheskaya akademiya Ukrainy. — D., 2003. — 190 c.
4. Myklushka I. Z. Pryntsypy dystantsiynoyi osvity dlya fakhivtsiv vydavnychoyi spravy [Tekst] / I. Z. Myklushka, O. H. Khamula // Polihrafiya i vydavnycha sprava. — 2005. — № 42. — S. 10-14.
5. Mykhaylova Yu. O. Osnovni pryntsypy dystantsiynoho navchannya v systemi pidgotovky kadriv dlya OVS Ukrayiny [Tekst] / Yu. O. Mykhaylova // Forum prava. — 2014. — № 2. — S. 269-273.
6. Ob utverzhenii indeksov izmeneniya smetnoy stoimosti stroitel'no-montazhnykh rabot i territorial'nykh koeffitsientov k nim dlya perescheta svodnykh smetnykh raschetov (svodnykh smet) stroek [Tekst] : Postanova Derzhbudu SRSR vid 11 travnya 1983 roku № 94. — Rezhim dostupu : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0094400-83>. — Nazva z ekranu.
7. Tverezovs'ka H. T. Psykholoho-pedahohichni osoblyvosti dystantsiynoho navchannya [Tekst] / H. T. Tverezovs'ka, O. I. Yarema // Naukovyy visnyk Natsional'noho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannya Ukrayiny. — 2011. — T. 159. — Ch. 1. — S. 418-425.
8. Trebyk L. P. Osnovni pryntsypy dystantsiynoho navchannya u pidvyshchenni kvalifikatsiyi upravlins'kykh kadriv rehionu [Elektronnyy resurs] / L. P. Trebyk // Derzhavne upravlinnya: teoriya ta praktyka. — 2011. — № 2. — Rezhym dostupu : http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/e-journals/Dutp/2011_2/txts/Trebik.pdf. — Nazva z ekranu.
9. Ushinskiy K. D. Chelovek kak predmet vospitaniya [Tekst] : opyt ped. antropologii / K. D. Ushinskiy. — M. : FAIR-PRESS ; M. : Grand, 2004. — 575 s.
10. Khutorskoy A. V. Didakticheskaya evristika – teoriya i tekhnologiya razvitiya odarennosti uchashchikhsya [Elektronnyy resurs] // A.V.Khutorskoy. Personal'nyy sayt. — Rezhim dostupu : http://khutorskoy.ru/books/2007/A.V.Khutorskoy_Didakticheskaja_ehvrstika.pdf — Nazva z ekranu.
11. Shupta O. V. Dydaktychni pryntsypy dystantsiynoho navchannya [Tekst] / O. V. Shupta // Pedahohichni nauky. — 2011. — № 61. — S. 131-135.

УДК 640.4:338.48(477)+339

Irina M. Goncharenko

Київський національний університет технологій та дизайну

**PERSPECTIVE TRENDS IN HOTEL AND RESTAURANT BUSINESS DEVELOPMENT
IN UKRAINE UNDER INTEGRATION INTO THE GLOBAL ECONOMIC COMMUNITY**

The article describes the key problems in hotel and restaurant business in Ukraine. Peculiarities and development prospects for hotel and restaurant business under conditions of the deepening of relations between Ukraine and the world market are identified.

Keywords: *hotel and restaurant business, tourism, public funding, investments.*

Ирина М. Гончаренко

Киевский национальный университет технологий и дизайна

**ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ В
УКРАЇНІ В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЇ ДО СВІТОВОГО ЕКОНОМІЧНОГО ПРОСТОРУ**

У статті розглянуто основні проблеми готельно-ресторанного бізнесу в Україні. Визначено характерні особливості та перспективні напрями розвитку готельно-ресторанного господарства в умовах поглиблення відносин між Україною та світовим ринком послуг.

Ключові слова: *готельно-ресторанний бізнес, туризм, державне фінансування, інвестиції.*

Ирина Н. Гончаренко

Kyiv National University of Technology and Design

**ПЕРСПЕКТИВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ ГОСТИНИЧНО-РЕСТОРАННОГО
БИЗНЕСА В УКРАИНЕ В УСЛОВИЯХ ИНТЕГРАЦИИ В МИРОВОЕ
ЭКОНОМИЧЕСКОЕ СООБЩЕСТВО**

В статье рассмотрены основные проблемы отельно-ресторанного бизнеса в Украине. Определены характерные особенности и перспективные направления развития гостинично-ресторанного хозяйства в условиях углубления отношений между Украиной и современным мировым рынком услуг.

Ключевые слова: *гостинично-ресторанный бизнес, туризм, государственное финансирование, инвестиции.*

Problem setting. Hotel and restaurant business holds a leading position in business activities in many regions of Ukraine and is becoming a leading direction for economic and social development. Modern infrastructure of hotel and restaurant business that meets today's requirements and attracts investments into the tourism industry, is a necessary precondition to successfully and actively promote hotel and restaurant industry to the market.

The chosen topic is relevant due to the ability of hotel and restaurant business to participate in resuscitation of the economy and restore its attractiveness for investment.

Recent research and publications analysis. Many native and foreign scientists-economists and practitioners of hotel and restaurant business, in particular, Boyko M.G. [13], Nechayuk L.I.[12], Dovbenko, O.M. [11], Havrysh O. [9] studied development of the hotel and restaurant business industry. Analysis of scientific literature and information sources helped to conclude that today the problem of hotel and restaurant business development and the state's role in financing and attracting investment in this industry requires further research.

The aim of the research is to examine the status and problems of hotel and restaurant business in Ukraine and determine the prospects for development of the hotel and restaurant economy of Ukraine in terms of macroeconomic tendencies.

Key research findings. Formation and development of the market of hotel and restaurant services in our country has revealed a number of peculiarities and problems associated with difficult adaptation to new conditions. Figure 1 and Figure 2 show dynamics of quantity of hotel and restaurant businesses in 2001- 2014 [1-7].

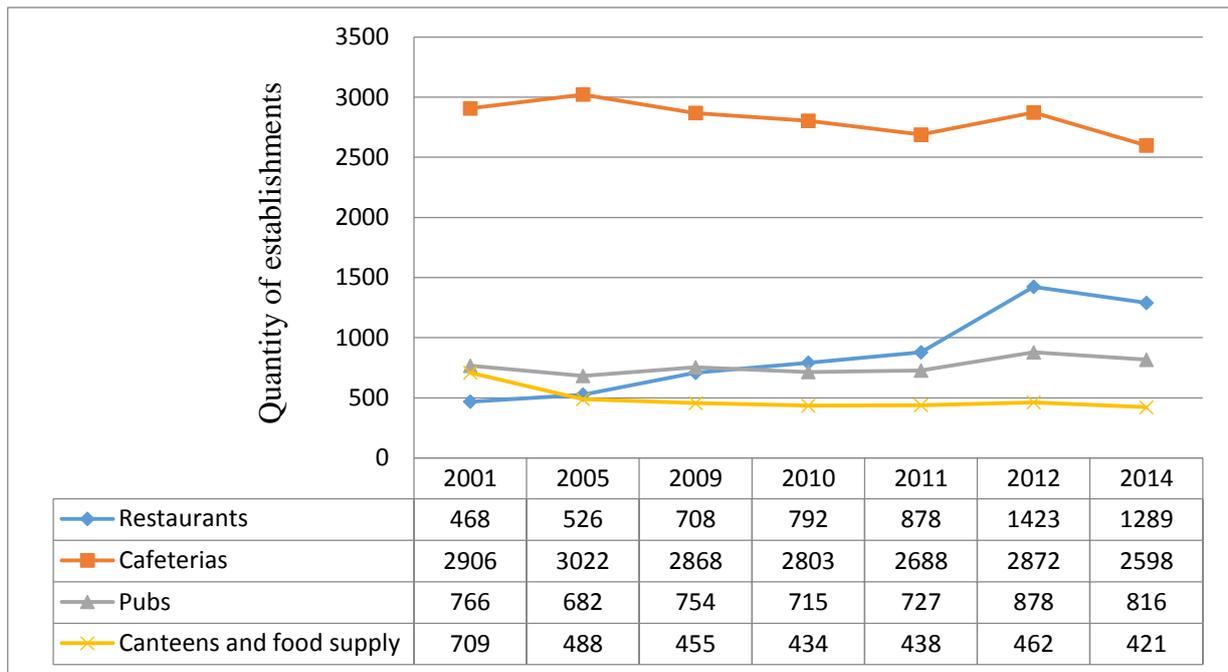

Figure 1. Dynamics of quantity of hotel and restaurant businesses in Ukraine
 (built by the author based on the data [1-7])

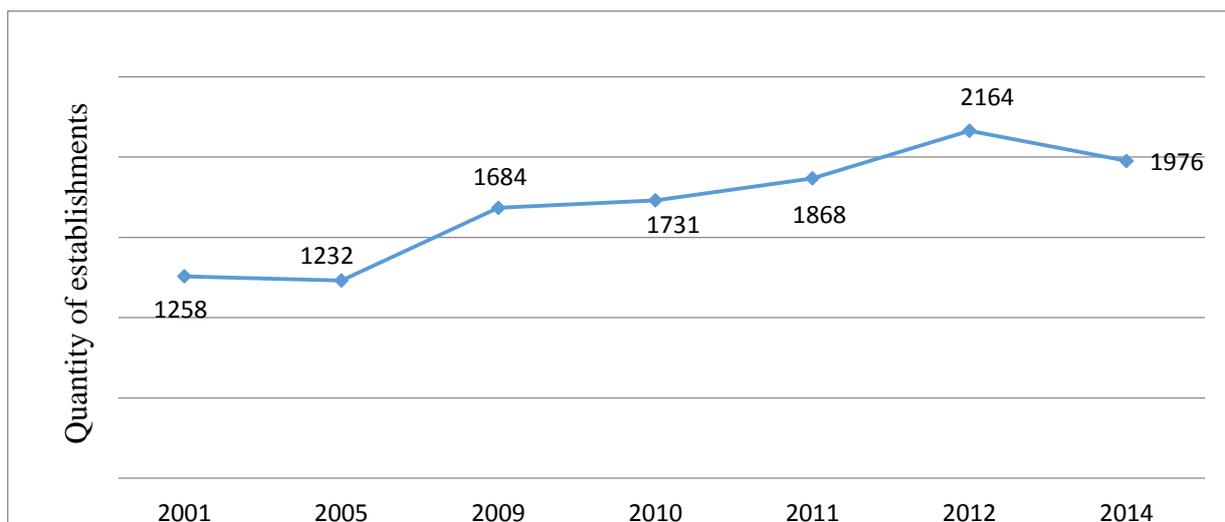

Figure 2. Dynamics of quantity of hotel enterprises in Ukraine
 (built by the author based on the data [1-7])

Analysis of the current state of hotel and restaurant business in Ukraine shows that the volume of services provided at the beginning of 2014 amounted to UAH 30,332. 4 million, including volume of services provided by legal entities – 16,726.9 million, or 0.4% of the total

volume of product sales carried out in the Ukrainian economy. Volume of services provided by individual entrepreneurs was 13,595.5 million, or 4.8%. Hotel occupancy was 35% [8].

However, according to the NBU, during the past year, foreign visitors spent in Ukraine about \$ 1 billion using bank transfers while Ukrainian tourists spent 4 times more money abroad, thereby strengthening the economies of other countries.

However, Ukraine has a great tourist potential due to the large number of historical monuments, the seaside, ski and recreational resorts, gastronomic diversity and deeply ingrained culture of hospitality. Such favorable conditions would have led to development of highly profitable tourist industry in Ukraine, however, the number of foreign tourists to Ukraine in 2014 decreased by almost twice – from 25 million tourists to 13 million ones [1-7]. Thus, the domestic market of hotel and restaurant industry reacts to a crisis and experiences losses. In addition, the infrastructure, created for Euro 2012, is not fully utilized, and in the Eastern region is completely destroyed.

Studies have revealed that development of hotel and restaurant business has negative traits. For example, the number of canteens for population has significantly decreased (by 38.22% [8]). A steady tendency to increase a chain of restaurants with national cuisine is common for restaurant business development whilst the number of restaurants with Ukrainian cuisine, especially a regional one, has no tendency for growth.

Rapid construction of hotel and restaurant enterprises especially to the extent of Ukrainian-wide, is a disadvantage of hotel and restaurant business development. Location of such enterprises did not consider development of urban infrastructure, transport network development, targeted potential customers, the services were immediately offered at high prices. Overall, this led to the situation where now such enterprises gradually become uncompetitive and have significant losses due lack of potential consumers.

Having studied the modern state of hotel and restaurant business in Ukraine, we can conclude that for further development of the industry, own efforts of the businesses aren't enough.

In modern conditions, it is highly necessary to create conditions at the state level that would facilitate development and increase performance of hotel and restaurant business, and tourism development, increasing tourist flows.

Ukraine has a favorable geopolitical position: it is located on crossing of transport corridors between Europe and Asia. So you need to direct funds on creation of adequate infrastructure, and quality of Ukrainian roads.

A significant part of financial success of hotel and restaurant business depends on investment intensity but the macroeconomic situation doesn't facilitate Ukrainian enterprises' attractiveness for investments. The enterprises are under threat of physical liquidation as a result of military aggression. Moreover, cost of five-star hotels in Ukraine is much higher than in Europe, and two- and three-star hotels are more expensive by 20-30% [10], which is also an unfavorable factor for investment.

It should be noted that the hotel and restaurant industry, being a part of a hospitality industry, has its own specifics that distinguish it from other forms of production and trade. It includes selling of a hotel product (share of services is 60%, goods - 40%), and the special nature of consumption of hotel and restaurant product in the place of its creation.

Thus, for sustainable tourism development in terms of deepening relations between Ukraine and the International community, it is necessary to increase the quality of hotel proposal up to international standards and to expand sales markets.

Solving of these two strategic objectives requires public funding according to the two main directions: to attract tourists on selected target markets (advertising and information activities, including exhibitions, creation of information centers' network); to make national regulations, safety standards, quality of goods and services comply with international standards.

One of the effective sources for financing hotel and restaurant business is to create joint ventures with foreign partners. In this case, an investor usually is included into the enterprise and has an ability not only to control use of their funds, but also to quickly influence on changing investment activities, to implement the results of scientific research, and to promote new products and services in domestic and foreign markets. A payment system for payment for materials, equipment and latest technologies that are purchased abroad is simplified. An investor is interested to create a joint business due to the ability to enter new markets of hotel and restaurant services and get additional revenues. The main condition for effectiveness of this source of funding is to produce competitive services at reasonable prices, as well as of appropriate quality and compliance with consumers' requirements.

Bringing Ukraine to leading tourist countries of the world is a complex task that requires efforts of both all state institutions and hotel and restaurant businesses. For this, the following further research approaches and specific actions are needed:

- to create a legal basis for development of tourist and recreational industry and its infrastructure;
- to create favorable conditions to attract investments and implement effective mechanisms for promoting the construction and renovation of hotels, restaurants and other touristic and recreational activities;
- to implement a program for strengthening the positive image of Ukraine;
- to create appropriate conditions for development of foreign and domestic tourism, including through development of a network of informational centers for tourists according to specific types of tourism;
- to facilitate development of hotel business, to ensure harmonization of national standards, to improve quality of existing tourism services;
- to contribute to creation of additional work places and expand temporary employment in the tourism sector, in particular supporting development of a network of small and youth hotels;
- to ensure creation of safe conditions for implementation of tourist trips, personal safety of tourists, providing them with immediate medical, technical and legal assistance.

Conclusions. Further development of Ukraine's economy, as well as successfully overcoming the crisis which Ukraine has been experiencing for the recent years, is associated with the further development of non-productive sphere, which hotel and restaurant business belongs to. The development of hotel and restaurant business requires solving various problems, including financial support which is carried out by various sources. The implementation of mentioned strategic objectives will transform the domestic hotel and restaurant industry of Ukraine into a highly-profitable and competitive branch of economy.

References:

1. Statystychnyi zbirnyk Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy "Statystychnyi shchorichnyk Ukrainy u 2001 rotsi". – K.:Derzhavna sluzhba statystyky, 2002 [Online], available at: <http://www.ukrstat.gov.ua>
2. Statystychnyi zbirnyk Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy "Statystychnyi shchorichnyk Ukrainy u 2005 rotsi". – K.: Derzhavna sluzhba statystyky, 2006 [Online], available at: <http://www.ukrstat.gov.ua>
3. Statystychnyi zbirnyk Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy "Statystychnyi shchorichnyk Ukrainy u 2009 rotsi". – K.:Derzhavna sluzhba statystyky, 2010 [Online], available at: <http://www.ukrstat.gov.ua>

4. Statystychnyi zbirnyk Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy “Statystychnyi shchorichnyk Ukrainy u 2010 rotsi”. – K.:Derzhavna sluzhba statystyky, 2011 [Online], available at: <http://www.ukrstat.gov.ua>
5. Statystychnyi zbirnyk Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy “Statystychnyi shchorichnyk Ukrainy u 2011 rotsi”. – K.:Derzhavna sluzhba statystyky, 2012 [Online], available at: <http://www.ukrstat.gov.ua>
6. Statystychnyi zbirnyk Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy “Statystychnyi shchorichnyk Ukrainy u 2012 rotsi”. – K.:Derzhavna sluzhba statystyky, 2013 [Online], available at: <http://www.ukrstat.gov.ua>
7. Statystychnyi zbirnyk Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy “Statystychnyi shchorichnyk Ukrainy u 2014 rotsi”. – K.:Derzhavna sluzhba statystyky, 2015 [Online], available at: <http://www.ukrstat.gov.ua>
8. Osnovni makropokaznyky ekonomichnogo i sotsialnogo rozvytku Ukrainy na 2015 rik za prognozamy Minekonomrozvytku, [Online], available at: <http://govuadocs.com.ua/docs/124/index-19195-3.html/>
9. Havrysh O. Pompeznyye oteli v Ukraine proigryvajut bitvu za klienta/ O.Havrysh//Novoe vremia, N 3, 29.01.2016, [Online], available at: <http://nv.ua/publications/pompeznyye-oteli-v-ukraine-proigryvajut-bitvu-za-klienta-94667.html/>
10. Investytsiinyi klimat v Ukraini zmushue hotelnyi biznes tyty do Yevropy, [Online], available at: http://newsradio.com.ua/2013_07_05/nvestic-jnij-kl-mat-v-Ukra-n-zmushu-gotelnij-b-znes-jti-do-vropi-ekspert/
11. Dovbenko O.M. Podatkove stimulyuvannnya investitsiy v turistichniy kompleks Ukrayini// “Formuvannya rinkovoyi ekonomiki”/Naukoviy zbirnik KNEU. – 2007. – N6. – S.80-85.
12. Nechayuk L.I. Gotelno-restoranniyy biznes: menedzhment: Navch.posib.dlya stud.vishchih navch.zakl./Tsentr navchalnoyi literature; kiyivskiy natsionalniy un-t kulturi i mystetstv. – K.:Tsentr navchalnoyi literatury, 2013. – 346 s.
13. Boyko M.G. Formuvannya priorytetnyh napryamiv rozvytku pidpnyemstv hotelnogo gospodarstva/ M. Boyko //Visnyk Donetskogo instytutu turystychnogo biznesu. – 2011. – N8. – S.202-211.

УДК 338.43:631.16

Viktoriiia M. Onegina

Kharkiv Petro Vasylenko National Technical University of Agriculture
**PUBLIC-SOCIAL-PRIVATE PARTNERSHIP AND RISK MANAGEMENT IN
AGRICULTURE**

The paper reveals the essence of public-social-private partnership (PSPP) and provides evidence of its great potential in the formation of effective risk management in agriculture in the frameworks of contemporary development of social institutions and current economic trends in agricultural production and agricultural product markets. The foreign experience of joining public, social and private endeavors to reduce risks for agricultural producers is analyzed. A suggestion is made to use PSPP in agricultural risk management in Ukraine.

Keywords: *public-social-private partnership, risk management, agriculture, insurance, agrarian policy.*

Вікторія М. Онегіна

*Харківський національний технічний університет сільського господарства
імені Петра Василенка*

**ДЕРЖАВНО-СУСПІЛЬНО-ПРИВАТНЕ ПАРТНЕРСТВО ТА РИЗИК МЕНЕДЖМЕНТ
У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ**

У статті розкрито сутність державно-суспільно-приватного партнерства (ДСПП). Доведено значний потенціал ДСПП для формування ефективного управління ризиками в сільському господарстві в сучасних умовах розвитку соціальних інститутів, економічних тенденцій в сільськогосподарському виробництві і сільськогосподарських ринків продукції. Проведено аналіз зарубіжного досвіду поєднання державних, суспільних та приватних зусиль щодо зниження ризиків сільгоспвиробників. Запропоновано використання інституту ДСПП в управлінні ризиками в сільському господарстві України.

Ключові слова: *державно-суспільно-приватне партнерство, управління ризиками, сільське господарство, страхування, аграрна політика.*

Виктория М. Онегина

*Харьковский национальный технический университет сельского хозяйства
имени Петра Василенко*

**ГОСУДАРСТВЕННО-ОБЩЕСТВЕННО-ЧАСТНОЕ ПАРТНЕРСТВО И РИСК
МЕНЕДЖМЕНТ В СЕЛЬСКОМ ХОЗЯЙСТВЕ**

В статье раскрыта сущность государственно-общественно-частного партнерства (ГОЧП). Доказан значительный потенциал ГОЧП для формирования эффективного управления рисками в сельском хозяйстве в современных условиях развития социальных институтов, экономических тенденций в сельскохозяйственном производстве и рынков сельскохозяйственной продукции. Проведен анализ зарубежного опыта объединения государственных, общественных и частных усилий по снижению рисков сельхозпроизводителей. Предложено использование института ДСПП в управлении рисками в сельском хозяйстве Украины.

Ключевые слова: *государственно-общественно-частное партнерство, управление рисками, сельское хозяйство, страхование, аграрная политика.*

Introduction. Public social private partnership (PSPP) is a component of the economic institution environment of modern developed society based on the democratic principles. We

consider PSPP as an economic institute aimed to serve social welfare and justice when private and public actions separately do not provide the achievement of these goals.

Agriculture plays vital important role in Ukrainian economy. It created 14.0% of gross added value (2015), one third of Ukrainian export is agricultural and food products, 8.3% of employees were working in agriculture in 2015 [1]. One third of population of Ukraine is living in rural area and get income from agriculture production. Sustainable development of agriculture is a base of the food safety and development of rural communities. But the results of production in agriculture depend on weather conditions, price mechanism does not extinguish the production and resources market fluctuation at the income level, incomes of agricultural producers are low and unstable. Such tendencies are the threats for sustainable development of agriculture and food safety. PSPP is possible institute that might be used for risk management in agriculture.

Analysis of resent research and publication. The problems of public private partnerships and social partnerships were investigates in the works of A. Bilous, C. Greve, J. Koppenjan, E. Korovin, A. Kredisov, V. Varnavskiy, O. Petrovskiy. H. Van Ham [4, 8, 10, 11, 13-16]. The different aspects of risk management in agriculture were considered by many economists: K. Coble, N. Gerasymenko, J. Glauber, O. Gudz, R. Heifner, M. Miranda, M. Zuniga and others [2, 7, 12].

Unsolved parts of problem. The tendencies of world economy, changes in the social institutions give chance for Ukraine to open up the new methods of risk management for sustainable development and social welfare growth. But the possibilities of PSPP for creation of efficient risk management in agriculture, the forms of combination of public, social and private actions were not investigated deeply with practical approaches for Ukraine economy.

The aim of the article is to work out the conceptual framework of PSPP as a foundation of modern risk management in agriculture. The main tasks related to this aim are to clarify the essence, role and possible forms (on the base of world experience) for PSSP institute formation and use for risk management in agriculture in Ukraine.

Statement of the main result of study with elements of novelty. In scientific publications there are more often used the categories “social partnership” and “public (state) private partnership”, than PSPP, in economic sciences.

Social partnership is considered as a system of institutions and mechanisms for coordination of interests of participants of the production process: employers and employees, based on equal partnership [13]. The development of social partnership in its various forms is an important part of the process of strengthening of the social orientation of the modern market economy, its socialization. The social partnership is a form of elaboration of consensus of interest of employees, whose interests are represented, as a rule, trade unions, the employers, and their business associations and state, which is also a guarantor of the agreements adopted. In the center of the negotiation process in the social partnership there are working conditions, wages and salaries, social guarantees for workers and their role in the enterprise. Development of social partnership system creates the possibility of achieving a relative balance of interests of workers and employers on the basis of cooperation, compromise, leading to social consensus. It serves as an effective tool for combining economic efficiency and social justice.

Another institute of modern market economy and democratic society is public (state)-private partnership. Public-Private Partnership (PPP) was defined in Wikipedia as a set of forms of medium- and long-term cooperation between the state and business to solve socially significant problems on the base of mutually beneficial terms. E. Korovin defines PPP as a "medium-term or long-term cooperation between the public and private sector, in which there is political problem solving by combining the experience and expertise of several sectors and the separation of financial risks and benefits" [10]. Varnavskiy V. considers that, in the modern sense the PPP - is "institutional and organizational alliance between government and business in order to implement national and international, large-scale and local, but always socially significant projects in a wide

range of areas: from the development of strategic industries and R & D to provision of public service". Broad interpretation of PPP implies that PPP is a constructive interaction (all its mutual benefit forms) between business and government [15].

A. Kredisov, A. Bilous stress that the scientific platform of PPP has become the institutional theory [11], especially works of J. Commons [4], his ideas concern collective actions and their role for the control and corrections of private actions.

Among the basic features of public-private partnerships in an economic meaning there are defined following [11, 16]: PPP parties are the state and private business; interaction between the parties based on legal ground and has organizational integration forms; PPP has primarily social orientation; in the process of implementation of PPP projects there are consolidation of resources of the parties; financial risks and costs, as well as the results are distributed among the parties.

The Concept of Development of public-private partnership in Ukraine for 2013-2018 was approved by Order of Cabinet of Ministries of Ukraine #739-p in 2013 [5], but this Concept does not include the legal foundation for Public social private partnership

Public social private partnership is considered as more complicated form of PPP. But PSPP is not merely an extension of the PPP idea, but PSPP:

- assures and implements the public goals, agendas and tasks in the sense of community benefit, welfare, etc.;
- adheres to and sustains the agendas and aims of cooperation in the mid- and long-term;
- plans and combines the resources (including financing) for sustainable results.

In the case of public social private partnership these are not only agencies of the state and private enterprises (as in PPP) but also social enterprises and organizations are involved.

The studying of the experience of risk management system formation in developed countries reveals the possible roles of participants of PSPP, schemes of PSPP in risk management in agriculture.

The legal foundation of agrarian policy in the USA is Agricultural Act. Important part of this act – the government commodity programs for producers and crop insurance programs. A new farm law, the Agricultural Act of 2014 in USA (2014 Farm Act), was signed on February 7, 2014, and will remain in force through 2018—and in the case of some provisions, beyond 2018. The 2014 Farm Act makes major changes in commodity programs, adds new crop insurance options, streamlines conservation programs, modifies some provisions of the Supplemental Nutrition Assistance Program (SNAP), and expands programs for specialty crops, organic farmers, bioenergy, rural development, and beginning farmers and ranchers [6].

The Agricultural Act of 2014 creates two new programs – Price Loss Coverage (PLC) and Agriculture Risk Coverage (ARC). Producers of covered commodities can choose to enroll in one of the two programs. Price Loss Coverage (PLC) – payments are provided to producers with base acres of wheat, feed grains, rice, oilseeds, peanuts, and pulses (covered commodities) on a commodity-by-commodity basis when market prices fall below the reference price (see table below). The payment rate is the difference between the reference price (Table) and the annual national-average market price (or marketing assistance loan rate, if higher). For each covered commodity enrolled on the farm, the payment amount is the payment rate, times 85 percent of base acres of the commodity, times payment yield. Producers may also receive payments on former cotton base acres (termed “generic base acres”) that are planted to a covered commodity. A one-time opportunity is offered to reallocate a farm’s base acres (except generic acres) based on 2009-12 plantings and to update the farm’s payment yields for covered commodities to their 2008-12 average yields. Producers may choose which of their covered commodities to enroll in PLC, but once the election is made, it remains in place for the life of the 2014 Farm Act. Payments will be

reduced on an acre-by-acre basis for producers who plant fruits, vegetables, or wild rice on payment acres [6].

Table

Reference prices, \$ per bushel

Crop	Reference prices, \$ per bushel
Wheat	5.50
Corn	3.70
Barley	4.95
Oats	2.40
Soybeans	8.40

Source: [6]

Price Loss Coverage Program works like insurance for farmers in the case of prices reduction, and government takes some market risks of farmers. But the market price mechanism works such way that reduction of prices often is a consequence the growth of supply. It is more fair for public institute to take private risk due to market failure in the provision of fair income for producers.

Producers participating in Agriculture Risk Coverage (ARC) Program may choose county-based or individual coverage. For producers choosing county-based ARC, payments are provided to producers with base acres of covered commodities on a commodity-by-commodity basis when county crop revenue (actual average county yield times national farm price) drops below 86 percent of the county benchmark revenue (5-year Olympic average county yield times 5-year Olympic average of national price or the reference price – whichever is higher for each year), calculated separately for irrigated and nonirrigated crops. For each covered commodity enrolled on the farm, the county ARC payment amount is the difference between the per-acre guarantee (as calculated above) and actual per-acre revenue (but no greater than 10 percent of the commodity’s benchmark revenue), times 85 percent of base acres of the commodity. Producers may choose to participate in ARC using individual farm revenue instead of county revenue. In the individual ARC case, payments are issued when the actual individual crop revenues, summed across all covered commodities on the farm, are less than the ARC individual guarantee. The farm’s individual ARC guarantee equals 86 percent of the farm’s individual benchmark guarantee, defined as the sum across all covered commodities, weighted by plantings, of each commodity’s average revenue – the ARC guarantee price (the 5-year Olympic average of national price or the reference price – whichever is higher for each year) times the 5-year Olympic average individual yield. The payment amount is the individual farm payment rate (the difference between the individual farm guarantee and actual individual farm revenue, but no greater than 10 percent of the farm’s benchmark revenue) times 65 percent of base acres for all covered commodities for the individual farm [6].

The state programs to reduce farmers’ risks were developed in the US state agricultural policy not only for crop producers but also for dairy producers. The Margin Protection Program (MPP) for dairy producers offers producers insurance based on the average actual dairy production margin (difference between the all-milk price and average feed cost), with payments beginning when the margin falls below \$4.00 per hundredweight (cwt) for a 2-month period. Benefits apply to a participating operation’s production history, adjusted annually to reflect national average milk production increases. All dairy operations are eligible to participate, and pay only the administrative fee (\$100) if they select protection at the minimum margin level (\$4.00 per cwt of milk). Higher levels of protection are available, for which producers must pay both the administrative fee and a premium. Premiums are lower for coverage below 4 million pounds of milk production (equivalent

to a herd of about 185 cows). These lower premiums are also reduced by 25 percent during both 2014 and 2015 [6].

Special part of the US Agricultural Acts is “Crop insurance”.

Grain production is one of the areas of specialization of agriculture in Canada. The institutional provision of regulation of the grain market in Canada is unique. Canadian Wheat Board (CWB) was created in 1935. By definition, the CWB is an organization is controlled by farmers; it markets wheat and barley grown in Western provinces. The objective of the CWB – to ensure the most profitable for farmers grain prices and competitiveness of Canadian wheat and barley. CWB exports more than 20 million tons grain in 70 countries.

So, CWB in the example of social private partnerships in reduction of market risks of farmers. This institute is added by state-private partnerships in the many state insurance programs. Canadian experience gives examples of a large package of programs aimed to reduce the risk of fluctuations in farmers' income, (Net Income Stabilization Account, NISA), Canadian stabilization program of agricultural income (Canadian Agriculture Income Stabilization Program, CAIS).

For insurance program insurance funds are derived from the contributions of farmers and the federal and provincial governments. The federal government establishes uniform national insurance standards, controls the payments. Additionally, there are programs of reinsurance in case of insufficient major insurance funds to cover losses from natural disasters.

Consequently, insurance and farm income stabilization programs designed to cover the systematic production risks associated with the uncertainty of weather conditions, and - risks of fluctuations of farmers' income.

The general course of agricultural policy of Canada to its market orientation includes the establishment of an integrated social system of risk management in the agricultural sector, where efforts are divided between farmers and the state.

As there was announced, the Common Agricultural Policy of European Union (CAP) 2014-2020 includes two pillars. The first pillar defines financial measures to support farmers, including the single payment scheme and the single regional payment. The second pillar of the CAP provides the measures for rural development. The big part of first pillar of CAP deals with the PSSP in risk management in agriculture [3].

In Ukraine in 2005 there was introduced program of state support of insurance in agriculture, but it was low efficient and low demanded. The budget crises lead to the suspending of this program.

International experience gives examples of different schemes of PSPP in risk management in agriculture. On the base of analysis of theoretical principles of PSPP and its implementation in the developed countries we include to the circle of main participants of PSPP in risk management in agriculture agricultural producers, state, insurance and loss adjusters agencies, professional organizations, educational, scientific and research institutes. The combination of their endeavors has to provide sustainability of agricultural production development, food safety, prosperity of rural communities.

Conclusions and prospects for further research in the field. The formation of PSPP in risk management in agriculture is real way for maturity of Ukrainian democratic society, its institutional readiness to consolidate for solution of social important problems. It may potentially have significant theoretical and practical implications for agriculture and rural development, as well for whole Ukrainian society. It is reasonable that the risks of agricultural production is take by all society on the base of PSPP, whose main participants are agricultural producers, state, insurance and loss adjusters agencies, professional organizations, educational, scientific and research institutes.

Further research have to investigate the market failure to provide fair incomes for agricultural producers and to elaborate scientific foundation for PSSP creation for risk management

in agriculture, including creation of insurance funds on the base of mutual participation of producers, government, insurance companies, producers organizations, the programs and institutional provisions of PSPP formation for risk management in Ukrainian economy.

References:

1. Agriculture of Ukraine: Statistical Yearbook 2015 / State Statistical Service of Ukraine. – Kyiv, 2016. – 360 p.
2. Coble K. Implications of Crop Yield and Revenue Insurance for Producer Hedging / K. Coble, R. Heifner, M. Zuniga // *Journal of Agricultural and Resources Economics*. – 2000. – Vol. 25, # 2. - P. 432-452.
3. Common Agricultural Policy after 2013 [Electronic resource]. – Mode of access : http://ec.europa.eu/agriculture/cap-post-2013/index_en.htm
4. Commons J.R. The Economics of Collective Actions / J.R. Commons – New York: Macmillan, 1950. – 436 p.
5. Concept of Development of public-private partnership in Ukraine for 2013-2018 : approved by Order of Cabinet of Ministries of Ukraine 14.08.2013 #739-p [Electronic Resource]. – Mode of access : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/739-2013-%D1%80#n8>
6. Farm Bill [Electronic Resource]. – Mode of access : <http://www.usda.gov/wps/portal/usda/usdahome?navid=farmbill>
7. Gerasymenko N.A. Features of preparation of loss adjusters for agriculture [Electronic resource] / N.A. Gerasymenko: *Economy: realities of time*. – 2015. - #5 (21). – P.118-123. – Mode of access: <http://economics.opu.ua/files/archive/2015/n5.html>
8. Greve C. Public– Private Partnerships in Scandinavia / C. Greve // *International Public Management Review*. – 2003. – Vol. 4. - #2. – pp. 59-69.
9. Gudz O. Insurance of agro-risks and directions of development of agro-insurance in Ukraine / O. Gudz // *Economics of AIC*. – 2006. - #8. – pp. 72 – 76.
10. Korovin E. Credit risk of projects of private state partnership and mechanisms of support [Electronic resource] / E. Korovin // *Federal instruments of support of investors : Materials of round table*, Oct. 2006 – Mode to: http://regionalistica.ru/project/investproject/fed_instr
11. Kredisov A.I. State-public partnership: world experience and its implementation in Ukraine / A/I/ Kredisov, A.O. Bilous // *Economy of Ukraine*. – 2016. - #5. - pp. 4-15.
12. Miranda M., Glauber J. Systematic Risk, Reinsurance, and the Failure of Crop Insurance Markets // *American Journal of Agricultural Economics*. - 1997. – Vol. 79, Febr. – P.206-215.
13. Petrovskiy O.I. Social partnership in the system of social-labor relations / O.I. Petrovskiy // *Bulletin of KhNAU. Economics of agriculture and natural resources use*. – 2011. – Iss. 4. – pp. 37-44.
14. Van Ham H., Koppenjan J. Public-Private Partnerships: Assessing and Managing Risks in Port Development / H. Van Ham, J. Koppenjan // *Public Management Review*. – 2011. – Vol. 3. – No 4.- pp. 593-616.
15. Varnavskiy V. G. Processes of institutional adjustments of private – public partnerships to real economy is very difficult [Electronic resource] / V.G. Varnavskiy – Mode of access: http://www.opec.ru/point_doc.asp?tmpl=point_doc_print&d_no=50580#33
16. Volohina Z. Y. Public-private partnership at the modern stage / Z. Y. Vologina, A.H. Mavlikasov // *Actual problems of juridical sciences: materials of International scientific conference (Chelyabinsk, Nov., 2012)*. – Chelyabinsk: Dva komsomolcy, 2012. – pp. 43-45.

УДК 339.14:658.8:005

Наталія В. Геселева, Сергій В. Залізний

Київський національний університет технологій та дизайну

МЕТОДИ ПІДТРИМКИ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ ПРИ ОПТИМІЗАЦІЇ ВИРОБНИЧО-ЗБУТОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА З УРАХУВАННЯМ ПОПИТУ СПОЖИВАЧІВ

В роботі проаналізовано інструментарій комп'ютерного моделювання в межах систем прийняття господарських рішень при моделюванні поведінки споживача та організації збуту продукції.

Запропоновані шляхи удосконалення виробничо-збутової діяльності ТОВ «Альфа» з урахуванням попиту споживачів дозволять оптимізувати асортимент продукції та обсяги виробництва, раціоналізувати витрати підприємства, підвищити прибутковість господарської діяльності та зміцнити конкурентні переваги підприємства на ринку.

Ключові слова: системи підтримки прийняття рішень, попит, споживання, граф, штучний інтелект, експертні системи, імітаційний експеримент, віртуальна модель, системи масового обслуговування.

Наталья В. Геселева, Сергей В. Зализный

Киевский национальный университет технологий и дизайна

МЕТОДЫ ПОДДЕРЖКИ ПРИНЯТИЯ РЕШЕНИЙ ПРИ ОПТИМИЗАЦИИ ПРОИЗВОДСТВЕННО-СБЫТОВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ С УЧЕТОМ СПРОСА ПОТРЕБИТЕЛЕЙ

В работе проанализован инструментальный компьютерного моделирования в рамках систем принятия хозяйственных решений при моделировании поведения потребителя и организации сбыта продукции.

Предложенные пути усовершенствования производственно-сбытовой деятельности ООО «Альфа» с учетом спроса потребителей позволят оптимизировать ассортимент продукции и объемы производства, рационализировать расходы предприятия, повысить прибыльность хозяйственной деятельности и укрепить конкурентные преимущества предприятия на рынке.

Ключевые слова: системы поддержки принятия решений, спрос, потребление, граф, искусственный интеллект, экспертные системы, имитационный эксперимент, виртуальная модель, системы массового обслуживания.

Nataliya V. Heseleva, Sergiy V. Zalizny

Kiev national university of technologies and design

DECISION SUPPORT METHODS IN OPTIMIZATION OF PRODUCTION AND SALES OPERATIONS WITH REGARD TO CONSUMERS DEMAND

Computer simulation tools were analyzed within the framework of economic decision-making systems in modeling the behavior of the consumer and the organization of sales.

The suggested ways to improve the production and marketing activity of "Alfa" company based on consumer demand will help to optimize the product range and production volumes, rationalize the costs of the company, increase profitability of economic activities and strengthen the competitive advantages of company in the market.

Keywords: decision support systems, demand, consumption, graph, artificial intelligence, expert systems, simulations, virtual model, a queuing system.

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями.

В сучасних економічних умовах підприємство оперує великою кількістю даних та інформації, зокрема, при моделюванні попиту та споживання, обробка яких вимагає застосування комп'ютерних технологій. Системний підхід до вирішення операційних, тактичних та стратегічних проблем бізнесу передбачає глибокий аналіз всіх елементів з побудовою моделі об'єкта, а вирішення поточних і майбутніх задач неможливе без використання систем підтримки прийняття рішень (СППР), що й обумовлює актуальність теми дослідження.

Система підтримки прийняття рішень (Decision Support Systems, DSS) – це комп'ютерна система, яка шляхом збору та аналізу великої кількості інформації може впливати на процес прийняття рішень організаційного плану в бізнесі та підприємстві.

Перевага СППР полягає в їх доступності і простоті. Оперуючи вхідними даними керівник може легко отримати звіт інформаційної системи стосовно побудованої моделі. Це дозволяє отримати більш точний результат дослідження, зекономити час і візуально полегшити сприймання проблеми. Таким чином підвищується ефективність генерування альтернативних рішень. СППР надає особі, яка приймає рішення (ОПР), допомогу в процесі прийняття рішення і забезпечує підтримку в усьому діапазоні структурованих, напівструктурованих і неструктурованих задач. СППР орієнтована на гнучкість та адаптивність у пристосуванні до змін середовища або підходів до розв'язання задач.

Аналіз останніх публікацій по проблемі.

Вагомий внесок у дослідження процесу прийняття управлінських рішень було зроблено у працях: Д. Дерлоу [1], Т.Л. Сааті [9], Р.М. Лепя [2], О.О. Литягина [3], Л.І. Лукичова [4], Н.Л. Карданської [5], В.М. Колпакова [6], Ю.Є. Петруня [7], В.М. Приймака [8], В.Ф. Ситника [10], Р.А.Фатхутдінова [11], В.С. Юкаєвої [12] та інших.

Системи підтримки прийняття рішень набули широкого застосування в економіках передових країн світу, причому їх кількість постійно зростає. На рівні стратегічного управління використовується ряд СППР для довго-, середньо- і короткострокового, а також для фінансового планування, включаючи систему для розподілу капіталовкладень.

Важлива роль у процесі реалізації управлінських рішень належить контролю, який забезпечується налагодженням зворотного зв'язку. Це особливо важливо для реалізації рішення, що здійснюється у декілька етапів. Зворотний зв'язок дає змогу своєчасно отримувати інформацію для коригування рішень, за необхідності вносити зміни в перебіг їх виконання [3].

Невирішені частини дослідження.

Не дивлячись на значні здобутки вчених у вивченні проблем підтримки прийняття господарських рішень, вони й надалі залишаються актуальними для керівників й потребують поглибленого вивчення, особливо при прийнятті рішень, пов'язаних з прогнозуванням попиту та споживання товарів.

Мета дослідження полягає у дослідженні процесу прийняття рішень для суб'єктів господарювання з метою удосконалення виробничо-збутової діяльності підприємств та врахування поведінки споживача.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування.

Розглянемо процес прийняття господарських рішень для швейної фабрики «Альфа», що пропонує своїм клієнтам широкий асортимент моделей офісного жіночого одягу з використанням якісних вітчизняних матеріалів. Схема підготовки і прийняття рішень представлена на рис. 1.

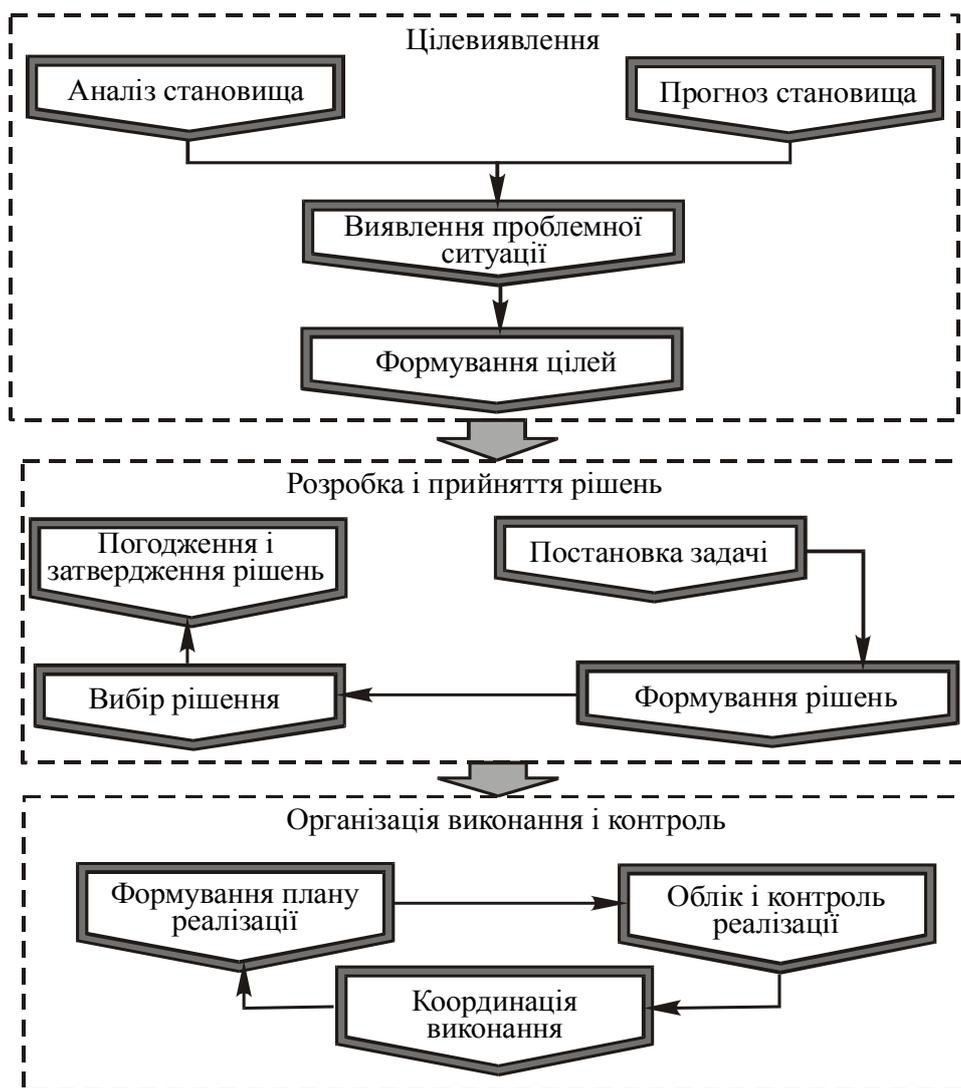

Рис. 1. Схема підготовки і прийняття рішень

Для визначення оптимального виробничого плану застосовано симплекс-метод з урахуванням основних параметрів (прибуток, витрати часу і матеріалу) (рис. 2). Також було розроблено рішення щодо організації плану збуту продукції ТОВ «Альфа» в м. Києві, що має 3 склади у Київській області і 4 магазини у місті Києві з урахуванням вартості доставки товарів зі складів до магазинів та обсягу замовлень (рис. 3).

Базис	БП	x1	x2	x3	x4	x5	x6
x3	80	4/3	0	1	17/3	0	-2/3
x5	20	-1/3	0	0	-2/3	1	-1/3
x2	40	-1/3	1	0	-14/3	0	2/3
ИС	13400	25/3	0	0	35/3	0	40/3

Шаг симплекс метода: Результат, Авто, Вручную

Действия: Добавлено 3 дополнительные переменные, Выбран ключевой элемент (3,2), Выбран ключевой элемент (1,3)

Вывод результатов: Excel

Рис. 2. Заключний крок симплекс методу

Поставщик	Потребитель				Запасы груза
	B1	B2	B3	B4	
A1	20	2	5	7	3
A2	5	4	3	1	6
A3	7	40	0	2	4
Потребность	25	40	35	20	

Целевая функция $F = 295$

Рис. 3. Оптимальний план перевезення товарів

Для розв’язання задачі оптимізації системи поставки товарів у обласні центри України для відділу логістики запропоновано рішення на базі програми Grin (GGraph INterface) для MS Windows, яка дозволяє візуалізувати рішення задачі на графі (рис. 4).

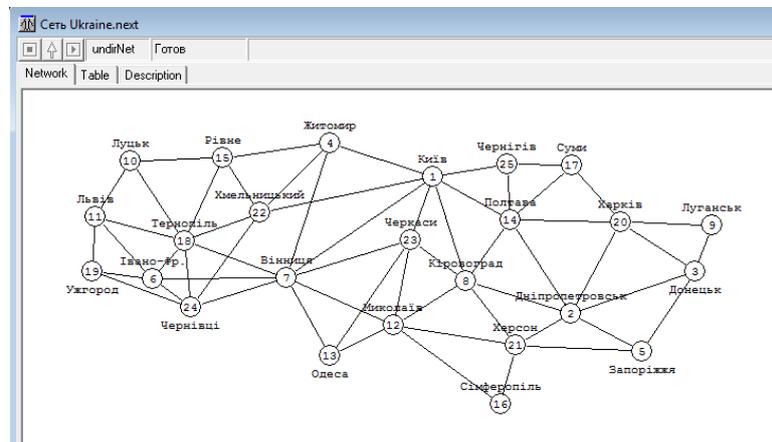

Рис. 4. Граф перевезень

Одним із сучасних методів економічних досліджень є інструментарій штучного інтелекту (ШІ), що визначається як «здатність систем оброблення даних виконувати функції, що асоціюються з інтелектом людини, такі як логічне мислення, навчання та самовдосконалення». В результаті розвитку штучного інтелекту отримано низку додатків, що застосовуються в різних галузях науки і техніки (рис. 5).

Рис. 5. Дерево додатків штучного інтелекту

Експертні системи (ЕС) – швидко прогресуючий напрямок у галузі штучного інтелекту. ЕС – це набір програм або програмне забезпечення, яке виконує функції експерта при вирішенні якої-небудь задачі в області його компетенції.

Для оптимізації асортименту продукції та обсягу виробництва ТОВ «Альфа» з урахуванням попиту споживачів було використано експертні системи СППР «Мыслитель Экспресс» і «Выбор». Обидва програмних продукти засновані на методі аналізу ієрархії (МАІ), за яким вибір пріоритетних рішень здійснюється за допомогою декомпозиції проблеми на складові і подальшій обробці за допомогою парних порівнянь. Результати визначення асортименту жакетів за допомогою СППР «Выбор» представлені на рис. 6.

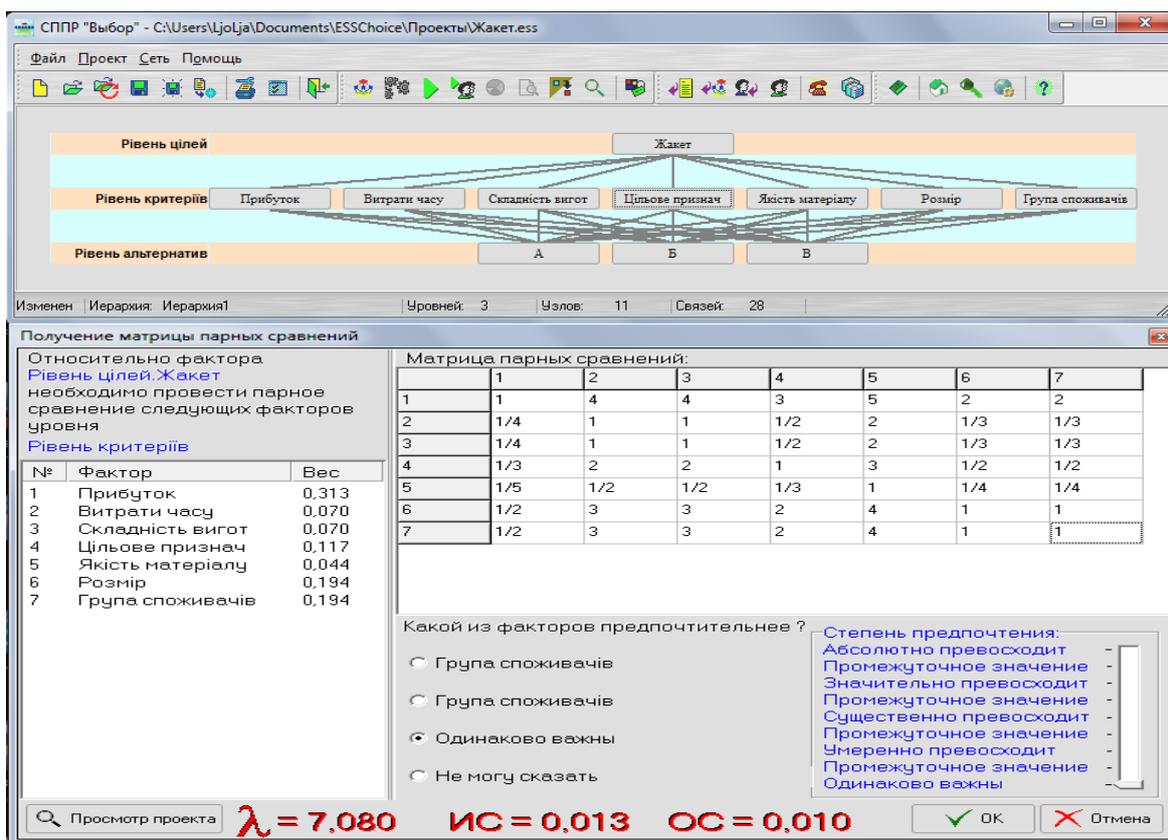

Рис. 6. Результати роботи СППР «Выбор»

Використання імітаційного експерименту дає можливість генерувати поведінку системи за допомогою віртуальної моделі. Було запропоновано динамічну імітацію кредитування ТОВ «Альфа» і досліджено ефективність роботи його Інтернет-магазину. При управлінні фінансовою діяльністю ТОВ «Альфа» виникла проблема нестачі власних коштів і підприємство прийняло рішення по залученню кредитних ресурсів. За допомогою програми Ithink побудовано моделі кредитування підприємства «Альфа». За допомогою програмного продукту Vensim представлено модель кредитування підприємства «Альфа» за умови щорічної сплати відсотків (рис. 7). При використанні цього пакету можна змінювати параметри моделі (значення проценту і щорічних виплат) і спрогнозувати кінцеву виплату по кредиту.

Ефективність роботи Інтернет-магазину «Альфа» досліджено за допомогою систем масового обслуговування. З використанням потужного універсального середовища моделювання GPSS World зімітовано роботу call-центру магазину, що приймає телефонні замовлення на продукцію підприємства. Оскільки працюють 7 операторів використано

багатоканальну СМО з відмовами. Результати моделювання показали ефективність роботи системи масового обслуговування та недоцільність зміни кількості операторів.

Рис. 7. Графік зміни розміру кредиту і приросту процентних нарахувань

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Отже, з використанням розглянутого інструментарію прийняття рішень запропоновано шляхи удосконалення виробничо-збутової діяльності ТОВ «Альфа», що дозволять оптимізувати асортимент продукції та обсягу виробництва з урахуванням попиту споживачів, раціоналізувати витрати підприємства, підвищити прибутковість господарської діяльності та зміцнити конкурентні переваги підприємства на ринку.

Література

1. Дерлоу Д. Ключові управлінські рішення. Технологія прийняття рішень: Пер. з англ. – К.: Наукова думка, 2001. – 242 с.
2. Лепа Р. М. Прийняття управлінських рішень на підприємстві: теорія та практика / Р. М. Лепа, В. М. Тимохин; НАН України Інститут економіки промисловості. – Донецьк: ООО «Юго-Восток, ЛТД», 2004. – 262 с.
3. Литягин А. А. и др. Реальное целевое управление. Практика реального внедрения и использования GOAL-технологии А. Литягина. – М.: Альпина Паблишерз, 2010. – 352 с.
4. Лукичева Л. И. Управление организацией / Л. И. Лукичева; под ред. Ю. П. Анискина. – М.: Омега-Л, 2006. – 360 с.
5. Карданская Н. Л. Принятие управленческого решения. – М.: ЮНИТИ, 1999. – 408 с.
6. Колпаков В.М. Теория и практика принятия управленческих решений / В.М.Колпаков.– [2-е изд., перераб. и доп.] – К.: МАУП, 2004. – 504 с.
7. Петруня Ю. Є., Говоруха В. Б., Літовченко Б. В. та ін. Прийняття управлінських рішень. / За ред. Ю. Є. Петруні. – 2-ге вид. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 216 с.
8. Приймак В. М. Прийняття управлінських рішень: Навчальний посібник. – К.: Атіка, 2008. – 240 с.
9. Саати Т. Л. Принятие решений. Метод анализа иерархий / Т.А. Саати. – М.: Радио и связь, 1993. – 320 с.
10. Ситник В. Ф. Системи підтримки прийняття рішень: Навч. посіб. – К.: КНЕУ, 2004. – 614 с.
11. Фатхутдинов Р. А. Управленческие решения / Р. А. Фатхутдинов. —[5-е изд., перераб. и доп.]– М.:ИИФРА-М, 2002. – 314с.

12. Юкаева В. С. Управленческие решения/ В. С.Юкаева. – М.: Издательский дом «Дашков и К», 2009.– 324 с

References:

1. Derlou D. Klyuchovi upravlins'ki rishennya. Tekhnolohiya pryunyattya rishen': Per. z anhl. – K.: Naukova dumka, 2001. – 242 s.
2. Lepa R. M. Pryunyattya upravlins'kykh rishen' na pidpryyemstvi: teoriya ta praktyka / R. M. Lepa, V. M. Tymokhyn; NAN Ukrayiny Instytut ekonomiky promyslovosti. – Donets'k: ООО «Yuhovostok, LTD», 2004. – 262 s.
3. Lityagin A. A. i dr. Real'noe tselevoe upravlenie. Praktika real'nogo vnedreniya i ispol'zovaniya GOAL-tekhnologii A. Lityagina. – M.: Al'pina Pablisherz, 2010. – 352 s.
4. Lukicheva L. I. Upravlenie organizatsiy / L. I. Lukicheva; pod red. Yu. P. Aniskina. – M.: Omega-L, 2006. – 360 s.
5. Kardanskaya N. L. Prinyatie upravlencheskogo resheniya. – M.: YuNITI, 1999. – 408 s.
6. Kolpakov V.M. Teoriya i praktika prinyatiya upravlencheskikh resheniy / V.M.Kolpakov.– [2-e izd.,pererab. i dop.] – K.: MAUP, 2004. –504 s.
7. Petrunya Yu. Ye., Hovorukha V. B., Litovchenko B. V. ta in. Pryunyattya upravlins'kykh rishen'. / Za red. Yu. Ye. Petruni. – 2-he vyd. – K.: Tsentr uchbovoyi literatury, 2011. – 216 s.
8. Pryymak V. M. Pryunyattya upravlins'kykh rishen': Navchal'nyy posibnyk. – K.: Atika, 2008. – 240 s.
9. Saati T. L. Prinyatie resheniy. Metod analiza ierarkhiy / T.A. Saati. – M.: Radio i svyaz', 1993. – 320 s.
10. Sytnyk V. F. Systemy pidtrymky pryunyattya rishen': Navch. posib. – K.: KNEU, 2004. – 614 s.
11. Fatkhutdinov R. A. Upravlencheskie resheniya / R. A. Fatkhutdinov. —[5-e izd., pererab. i dop.]– M.:INFRA-M, 2002. – 314s.
12. Yukaeva V. S. Upravlencheskie resheniya/ V. S.Yukaeva. – M.: Izdatel'skiy dom «Dashkov i K», 2009.– 324 s.

УДК 656:339.72.053

Олександр П. Гребельник

Українсько-американський гуманітарний інститут

«Вісконсінський Міжнародний Університет (США) в Україні»

АНАЛІЗ НАСЛІДКІВ ЗАСТОСУВАННЯ ДОДАТКОВОГО МИТНОГО ПЛАТЕЖУ ЯК РЕГУЛЯТИВНОГО ЗАХОДУ СТАБІЛІЗАЦІЇ ПЛАТІЖНОГО БАЛАНСУ

У статті розглянуто проблеми запровадження додаткового митного тарифу в контексті регулювання платіжного балансу країни. З'ясовано, що домінуючими наслідками при застосуванні цього механізму є: ціновий, торговельний, конкурентний, фіскальний та регулятивний ефекти. Доведено, що додатковий митний податок може бути задіяний виключно як тимчасовий засіб для вирішення певних локальних завдань в сфері регулювання економічних відносин.

Ключові слова: *додаткові митні збори, зовнішньоторговельні зв'язки, митно-тарифні відносини, міжнародна торгівля, митні податки, імпордне мито.*

Александр П. Гребельник

Украинско-американский гуманитарный институт

«Висконсинский Международный Университет (США) в Украине»

АНАЛИЗ ПОСЛЕДСТВИЙ ПРИМЕНЕНИЯ ДОПОЛНИТЕЛЬНОГО ТАМОЖЕННОГО ПЛАТЕЖА КАК СРЕДСТВА РЕГУЛИРОВАНИЯ СТАБИЛИЗАЦИИ ПЛАТЕЖНОГО БАЛАНСА

В статье рассматриваются проблемы введения дополнительной таможенной пошлины в контексте регулирования платежного баланса страны. Определено, что доминирующими последствиями при применении данного механизма являются: ценовой, торговый, конкурентный, фискальный и регулятивный эффекты. Доказано, что дополнительная таможенная пошлина может быть использована исключительно как временное средство для решения конкретных локальных задач в сфере регулирования экономических отношений.

Ключевые слова: *дополнительные таможенные сборы, внешнеторговые связи, таможенно-тарифные отношения, международная торговля, таможенные налоги, импортная пошлина.*

Oleksandr P. Grebelnyk

Ukrainian-American Liberal Arts Institute

«Wisconsin International University (USA) Ukraine»

ANALYSIS OF THE IMPACT OF ADDITIONAL CUSTOMS PAYMENTS IN PROMOTING THE BALANCE OF PAYMENTS STABILITY

The article discusses the introduction of additional customs duties in terms of regulation of the balance of payments and reveals the dominant effects in the application of this mechanism, which are: price, trade, competition, fiscal and regulatory effects. It is proved that the additional customs duty can only be used as a temporary method to address specific local problems in the field of economic relations regulation.

Keywords: *additional customs fees, foreign trade relations, customs and tariff relations, international trade, customs taxes, import duty.*

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями Серед великого спектру інструментів митно-тарифного регулювання зовнішньоторговельних операцій особливе місце займає додатковий митний тариф. Це

досить контраверсійний інструмент тарифного регулювання зовнішньоторговельних відносин, як з точки зору його застосування, так і з точки зору наслідків функціонування.

По-перше, воно використовується і діє паралельно з існуючими митними ставками, тобто суб'єкти господарювання, які сплачують даний податок несуть подвійний фіскальний тягар.

По-друге, за своєю природою воно є обмежувальним інструментом по відношенню до товаропотоку який оподатковується, тобто його можна назвати протекціоністським або захисним, але однозначно це дискримінаційний захід, як правило, до товарів іноземного походження.

По-третє, за періодом застосування воно запроваджується на певний термін, тобто є тимчасовим, а продовження строку його дії, як правило, призводить до значного падіння обсягів зовнішньоторговельних операцій країни-ініціатора введення та дзеркальної реакції інших держав.

По-четверте, метою його застосування є вирішення конкретних економічних проблем у випадках крайньої необхідності. Так, досить часто, незалежно від причин ініціювання, додаткове мито використовують США. У 1971 році вони ввели імпорнтне мито для того, щоб захистити від іноземної конкуренції працемісткі галузі американської промисловості, перешкоджаючи при цьому, в першу чергу, імпорту працемістких товарів. По суті даний податок став завуальованою формою підвищення розміру мита і приніс американській казні за час його дії 500 млн. дол. США. А вже у 2011 році конгрес США ініціював введення додаткового ввізного мита при імпорті товарів з країн де «недооцінені валюти», тобто занижений курс національної валюти по відношенню до американського долара, в першу чергу це стосувалось товарів виробництва Китаю.

Мета статті. Проаналізувати статичні та динамічні ефекти, які виникають при запровадженні додаткового імпорнтного збору як регулятивного заходу зовнішньоторговельної політики країни. Систематизувати весь спектр економічних інтересів з метою дослідження здобутків та втрат від застосування додаткового митного платежу при імпорті товарів.

Аналіз останніх публікацій по проблемі Практичні проблеми регулювання міжнародних економічних відносин за допомогою митно-тарифних заходів знайшли відображення у світовій економічній теорії. Перші спроби осмислення та обґрунтування доцільності застосування митно-тарифних регуляторів як інструментів впливу на зовнішньоекономічні зв'язки були здійснені у працях меркантилістів, засновників класичної економічної теорії А. Сміта та Д. Рікардо, представників неокласичної теорії міжнародної торгівлі Дж. Ст. Мілля, А. Маршалла, Ф. Еджворта та дослідників державної економічної політики Дж. Кейнса, В. Ойкена, Я. Тінбергена. Вагомий внесок у дослідження ролі митної системи та її використання в зовнішньоекономічній політиці держави зробили відомі вчені Е. Хекшер, Б. Олін, В. Столпер, П. Самуелсон, В. Леонт'єв, Р. Болдвін, Б. Джагдіш, П. Ліндерт, П. Кругман, М. Обстфельд, М. Корден, Дж. Вінер, А. Гамільтон, Ф. Ліст, Ф. Рут, Г. Флемм.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Спрощена модель основних наслідків дії додаткового митного податку на імпорнт в теорії має наступний вигляд. Запровадження додаткового митного тарифу при ввезенні іноземних товарів, призводить до скорочення споживання імпорнтних товарів. Це означає, що зменшуються витрати іноземної валюти, інвестується національний товаровиробник. Дана ситуація за інших умов є сприятливою для поліпшення стану платіжного балансу країни, але з часом аналогічні санкції може запровадити країна виробник імпорнту, що призведе до скорочення експорту країни ініціатора введення імпорнтного мита.

На нашу думку, використання тих чи інших інструментів зовнішньоекономічної політики має передбачати всебічний аналіз механізму їх реалізації та наслідків їх дії як для світового співтовариства в цілому, так і для економіки конкретної країни, зокрема. При цьому дана проблема методологічно має кілька аспектів.

По-перше, усі інструменти зовнішньоекономічної політики мають свої власні механізми дії.

По-друге, реалізація того чи іншого інструменту зовнішньоекономічної політики супроводжується як певними здобутками, так і певними втратами. У кожному конкретному випадку той чи інший інструмент впливу на експортні чи імпорتنі потоки приносить одним зовнішньоекономічним суб'єктам реальний вигравш, економічне становище інших погіршується.

По-третє, економічні наслідки використання інструментів зовнішньоекономічної політики доцільно розглядати в двох основних вимірах:

– безпосередні зміни, які відбуваються на ринку того товару, який є об'єктом державного регулювання;

– опосередковані зміни (вторинні ефекти) ринку інших товарів. Такі зміни зумовлені тим, що кожний окремий ринок товарів є елементом національної економічної системи, який тісно взаємодіє з іншими її складовими ринками, які також реагують на відповідні зміни на ринку окремого товару.

Тому, приймаючи рішення про використання тих чи інших інструментів зовнішньоекономічної політики, уряд країни повинен оцінювати їхній сукупний вплив на характер економічної політики і можливі дії у відповідь за принципом «дія-протидія» з боку інших країн.

На нашу думку, при проведенні системного дослідження застосування того чи іншого інструменту зовнішньоекономічної політики на практиці, необхідно проаналізувати цілий ряд питань, відповідь на які дадуть змогу спрогнозувати наслідки його використання. Найважливішими серед них є:

Чи відповідає очікуваний захід існуючим багатостороннім і двостороннім угодам, в яких бере участь країна?

Як відреагують інші країни на застосування даного заходу і який його потенційний вплив на них?

Чи збільшаться внутрішні ціни і скоротиться споживання в результаті застосування даного заходу?

Чи збільшаться доходи бюджету і на скільки, або які потрібні будуть бюджетні видатки на здійснення того чи іншого заходу?

Який вплив матиме даний захід на структуру відповідного ринку і на конкуренцію на ньому?

Який вплив матиме даний захід на суміжні галузі, особливо ті, які купують і продають свою продукцію в ті галузі, на захист яких він спрямований?

Який очікується економічний вигравш для галузі або фірми і яку кількість робочих місць буде створено або збережено в результаті здійснення даного заходу?

Чи дасть змогу даний захід у перспективі забезпечити структурну перебудову галузі і вивести її на конкурентоспроможний рівень, чи він лише законсервує існуючу відсталість?

З метою визначення ефективності запровадження додаткового митного платежу нами було проведемо системний аналіз ситуації яка склалася в сфері зовнішньоекономічних відносин України після введення додаткового мита на імпорту іноземних товарів в 2015 році. Так, згідно з Законом України № 1562 "Про заходи щодо стабілізації платіжного балансу України відповідно до статті XII Генеральної угоди про тарифи й торгівлю 1994 р." від 25

грудня 2014 року було введено тимчасовий додатковий імпортний збір строком на 12 місяців.

На нашу думку, методологічно важливо акцентувати увагу на виді митного платежу який застосовується в даному випадку – додатковий імпортний збір. Досить часто, в економічній літературі, митні збори ототожнюються зі всією сукупністю митних платежів. Це некоректно, оскільки митні збори є тільки одним із видів митних платежів, які нараховуються при переміщенні через митний кордон, тобто митні збори є тільки складовою митних платежів. Тому під митними платежами, на наш погляд, потрібно розуміти всю сукупність податків та зборів, які нараховуються у встановленому порядку при переміщенні через митний кордон країни товарів та інших предметів під контролем митних служб.

Не є логічним і ототожнення митних зборів з митними податками. Так, за Рокочою В.В. [6] під митним податком розуміється обов'язковий збір, якому підлягає міжнародний обмін товарами та послугами. Вважаємо, що митні збори не є податком, так як їх економічна природа зовсім інша. Податки вилучаються державою через позаекономічний та економічний примус з метою виконання нею соціально-економічних, політичних та правових функцій [7]. Тобто, за методикою нарахування податки це обов'язкові платежі на користь держави.

Митні збори не є обов'язковими платежами, так як вони сплачуються тільки після надання певних послуг митними органами, тобто вони є платою за певну послугу. І направляються митні збори, як правило, не державі, а на розвиток тих структур які контролюють нарахування та сплату даних платежів – тобто розвиток митної системи країни.

Трапляються також визначення, в яких митний збір ототожнюється з іншими платежами, які нараховуються під час переміщення через митний кордон. Найчастіше це відбувається при ототожненні митного тарифу та митних зборів. Так, Передрій О.С. [8] дає таке визначення: “Митний тариф – це систематизований перелік митних зборів при імпорті, а інколи і при експорті, з тієї чи іншої країни”. Дане визначення неправомірне, з нашої точки зору, з двох причин: по-перше, поняття “ митний збір” ототожнюється з категорією “митний тариф”. Це зовсім різні види платежів, як було доведено вище. Перший є різновидом податку при переміщенні через кордон, другий – це платіж за певні послуги митних органів при переміщенні через кордон. По-друге, звужується діапазон дії митного тарифу як податку до двох, хоча часто найбільш поширених режимів, – імпорту та експорту, при цьому не вказується, що даний податок може застосовуватись і в інших режимах.

Інколи, навпаки, з метою завуалювання застосування того чи іншого податкового важеля декларується нарахування митних зборів, хоча по своїй економічній природі дані митні платежі є непрямими податками на зовнішню торгівлю. Так, у 1998 р. в Україні було введено додатковий митний збір на нафтопродукти (0,01 ЄВРО за 1 кг), а з 1 липня по 31 грудня 1999 року з метою вишукування додаткових джерел для своєчасної виплати заробітної плати, стипендій, пенсій та інших соціальних виплат в Україні до митного збору за митне оформлення товарів, які імпортувалися в Україну додатково було включено збір у розмірі 2 відсотків митної вартості товарів [9].

Вважаємо, що дані митні платежі були названі митними зборами виключно з метою надання уряду повноважень щодо їх застосування, так як загальнодержавні платежі Кабінетом Міністрів України не могли бути запроваджені відповідно до законодавства. Але і обов'язкове їх нарахування, і мета їх запровадження – збільшення доходної частини Державного бюджету свідчать про податкову природу даних видів митних платежів.

На нашу думку, оскільки в 2015 році було запроваджено обов'язковий митний платіж відносно більшості товарів, що ввозились на митну територію України у митному режимі імпорту, незалежно від країни походження цих товарів та укладених Україною угод

(договорів) про вільну торгівлю, то по своїй природі та механізму застосування це є не збір, а додатковий податок при ввезенні іноземних товарів на митну територію України.

Слід зауважити, що реакція на запровадження додаткового митного податку з самого початку була неоднозначною. Від різко негативної (представників бізнесу та іноземних інституцій) до стриманої (національних виробників конкуруючої з імпортом продукції та органів виконавчої влади).

Спочатку, різко негативну позицію від запровадження даного заходу зайняла світова економічна спільнота. І це є логічним - для імпортерів додатковий митний збір став черговою перешкодою на шляху попадання іноземних товарів на ринок України, що в свою чергу зробило їх не конкурентоздатними, а світовими організаціями, інтеграційними об'єднаннями чи країнами дана дія трактується як порушення зобов'язань взятих Україною під час вступу до СОТ чи підписання угоди про асоціацію з ЄС.

З точки зору юридичного підґрунтя підставою для запровадження додаткового мита була обрана діюча норма міжнародного права відповідно до статті XII ГАТТ 1994 року, яка дійсно дозволяє державам-членам СОТ "з метою забезпечення свого зовнішнього фінансового стану та рівноваги платіжного балансу... обмежувати кількість або вартість товару, дозволеного до імпорту". Але при цьому вимагається відповідність дій нижченаведеним параграфам тієї ж статті.

Слід зауважити, що уряди деяких країн запроваджували тимчасове, додаткове мито для вирішення проблеми дефіциту платіжного балансу. У 1964 році Великобританія ввела додаткове 15% ввізне мито на весь імпорт (яке практично подвоїло існуючий тарифний рівень), від якого вона відмовилась уже наступного року. У 1971 році Данія запровадила 10% імпортне мито на більшість товарів що ввозились до країни.

В 1998 році з метою підтримання рівноваги платіжного балансу за рахунок тимчасового обмеження імпорту в Росії також було введено трьох відсоткове додаткове імпортне мито практично на всю номенклатуру товарів, що ввозились, яке проіснувало до початку 1999 року [3].

Тому перш ніж починати аналіз процесуальних і процедурних нюансів застосування такого заходу, необхідно встановити наявність основної передумови для застосування цієї статті – факт різкого погіршення стану платіжного балансу України в 2014 році.

Проблема негативного сальдо платіжного балансу, це проблема десятиліть, а не сьогодення України. І основна причина це перш за все суттєві диспропорції в експорті та імпорті товарів, про що свідчать дані запропонованої інфограми. Разом з тим, слід зауважити, що в 2014 році вона не мала такого катастрофічного характеру, як наприклад в 2009, 2011, 2012 чи 2013 році. Тому, на нашу думку, причина введення додаткового митного платежу носила виключно фіскальний характер, а задекларована мотивація – стабілізація платіжного балансу, це застосування існуючої процесуальної норми СОТ з метою пом'якшення негативної реакції світової економічної спільноти.

Крім того у статті XII дійсно дозволяється обмежувати кількість або вартість товару, але там не передбачено можливості застосування мита, а тим більше у такий спосіб – до всього імпорту і незалежно від країни походження. Дана стаття передбачає зобов'язання уникати заподіяння непотрібної шкоди комерційним або економічним інтересам будь-якої іншої договірної сторони. Будь-яка країна-член СОТ, що застосовує нові обмеження, повинна негайно після встановлення або посилення таких обмежень (або, за обставин, коли попередня консультація є здійсненою, до цього) консультиватися з іншими членами організації щодо труднощів у її платіжному балансі, інших можливих заходів щодо виправлення становища, а також можливого впливу обмежень на економіку цих країн.

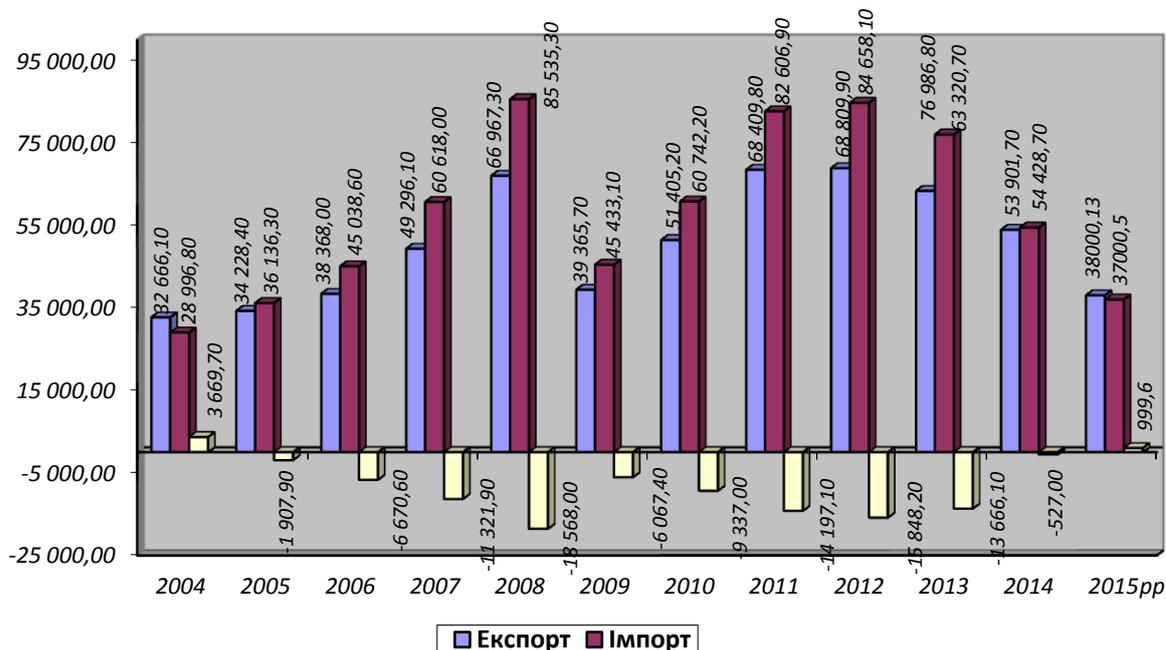

Рис. Зовнішня торгівля товарами України, млн. дол. США
Розраховано автором за матеріалами Держкомстату України

На жаль, судячи з пояснювальних записок до законопроектів, ці зобов'язання України як держави-члена СОТ взагалі не аналізувалися і були проігноровані. За таких порушень міжнародно-правових зобов'язань даний захід з боку України був приречений на негативну реакцію на міжнародній арені, але враховуючи політичну ситуацію в Україні, наявність військового протистояння з Росією, більшість країн обмежилась більше декларативними негативними заявами, ніж конкретними діями. Негативну реакцію висловили країни Європейського Союзу, США, Японії. Зрозуміло, що в рамках СОТ даний захід призвів до дзеркальних наслідків – застосування зустрічних санкцій за порушення взятих на себе міжнародних зобов'язань. Так найбільш активну позицію зайняла Республіка Узбекистан, яка з 20 червня 2015 року прийняла адекватну постанову, що передбачала введення з 1 липня 2015 року строком на 12 місяців додаткового збору на імпортовані українські товари.

Як відомо з теоретичних досліджень в результаті оподаткування імпорту будь-яким митним тарифом виникають дві групи економічних ефектів – статичні та динамічні. Під статичними ефектами розуміють економічні наслідки, які виявляються відразу після запровадження імпортного митного тарифу як його безпосередній результат, а під динамічними ефектами — економічні наслідки, що виявляються на більш пізніх фазах дії мита у довготерміновій перспективі та мають інший механізм впливу. Вони можуть значно посилити, послабити чи модифікувати статичні ефекти.

В рамках нашого дослідження ми провели аналіз в першу чергу статичних ефектів, до яких відносяться наступні ефекти: ціновий, торговельний та конкурентний. Перші негативні наслідки почали проявлятися практично через півроку після запровадження даного фіскального заходу.

Реакція імпортерів на введення додаткового податку виявилася миттєвою – вартість деяких імпортних товарів перебрала девальвацію гривни більше ніж на 10 відсотків. В середньому на 10% подорожчали продукти харчування, алкогольні та безалкогольні напої, тютюн, а непродовольчі товари зросли в ціні в середньому на 5%. Фактично додаткове фіскальне навантаження при ввезення товарів іноземного виробництва, стало одним із факторів стрімкого зростання темпів інфляції в Україні, яка вже в червні досягла 58% рівня.

Слід зауважити, що збільшення ціни для внутрішніх споживачів відбулося не тільки на імпорتنі товари, які попали під дію додаткового мита, але й на аналогічні товари національного виробника. На нашу думку, це пов'язано не стільки з тим, що додатковий імпорتنний тариф надав можливість вітчизняним фірмам виробляти продукцію з граничними витратами, які перевищують світову ціну, скільки з створенням прецеденту підвищення ціни на товарному ринку. Таким чином, в даному випадку фактично національні споживачі виносять на собі весь тягар додаткового фіскального заходу, оскільки зарубіжна ціна постачання залишається незмінною.

На нашу думку, негативні наслідки в даному контексті є не тільки статичними, але й довготривалими. Відміна запровадженого додаткового мита не призводить до моментального, адекватного зниження цін. Причиною цього стають намагання імпортерів максимально продовжити період підвищеної маржинальності, який виник завдячуючи діям уряду. Споживачі, як правило, звикають до певної ціни, що не стимулює її зниження торгівцями, і тільки суттєве падіння попиту на даний товар може заставити їх переглянути ціни в сторону зменшення. Але роздрібні ціни почнуть зменшуватись тільки після того, як будуть реалізовані товарні запаси розмитненні в умовах дії додаткового мита, при цьому на темпи падіння цін будуть впливати два фактори: нова купівельна ціна на імпорتنі товари та курс іноземної валюти, який зафіксований в зовнішньоторговельних угодах.

Як і передбачалось, наслідками дії торговельного ефекту стало суттєве зменшення як обсягів імпорту, так і експорту товарів. Слід зауважити, що початком негативної динаміки падіння обсягів імпорту товарів став 2013 рік коли імпорт знизився з 84 658 млн. дол. США в 2012 року до 76 986 млн. дол. США, в 2014 році цей процес продовжився, імпорт становив вже 54 428 млн. дол.. Результатом же посилення фіскального тиску на ввезення іноземних товарів стало збільшення показника падіння обсягів імпорту, порівнюючи з 2014 роком, до 29.9%.

Контр продуктивність даного заходу проявилась і в тому, що додатковий імпорتنний збір, який за задумом уряду мав би стати фактором стримування імпорту, на практиці призвів до падіння експорту через зниження конкурентоздатності українських виробників на зовнішніх ринках і – як наслідок – до зниження обсягів сплати податків у держбюджет. Загальне скорочення експорту товарів в 2015 році становило 27.2%.

Це пов'язано в першу чергу з тим, що імпортна складова в вітчизняному виробництві залишається досить суттєвою. Так, за розрахунками Інституту економічних досліджень та політичних консультацій в сільському господарстві імпортна сировина, матеріали та комплектуючі перевищують 21%, в харчовій промисловості – 20%, в металургії – більше 47%, в хімічній промисловості – більше 55%. В результаті додатковий збір збільшив собівартість виробництва на 3-5%, а в деяких галузях – до 7%. Це призвело до зростання цін, при цьому суттєву роль в даному процесі зіграла девальвація гривни і відповідно курс долара, так як фіскальний збір розраховувався у відсотках до валютної вартості імпорту.

Аналіз окремих ринків показав значне скорочення валютної виручки від експортних операцій. Проведені дослідження на автомобільному ринку засвідчили, що фактично на експорт було поставлено всього 1060 одиниць автотранспортних засобів, що в 3,1 рази менше ніж в 2014 році. В вартісному вимірі автомобільний експорт становив 54,4 млн. дол. США. Обсяг експорту легкових автомобілів в 2015 році склав 237 шт. (-89% до 2014), а його вартість 3,6 млн. доларів США.

Конкурентний ефект – це погіршення конкурентного середовища на національному ринку в результаті зменшення пропозиції іноземних товарів в наслідок падіння обсягів імпорту. Даний ефект має надзвичайне значення для економіки особливо невеликих держав, так як внутрішній ринок може забезпечити ефективну діяльність лише обмеженої кількості національних виробництв. При цьому слід зауважити, що вилучення з економічного обороту

іноземних виробників, як правило, призводить до втрати національними виробниками стимулів до підвищення ефективності виробництва та завищення цін на конкурентні товари. Зрозуміло, що суспільство в цілому не зацікавлено в такому втручанні в конкуренцію, але уряд країни має свої вагомі аргументи для запровадження митного тарифу на імпорт.

За оцінками Комітету Верховної Ради з питань податкової та митної політики, запровадження додаткового імпортного збору не привело до очікуваного збільшення надходжень до державного бюджету через скорочення імпорту, як було зазначено вище імпорт товарів, скоротився на 29.9% в порівнянні з 2014 роком. Державний бюджет за п'ять місяців отримав лише 7 млрд. грн., при очікуваному фіскальному ефекті 17 млрд. грн. за рік. Зокрема зазначено, що загальна сума митних платежів, яка надійшла до держбюджету від імпорту продуктів харчування (1 - 24 групи УКТЗЕД) у квітні 2015 року зменшилась на 5% порівняно з квітнем 2014 року, у тому числі, сума ввізного мита зменшилась на 13%, сума акцизного податку - на 68%, сума ПДВ – на 3%.

Хоча якщо провести первинний аналіз митних платежів за перші п'ять місяців 2015 року то надходження є суттєвими — 12,5 млрд. гривень. Для порівняння: в 2013 році за аналогічний період було зібрано 4,2 млрд. гривень, а в 2014 – 3,8 млрд. Але основна причина зростання митних доходів, на нашу думку, це триразова девальвація гривни в результаті якої зросла гривнева вартість валютних товарів. Якщо провести розрахунок митних надходжень в доларах по діючому курсу на момент розмитнення вантажів то: в січні-травні 2013 року вони становили 530 млн. дол. США, в 2014 році — трохи більше 320 млн. дол. США, а в 2015 році — всього 264 млн. дол. США.

Крім того, керівництво Державної фіскальної служби України зазначало, що додаткове податкове навантаження диверсифікувало частину легального імпорту в тінь, тобто підприємці почали використовувати при ввезенні імпорту не прямі контракти купівлі-продажу між юридичними особами, а різні схеми ухилення від сплати податків при ввезенні в країну товарів. Найбільш поширеним стало, ввезення товарів фізичними особами для особистого користування вагою до 50 кг і вартістю до 500 євро на одну людину. Фактично ініціатива уряду запровадження додаткового імпортного збору розширила «сірий» та «чорний» ринки імпортних товарів.

На нашу думку, негативом став і сам процес адміністрування податку. Невдало було вибрано період запровадження додаткового збору. Даний захід почав діяти в період найбільшої девальвації гривни, що безумовно вплинуло на його ефективність. Крім того суттєвий вплив на виробництво і споживання мала економічна криза яка привела до значного падіння реальних доходів споживачів та збільшення витрат громадян як на оплату комунальних тарифів, так і купівлі предметів першої необхідності. Тобто впровадження імпортного збору стало суттєвим фактором який спровокував зростання цін та падіння споживчого попиту.

Крім того, певну дестабілізацію ситуації створили самі урядовці коли вже влітку почали озвучувати ідею зняття додаткового податку з січня 2016 року. В даному випадку, на нашу думку, дія ефекту вартісного очікування призвела до консервації негативних тенденцій на більшості ринків імпортованих товарів. Показовим, в даній ситуації, є функціонування автомобільного ринку в Україні.

По-перше, офіційні дилери знаючи, що збір скасують з 01.01.2016, перенесли на більш пізній термін замовлення на виготовлення автомобілів на іноземних заводах і почали завезення їх фактично перед Новим роком, з метою проходження процедури розмитнення без сплати додаткового збору.

По-друге, бізнес-структури свідомо законсервували розмитненням товарів (наприклад, автомобілі можна 1 рік тримати на митному складі без розмитнення і розмитнити після 01.01.2016, тобто після скасування імпортного збору). На практиці

фактично імпорт авто до України був тимчасово зупинений. Так, за 12 місяців 2015 року в режимі імпорту було ввезено в цілому 86 492 одиниць автотранспортних засобів, що на 41% менше, ніж в попередньому році. При цьому, комерційних і спеціальних було імпортовано 22 933 одиниці, це фактично на 72% менше показника 2014 року.

По-третє, через очікування покупців значно впали обсяги продаж на автомобільному ринку України в цілому.

По-четверте, це втрати бюджету. Фактично на 5 місяців були зупинені бюджетні надходження від діяльності автопрому. Зростання цін на імпорту та вітчизняну продукцію, з значною питомою вагою імпортованих комплектуючих, знизило товарообіг даних позицій на автомобільному ринку. Зрозуміло, що це вплинуло на скорочення податкових надходжень, тобто дало зворотній ефект, так як скоротилися обсяги фіскальних коштів від внутрішнього податку на додану вартість та податку на прибуток. Наслідком падіння обсягів споживання стало скорочення як торгового обороту, так і виробництва, а це в свою чергу призвело до проблем виплати заробітних плат та скорочення надходжень до Пенсійного фонду, що спровокувало подальше зниження платоспроможного попиту споживачів.

Слід зауважити, що дана негативна ситуація склалася не тільки на автомобільному ринку, але й на більшості ринків в Україні. Так, за розрахунками ділових асоціацій сума зменшення надходжень в бюджет від підприємств пивоварної галузі, спричинена запровадженням додаткового імпортного збору на сировинну продукцію в 2015 р. склала 37,6 млн. грн.; від галузі виробництва харчо-концентратів та кави – 88,7 млн. грн.; від тютюнової галузі – 282,9 млн. грн.; від кондитерської галузі – 356,9 млн. грн.; від лакофарбової галузі – 124,8 млн. грн.; від галузі виробництва полімерної, пластмасової та гумової продукції – 269,7 млн. грн. В цілому, за розрахунками ділових асоціацій, зниження реального ВВП України становило 6%, в результаті чого бюджет недоотримав близько 36 млрд. грн. сукупних податків. Окрім того, збільшення внутрішніх цін на продукцію, за їх розрахунками склало в середньому 9,4%.

Висновки та перспективи подальших досліджень Таким чином, узагальнюючи вищевикладене можна зробити наступні висновки відносно запровадження додаткового імпортного збору для стабілізації платіжного балансу. На нашу думку, основна мета його застосування стала не регулятивна функція, а фіскальна, тобто отримання додаткових коштів до Державного бюджету, через диверсифікацію джерел фінансування.

Запровадження додаткового імпортного збору не зупинило, а практично посилило негативні тенденції в економіці України: скорочення реального ВВП України; зменшення валової доданої вартості у вітчизняних галузях економіки; збільшення внутрішніх цін на продукцію; збільшення експортних цін на вітчизняну продукцію; посилення негативного фіскального ефекту внаслідок недоотримання податкових надходжень.

На нашу думку, для стабілізації платіжного балансу країни, має бути дотримання двох ключових вимог: це – зростання експорту товарів і послуг, та сприяння інвестиційним надходженням до країни. Всі інші заходи регулятивного характеру можуть бути задіяні тимчасово для вирішення певних локальних завдань.

При цьому, слід акцентувати увагу на важливому методологічному посиланні — зовнішньоекономічна політика є каталізатором ринкових перетворень у країні, вона, безперечно, стимулює рух у даному напрямі, але основний фундамент створення ефективної економічної системи — це внутрішні економічні відносини. За рахунок ефективності зовнішньоекономічних відносин можливе вирішення цілого ряду, перш за все, локальних завдань, але питання стратегії реалізуються на рівні внутрішніх економічних взаємовідносин.

Література

1. Митний кодекс України . – «Голос України» №73-74.21.04. 2012. – С.21-62

2. Бережнюк І. Г. Митне регулювання України: національні та міжнародні аспекти : монографія / І. Г. Бережнюк. – Дніпропетровськ : Академія митної служби України, 2009. – 543 с.
3. Гребельник О. Митна справа Підручник. – К: Центр учбової літератури. – 2014. – 472с.
4. Карамбович І.М. Митна система та її роль в регулюванні зовнішньої торгівлі України монографія / – Дніпропетровськ : Академія митної служби України, 2009. – 281 с.
5. Мартинюк В.П. Фінансові аспекти розбудови митної системи в інтересах економічної безпеки України: монографія / В.П. Мартинюк – К. «Кондор», 2011. – 326 с.
6. Рокоча В.В. Міжнародна економіка. Кн. I. – К.: Таксон, 2000. –: Міжнародна торгівля: теорія та політика. – 320 с.
7. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т.2 /За ред. Мочерного С.В.. – К.: Видавничий центр “Академія”, 2001. – 763 с.
8. Передрій О.С. Міжнародні економічні відносини. Ужгород: Госпрозрахунковий редакційно-видавничий відділ комітету інформації, 2000. – 152 с.
9. Постанова КМУ від 19.05.99 року № 840.// Бізнес №23 1999 р. 20 с.
10. Статистичний щорічник України за 2014 рік. Київ. Держкомстат України, 2015 р. – 631 с.
11. http://www.customs.go.jp/english/zeikan/z-kikou_e.htm

References:

1. Mytnyy kodeks Ukrainy . – «Holos Ukrainy» №73-74.21.04. 2012. – S.21-62
2. Berezhnyuk I. H. Mytne rehulyuvannya Ukrainy: natsional'ni ta mizhnarodni aspekty : monohrafiya / I. H. Berezhnyuk. – Dnipropetrovs'k : Akademiya mytnoyi sluzhby Ukrainy, 2009. – 543 s.
3. Hrebel'nyk O. Mytna sprava Pidruchnyk. – K: Tsentri uchbovoyi literatury. – 2014. – 472s.
4. Karambovych I.M. Mytna systema ta yiyi rol' v rehulyuvanni zovnishn'oyi torhivli Ukrainy monohrafiya / – Dnipropetrovs'k : Akademiya mytnoyi sluzhby Ukrainy, 2009. – 281 s.
5. Martynyuk V.P. Finansovi aspekty rozbudovy mytnoyi systemy v interesakh ekonomichnoyi bezpeky Ukrainy: monohrafiya / V.P. Martynyuk – K. «Kondor», 2011. – 326 s.
6. Rokocha V.V. Mizhnarodna ekonomika. Kn. I. – K.: Takson, 2000. –: Mizhnarodna torhivlya: teoriya ta polityka. – 320 s.
7. Ekonomichna entsyklopediya: U tr'okh tomakh. T.2 /Za red. Mochernoho S.V.. – K.: Vydavnychyy tsentr “Akademiya”, 2001. – 763 s.
8. Peredriy O.S. Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny. Uzhhorod: Hosprozrakhunkovyy redaktsiyno-vydavnychyy viddil komitetu informatsiyi, 2000. – 152 s.
9. Postanova KМУ vid 19.05.99 roku № 840.// Biznes №23 1999 r. 20 s.
10. Statystychnyy shchorichnyk Ukrainy za 2014 rik. Kyiv. Derzhkomstat Ukrainy, 2015 r. – 631.

УДК 330.131.5:631.11

Наталія А. Герасимчук

Київський національний університет технологій та дизайну

Тетяна В. Мірзосєва

Національний університет біоресурсів і природокористування України

**АНАЛІЗ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ
ПІДПРИЄМСТВ**

У статті за допомогою інструментарію факторного аналізу досліджено економічну ефективність сільськогосподарських підприємств Львівської області і виявлено, що подальші перспективи розвитку і підвищення ефективності аграрних підприємств Львівщини пов'язані з оптимальною спеціалізацією, вдосконаленням структури і нарощенням масштабів виробництва, а також з підвищенням рівня ресурсозабезпечення.

Ключові слова: економічна ефективність, малі, середні та великі підприємства, структура виробництва.

Наталія А. Герасимчук

Киевский национальный университет технологий и дизайна

Татьяна В. Мирзоева

Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины

**АНАЛИЗ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ЭФФЕКТИВНОСТИ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ
ПРЕДПРИЯТИЙ**

В статье с помощью инструментария факторного анализа исследована экономическая эффективность сельскохозяйственных предприятий Львовской области и выявлено, что дальнейшие перспективы развития и повышения эффективности аграрных предприятий Львовщины связаны с оптимальной специализацией, совершенствованием структуры и наращиванием масштабов производства, а также с повышением уровня ресурсообеспечения.

Ключевые слова: экономическая эффективность, малые, средние и крупные предприятия, структура производства.

Nataliia A. Gerasymchuk

Kyiv National University of Technology and Design

Tetiana V. Mirzoieva

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

ANALYSIS OF ECONOMIC EFFICIENCY OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

Using the tools of factor analysis the paper examines the economic efficiency of agricultural enterprises of the Lviv region and reveals that the future prospects of development and efficiency of agricultural enterprises of the Lviv region are associated with the optimal specialization, improving the structure and increasing the scale of production, along with enhancing the level of resourcing.

Keywords: economic efficiency, small, medium-sized and large enterprises, production structure.

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. В умовах вітчизняного сьогодення важливе місце в розвитку національної економіки займає розвиток сільського господарства. Тенденції останніх років засвідчили, що сільськогосподарська галузь як ніколи має стратегічне значення для нашої держави. Завдяки сільгоспвиробникам значною мірою наповнюється державний бюджет, а сама країна займає досить вагомі позиції в світі. Наприклад, Україна очолює першу десятку експортерів

соняшникової олії, де знаходиться в компанії таких країн які далекі від поняття бідної чи відсталої країни, а саме це: Аргентина, Франція, Нідерланди, Росія, Угорщина, Туреччина, Румунія, Бельгія. Серед експортерів ріпаку Україна перебуває в компанії Канади, Франції, Австралії та Великої Британії. Аналогічна ситуація з експортерами пшениці та кукурудзи. Останнім часом Україна стрімко нарощує експорт м'яса птиці (175 тис. т у 2014 році), однак серед експортерів цієї продукції немає жодної біднішої за нашу країну, а в першій десятці перебувають США, Нідерланди, Франція, Бельгія, Німеччина, Туреччина, Польща, Аргентина. За даними Державної служби статистики України, зовнішньоторговельний оборот агропродовольчою продукцією за I півріччя 2016 року становив 8942 млн. дол. США. З них експорт склав 6852 млн. дол. США, імпорт – 2091 млн. дол. США, а позитивне сальдо досягло 4761 млн. дол. США.

Аналіз останніх публікацій по проблемі. Стрімкий розвиток вітчизняного сільського господарства та питання його економічної ефективності в останнє десятиліття привертали увагу багатьох науковців і вчених: В.Г. Андрійчука, О.А. Бугуцького, М.А. Голика, В.П. Галушки, М.Я. Дем'яненка, В.К.Збарського, В.І. Мацибори, В.В. Прядка, П.Т. Саблука, Л.М.Худолій, О.М. Шпичака та ін.

Невирішені частини дослідження. Однак, питання економічної ефективності сільськогосподарського виробництва та напрямків її підвищення вимагає подальших досліджень з урахуванням змінних умов сьогодення.

Мета дослідження – за допомогою інструментарію факторного аналізу дослідити економічну ефективність сільськогосподарських підприємств Львівської області

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Україна володіє потужним природно-ресурсним потенціалом для розвитку аграрного сектору економіки, що створює можливості для виробництва високоякісної сільськогосподарської продукції, забезпечення продовольчої безпеки держави, позиціонування країни як світового гравця на продовольства, а також сталого соціально-економічного розвитку сільських громад [3].

Ефективний розвиток українського АПК можливий за умови кардинальних змін у використанні його ресурсного потенціалу, впровадженні в сільськогосподарське виробництво ресурсозберігаючих технологій для забезпечення виробництва високоякісної та конкурентоспроможної на внутрішньому і зовнішньому ринках сільськогосподарської продукції та продовольства [3].

Максимальна ефективність раціонально використовуваних у процесі сільськогосподарського виробництва ресурсів, розглядається як необхідна передумова досягнення збалансованості інтересів суспільства за соціальним, економічним та екологічним критеріями, а також як підґрунтя забезпечення національних пріоритетів у розвитку аграрного сектору, зокрема, гарантування продовольчої безпеки, успішної експортної політики, цілей дохідності сільськогосподарських товаровиробників і забезпечення ведення соціально орієнтованої державної аграрної політики [3]. Це вимагає посиленої уваги до питань землекористування, реалізації трудового потенціалу, підвищення рівня інноваційності застосовуваних техніки та технологій в аграрному секторі економіки [3].

З огляду на зростання чисельності населення світу та зменшення площ, придатних для вирощування сільськогосподарських культур, Україна вкрай має максимально ефективно використовувати потенціал землі як однієї з конкурентних переваг вітчизняного сільського господарства. За оцінками експертів, українські землі здатні забезпечити продуктами харчування 140-145 млн. осіб [9]. З підвищенням ефективності використання земельних ресурсів збільшуватимуться обсяги виробництва високоякісної, екологічно чистої продукції, підтримуватиметься належний рівень продовольчої безпеки держави, збільшиться експорт сільськогосподарської продукції, зберігатиметься ландшафтне та біологічне розмаїття [5].

Сільське господарство Львівщини займає достойне місце в рейтингу регіонів України. За результатами 2014 року обсяг виробництва валової продукції сільського господарства становив 9299,2 млн. грн., з яких 50,3% припадає на виробництво продукції рослинництва і 47,3% тваринництва. На сьогодні основними виробниками сільськогосподарської продукції в області надалі залишаються господарства населення, проте незважаючи на такі тенденції спостерігаємо певні позитивні зрушення порівняно з 2010 роком [8].

Зокрема, за останні 5 років частка сільськогосподарських підприємств у валовій продукції помітно зросла – з 26,3% у 2010 р. до 31,8% у 2014 р. Що ж до господарств населення, то тут діаметрально протилежна ситуація. Господарства даної категорії суттєво втратили позиції у виробництві валової продукції – з 73,7% у 2010 р. до 68,2% у 2014р, що цілком закономірно і згодом почне проявлятися набагато яскравіше, оскільки господарств населення не можуть бути пріоритетною формою господарювання [7]. Як свідчить практичний досвід, переваги селянських господарств проявляються тільки в умовах економічної нестабільності. Можна припустити, що міне нестабільність – не буде переваг. Зате недоліки їх глобальні – вони не здатні впроваджувати у виробництво нові ресурсощадні технології та виробляти конкурентоспроможну продукцію. Можна припустити, що в перспективі потреба в цій формі господарювання сама по собі відпаде, як вона давно відпала в європейських країнах.

За умови членства України в СОТ ключовий акцент необхідно робити на сільськогосподарські підприємства, оскільки лише вони зможуть забезпечити конкурентоспроможність аграрної продукції при розширенні нашого ринку у напрямі європейських країн. Створити необхідні умови, за дотримання яких українська продукція відповідатиме європейським і світовим стандартам, господарства населення не спроможні, тому належну увагу потрібно приділяти аграрним підприємствам середніх розмірів [2].

На сьогодні сільськогосподарською діяльністю у Львівській області займаються аграрні підприємства різних організаційно-правових форм власності. Серед них найбільша частка припадає на господарські товариства й приватні підприємства (включаючи фермерські господарства), що відповідно становить 52,3% і 43,7%, значно поступаються їм державні підприємства (3,0%), міжгосподарські об'єднання (0,5%) та кооперативи (0,5%) [7].

Детальний аналіз дав можливість встановити, що у Львівській області основна маса підприємств, які функціонують в аграрній сфері – це ТОВ (94 одиниці) та приватні підприємства (67 одиниць). На третьому місці за чисельністю фермерські товариства – 18 одиниць. Серед підприємств колективної форми власності найбільш ефективними є товариства з обмеженою відповідальністю, рентабельність яких у 2014 році складала 31,4%. У всіх інших господарських товариствах цей показник на декілька порядків менший. Зокрема, рівень рентабельності (збитковості) при реалізації сільськогосподарської продукції в акціонерних товариствах закритого та відкритого типу, виробничих кооперативах становив відповідно 29,1, 19,5, 2,3%. Крім того, варто зазначити й те, що суттєво недооціненою формою господарювання в рамках Львівської області є господарські кооперативи, кількість яких з року в рік неухильно скорочується. Рентабельність приватних підприємств і фермерських товариств складала 18,4% і 16,2% відповідно. Збитковими були лише підприємства державної форми власності – збиток складав 15,2% [7].

Тенденція до зменшення кількості сільськогосподарських підприємств характерна для підприємницьких структур всіх організаційно-правових форм господарювання. При цьому варто зауважити й те, що на фоні загального скорочення підприємств кількість збиткових господарств з року в рік зростає. Якщо у 2010 році частка збиткових аграрних підприємств у загальній кількості складала 32,4%, то уже в 2014 році зросла до 47,7% [7]. Однак, досліджуючи відсоток збиткових підприємств у загальній кількості господарюючих суб'єктів також не слід бути досить категоричним.

При цьому варто зазначити, що наведений показник забезпечує вимірність феномена збитковості лише в першому наближенні. Це пояснюється тим, що виробництво окремої продукції може бути рентабельним, але частка збиткових господарств у цьому підкомплексі є також вагомою. Така ситуація зумовлена тим, що окремі види виробництва є ефективними лише за високої концентрації й основну масу продукції прибутково реалізують великі підприємства, а безліч дрібних виробників потрапляють в зону збитковості [1].

Із метою дослідити діяльність сільськогосподарських підприємств Львівської області було здійснено факторний аналіз економічної ефективності сільськогосподарських підприємств. Дослідження ефективності в сільськогосподарських підприємствах області було обмежене середніми та великими аграрними формуваннями, оскільки лише щодо цих господарських одиниць є інформація у статистичній формі 50-сг.

Групування сільськогосподарських підприємств за рівнем рентабельності (збитковості) засвідчило (табл. 1), що в 2014 р. понад половина господарств області були прибутковими (51,1%), а решта (48,9%) – збитковими. Варто взяти до уваги також і те, що із загальної кількості прибуткових господарств лише 31 підприємство мало рівень рентабельності понад 25%, а це є досить незначним показником щодо області загалом. За таких результатів господарювання аграрних підприємств області середній розмір прибутку на одне господарство та на 100 га сільськогосподарських угідь становив відповідно 1787,9 тис грн. та 159,3 тис грн.

Таблиця 1

Групування сільськогосподарських підприємств Львівської області за рівнем рентабельності (збитковості), 2014 р.*

Групи господарств за рівнем рентабельності (збитковості) сільськогосподарської продукції, %	Кількість підприємств		Прибуток (збиток) на 1 господарство, тис. грн.	Прибуток (збиток) на 100 га с.-г угідь, тис. грн.
	Одиниць	До підсумку, %		
Збиткові господарства				
I менше -25,1	30	15,6	-989,5	-196,4
II від -25,0 до -15,1	17	8,9	-680,1	-87,3
III від -15,0 до -10,1	16	8,3	-344,8	-64,1
IV від -10,0 до 0	31	16,1	-224,6	-18,9
Рентабельні господарства				
V від 0 до 10,0	27	14,1	102,8	21,5
VI від 10,1 до 15,0	19	9,9	563,1	148,6
VII від 15,1 до 25,0	21	10,9	1265,7	183,2
VIII більше ніж 25,1	31	16,2	11021,6	602,7
Разом в області	192	100,0	1787,9	159,3

Джерело: Складено авторами на основі: [7]

Ключовим чинником формування ефективності виступає спеціалізація. Виробничу спеціалізацію підприємства характеризує структура товарної продукції, питома вага окремих видів продукції у загальній сумі грошових надходжень від реалізації сільськогосподарської продукції.

У результаті проведеного групування стосовно впливу спеціалізації на ефективність виробництва, було виявлено ряд тенденцій. Зокрема, у 2014 році 61 підприємство області взагалі не виробляло продукцію тваринництва, зосередивши свою діяльність тільки на галузі рослинництва, а саме на вирощуванні зернових, ріпаку, цукрових буряків. Ці господарства досягли найвищої продуктивності праці (виробництво продукції на одного працівника – 302,1 тис. грн.) і відповідно високого рівня рентабельності (45,9%). Поступове зростання частки продукції тваринництва в структурі товарної продукції підприємств області засвідчило зниження загальної ефективності сільськогосподарського виробництва. Такий

спад було призупинено в господарствах сьомої групи завдяки оптимальному поєднанню виробництва як продукції рослинництва, так і тваринництва.

У результаті дослідження було також виявлено, що рівень збитковості тваринництва знижується за поступового зростання питомої ваги галузі в структурі товарної продукції підприємства. Отже, найвищий рівень збитковості продукції тваринництва (-29,6%) зафіксовано у господарствах, де її питома вага в структурі виручки не перевищувала 10%, а в підприємствах з високим рівнем розвитку тваринництва (60,0% і вище) вдалося знизити загальну збитковість галузі в області на 27,7 пункти.

Досить показовим є також той факт, що навіть у господарствах, повністю спеціалізованих на виробництві продукції тваринництва (питома вага продукції даної галузі у виручці складає 100%), за результатами 2014 року не вдалося досягти прибутковості. Варто зауважити, що підприємствами цієї групи в основному є спеціалізовані птахофабрики та м'ясо-молочні товарні ферми. Незважаючи на те, що галузь птахівництва на сьогодні є однією з найвигідніших, якщо виходити з позицій оборотності капіталу, навіть таким виробникам сільськогосподарської продукції досить важко досягти позитивного фінансового результату господарювання. Така ситуація зумовлена тим, що цей вид виробництва є ефективним лише за високої концентрації та основну масу продукції прибутково реалізують великі підприємства, а безліч дрібних виробників потрапляють в зону збитковості [10].

Отже, спеціалізація є важливим чинником формування прибутковості виробництва, що позитивно відбивається на зниженні собівартості продукції та зростанні середньої реалізаційної ціни [4]. У зв'язку з цим найбільш економічно вигідним, на наш погляд, є варіант, коли досягається оптимальний рівень спеціалізації.

Для того, щоб нарощувати обсяги виробництва необхідно мати достатню земельну площу, розмір якої в господарствах Львівської області істотно коливається [8].

Проведений аналіз засвідчив (табл. 2), що зі 192 підприємств площею до 500 га користувалися понад 58,9% господарств і лише у 9,4% господарств площа угідь перевищувала 3000 га. Отже, на Львівщині переважають в основному невеликі за розмірами аграрні формування. У 2014 році середня площа сільськогосподарських угідь у розрахунку на одне господарство становила 1076 га, в тому числі ріллі – 963 га. Отже, Львівська область належить до малоземельних регіонів, тому раціональне використання сільськогосподарських угідь вкрай важливе.

Таблиця 2

Вплив розмірів сільськогосподарських підприємств на ефективність аграрного виробництва у Львівській області, 2014 р.*

Групи підприємств за розміром с.-г. угідь, га	Кількість підприємств у групі, од.	Площа с.-г. угідь на 1 підприємство, га	Площа ріллі на 1 підприємство, га	Прибуток (збиток) на 100 га с.-г. угідь, тис. грн.	Рівень рентабельності (збитковості) с.-г. продукції, %
до 50	29	26	19	-241,1	-0,6
51-100	17	83	71	10,2	1,8
101-250	29	196	182	6,1	1,4
251-500	38	411	386	10,8	2,9
501-1000	26	802	745	9,4	5,1
1001-1500	14	1284	1147	10,2	3,7
1501-2000	10	1732	1532	63,4	8,1
2001-3000	11	2811	2472	44,3	13,4
понад 3000	18	5798	5306	359,7	64,3
Всього	192	1076	963	160,2	27,4

Джерело: Складено авторами на основі: [7]

Якщо виходити з позицій економічної доцільності, то розміри господарств мають бути такими, щоб ефективно використовувалися земля, матеріально-технічні ресурси та робоча сила. У таких умовах суттєве значення треба надавати обґрунтуванню оптимальних розмірів підприємств з урахуванням рівня розвитку продуктивних сил та інтенсивності виробництва [1].

Об'єктивно його основою є техніко-економічні переваги великого виробництва перед дрібним. Пріоритет великотоварного виробництва незаперечний, проте сучасні умови господарювання не дають змоги оминати увагою й дрібногрупові форми організації праці – малі фермерські господарства, особисті господарства населення, які на сьогодні є основними виробниками сільськогосподарської продукції в області. Така ситуація підтверджує необхідність поєднання в сільському господарстві великого, середнього і дрібного виробництва [2], оскільки усім видам суб'єктів підприємницької діяльності (товарним особистим селянським господарства, індивідуальним господарствам, фермерським господарствам, малим сільськогосподарським підприємствам, фізичним особам – приватним підприємцям) притаманні певні вади, а саме: недостатній обсяг фінансування, брак досвіду роботи і знань, тіньова діяльність, надмірна тривалість робочого дня, низький рівень технічного забезпечення виробничо-господарської діяльності, залучення інновацій), що гальмують подальший розвиток цього сектору [3].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Результати проведеного дослідження дають підставу стверджувати, що основним чинником диференціації показника економічної ефективності в сільськогосподарських підприємствах є структура виробництва. Здатність до формування оптимальної для даних соціально-економічних умов структури виробництва є основою для забезпечення прибутковості підприємства. Негативний вплив на рентабельність господарства справляє низький рівень господарювання та ведення виробництва, що призводить до необґрунтованого падіння урожайності рослин та продуктивності тварин, зростання собівартості та зниження ціни реалізації. Серед сільськогосподарських підприємств області найбільш пристосованими до умов ринку можна вважати приватні підприємства, а найменш здатними до роботи в новому середовищі виявилися господарства державної форми власності. Отже, подальші перспективи розвитку і підвищення ефективності аграрних підприємств Львівщини пов'язані з оптимальною спеціалізацією, вдосконаленням структури і нарощенням масштабів виробництва, а також з підвищенням рівня ресурсозабезпечення.

Література

1. Ареф'єва О.В. Управління формуванням підприємництва : Монографія. / Ареф'єва О.В., Герасимчук Н.А. – К.: Видавничий дім “Корпорація”, 2006. - 225 с.
2. Ганущак-Єфіменко Л. М. Економічна інтеграція як основа розвитку підприємств малого і середнього бізнесу / Л. М. Ганущак-Єфіменко // Актуальні проблеми економіки. – 2013. – № 3. – С. 70-77.
3. Герасимчук Н. А. Підприємницький механізм ресурсозберігаючого розвитку АПК : [моногр.] / Н. А. Герасимчук. – Київ: "ЦП "Компрінт", 2015. – 464 с.
4. Економічні і фінансові ризики [Текст] : навч. посіб. / [Н. А. Герасимчук, Т. В. Мірзоева, О. А. Томашевська] ; Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. - Київ : Компрінт, 2015. - 288 с.
5. Мірзоева Т.В. Особливості вітчизняного ринку лікарських рослин в умовах сьогодення / Т.В. Мірзоева // Інноваційна економіка. – 2013. – № 6. – С. 209–212.
6. Статистика [Текст] : підручник / С. С. Герасименко [та ін.] ; ред. С. С. Герасименко ; Київський національний економічний ун-т. – 2. вид., перероб. і доп. – К. : КНЕУ, 2000. – 467 с.

7. Статистичний збірник «Сільське господарство Львівської області» за 2014 рік. – Львів : Головне управління статистики у Львівській області, 2015. – 175 с.
8. Статистичний збірник «Сільське господарство» за 2014 рік / за ред. Ю. М. Остапчука. – К.: Державна служба статистики України, 2015. – 390 с.
9. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року / [Булавка О. Г., Якуба К. І., Дієсперов В. С., Александров М. С.]; за ред. Ю. О. Лупенко, В. Я. Месель-Веселяка. – К. : ІАЕ, 2012. – 182 с.
10. Стратегія розвитку Львівської області на період до 2020 року [Електронний ресурс]. – Львівська обласна державна адміністрації. – 2015. – Режим доступу до ресурсу : [http://www.loda.gov.ua/upload/users_files/22/upload/Strategiya%20rozvYtku%20L_vivs_koi%20o_blasti%20na%20period%20do%202020%20roku\(1\).pdf](http://www.loda.gov.ua/upload/users_files/22/upload/Strategiya%20rozvYtku%20L_vivs_koi%20o_blasti%20na%20period%20do%202020%20roku(1).pdf)

References

1. Aref'ieva O.V. Upravlinnia formuvanniam pidpriemnytstva : Monohrafiia. / Aref'ieva O.V., Gerasymchuk N.A. – K.: Vydavnychi dim "Korporatsiia", 2006. - 225 s.
2. Ganushchak-Iefimenko L. M. Ekonomichna intehratsiia yak osnova rozvytku pidpriemstv maloho i serednoho biznesu / L. M. Ganushchak-Iefimenko // Aktualni problemy ekonomiky. – 2013. – № 3. – S. 70-77.
3. Gerasymchuk N. A. Pidpriemnytskyi mekhanizm resursozberihaiuchoho rozvytku APK : [monohr.] / N. A. Gerasymchuk. – Kyiv: "TsP "Komprint", 2015. – 464 s.
4. Ekonomichni i finansovi ryzyky [Tekst] : navch. posib. / [N. A. Gerasymchuk, T. V. Mirzoieva, O. A. Tomashevska] ; Nats. un-t bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy. - Kyiv : Komprynt, 2015. - 288 s.
5. Mirzoieva T.V. Osoblyvosti vitchyznianoho rynku likarskykh roslyn v umovakh sohodennia / T.V. Mirzoieva // Innovatsiina ekonomika. – 2013. – № 6. – S. 209–212.
6. Statystyka [Tekst] : pidruchnyk / S. S. Herasymenko [ta in.] ; red. S. S. Herasymenko ; Kyivskiy natsionalnyi ekonomichni un-t. – 2. vyd., pererob. i dop. – K. : Kyivskiy natsionalnyi ekonomichni un-t. – 2. vyd., pererob. i dop. – K. : KNEU, 2000. – 467 s.
7. Statystychnyi zbirnyk «Silske hospodarstvo Lvivskoi oblasti» za 2014 rik. – Lviv : Holovne upravlinnia statystyky u Lvivskii oblasti, 2015. – 175 s.
8. Statystychnyi zbirnyk «Silske hospodarstvo» za 2014 rik / za red Iu. M. Ostapchuka. – K.: Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy, 2015. – 390 s.
9. Stratehichni napriamy rozvytku silskoho hospodarstva Ukrainy na period do 2020 roku / [Bulavka O. H., Yakuba K. I., Diiesperov V. S., Aleksandrov M. S.]; za red. Iu. O. Lupenko, V. Ia. Mesel-Veseliaka. – K. : ІАЕ, 2012. – 182 s.
10. Stratehiia rozvytku Lvivskoi oblasti na period do 2020 roku [Elektronnyi resurs]. – Lvivska oblasna derzhavna administratsii. – 2015. – Rezhym dostupu do resursu [http://www.loda.gov.ua/upload/users_files/22/upload/Strategiya%20rozvYtku%20L_vivs_koi%20o_blasti%20na%20period%20do%202020%20roku\(1\).pdf](http://www.loda.gov.ua/upload/users_files/22/upload/Strategiya%20rozvYtku%20L_vivs_koi%20o_blasti%20na%20period%20do%202020%20roku(1).pdf).

УДК 338

Olena O. Yershova

Kharkiv Petro Vasylenko National Technical University of Agriculture
**EVOLUTIONARY NATURE OF BUSINESS PROCESSES DEVELOPMENT
AT UKRAINIAN ENTERPRISES**

The paper explores an evolution history of scientific approaches in attempt to capture the essence of a business process concept from the emergence of process theories to modern interpretations. The author suggests her own practical and applied definition of a business process subject to specific realia of doing business in Ukraine.

Keywords: *business process, process-based approach, business processes management, consumer orientation.*

Олена О. Єршова

*Харківський національний технічний університет сільського господарства
імені Петра Василенка*

ЕВОЛЮЦІЙНА СУТНІСТЬ РОЗВИТКУ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

У статті досліджено та проаналізовано еволюцію наукових підходів до визначення сутності поняття «бізнес-процес» від початку виникнення процесної теорії до сучасних тлумачень. Автором запропоновано власне практично-прикладне трактування бізнес-процесу з урахуванням особливостей здійснення підприємницької діяльності в Україні.

Ключові слова: *бізнес-процес, процесний підхід, управління бізнес-процесами, споживча спрямованість.*

Елена А. Ершова

*Харьковский национальный технический университет сельского хозяйства
имени Петра Василенко*

**ЭВОЛЮЦИОННАЯ СУЩНОСТЬ РАЗВИТИЯ БИЗНЕС-ПРОЦЕССОВ
ПРЕДПРИЯТИЙ УКРАИНЫ**

В статье исследована и проанализирована эволюция научных подходов к определению сущности понятия «бизнес-процесс» от начала возникновения процессной теории до современных толкований. Автором предложена собственная практично-прикладная трактовка бизнес-процесса с учетом особенностей ведения предпринимательской деятельности в Украине.

Ключевые слова: *бизнес-процесс, процессный подход, управление бизнес-процессами, потребительская направленность.*

Problem statement. After 25 years of independence Ukraine has finally decided on the vector of socioeconomic development, namely a clear commitment to accession to the European community. Under the downturn of the Ukrainian economy, rising inflation and a significant reduction in the Ukrainian population solvency, there is little need to develop a product or service for the end user. It is necessary to deliver the production process as cheaply as possible within the overall company costs (compared to competitors), thus providing the highest quality assurance, and last but not least, accessible price level of goods available to the buyer. From this perspective, the functional approach to business management cannot resolve the problem, and therefore is being gradually transformed to the process approach.

In this context, the role of continuous development and improvement of business processes at Ukrainian enterprises adequate to modern economic challenges is paramount. Due attention to this issue is of critical importance for achieving high competitiveness of Ukrainian manufacturers

compared to their European counterparts. Thus, in case of profitable long-term exports to the European Union and other countries some of the local companies can remain "overboard".

Effective management of business processes in the organization allows the latter to promptly and quickly respond to changes in the external environment, analyze the market and customer needs, investigate their behavior patterns, and thus eventually affect the level of company profitability. That is why the study of evolutionary nature of business processes development is the initial and crucial step, since it provides insights into the essence of a business process in general, and the long-lasting genesis of domestic and world economic thought history, as well as facilitates the understanding of mechanisms to ensure the effective management of business processes to maintain and improve the competitiveness of Ukrainian products to be attractive at the European market.

Recent research and publications analysis. The challenges of the late twentieth – early twenty-first century (a rapid change in the external environment of organizations, globalization of the economy, ageing of some of the management technologies and the emergence of a new shift of companies management from the manufacturer's perspective to the needs of the end user, etc.) encouraged a constant search for new scientific approaches to the integrated enterprise management system. In this context, close attention has been paid to the business processes enhancement as a key factor in ensuring high profitability of a company.

Theoretical and methodological concepts of essence and different aspects of business processes management have been a focus of a number of research papers of foreign and domestic scholars, in particular A.-V. Scheer [35], V. E. Deming [2], Y. Z. Zinder [20], J. Womak, D.T. Jones [14], M. Hammer, D. Champi [3], B. Andersen [8], T. Davenport, T. Short [1], M. Porter [6], J. Harrington [33], H. Binder [10], Y. G. Oyhman, Y. M. Popov [28], V.G. Liferova, V. V. Repin [17], V. V. Yefimov [18] and others. Among the Ukrainian scientists special emphasis should be made to the works of O. V. Arefieva [9], L. O. Denysenko [15], L.I. Chernobai [34], V. V. Demydenko [16], T. S. Morshchenok [27], O. A. Lysenko [25] and others. It is also important to mention the contribution into the studies of the evolution of business processes of such specialized international organizations and institutions, as the European Foundation for Quality Management (EFQM) and International Benchmarking Clearinghouse (IBC) [34].

Unresolved issues. Despite the increasing popularity in recent decades of the issues of managing business processes at an enterprise among scientists all over the globe, an integrated approach to the definition of the business process essence has not been identified yet. Moreover, insufficiently explored remain the problems of business processes development and management at Ukrainian enterprises with their specific business activities and practices which urgently require deep structural transformations to shift the production structure towards the needs of the end users.

Research objective. The key objective of this paper is to study the evolution of scientific thought and summarize the methodological approaches to defining the essence of business processes at enterprises along with the adjustment of the business process concept interpretation for contemporary Ukrainian businesses.

Key research findings. Current business environment is characterized by complexity, a high level of variability, uncertainty and rapid changes in consumer preferences. Under these conditions, the functional principle of organizational system of enterprise management (which assumes increased specialization, rigid vertical hierarchy structure, restriction on access to information [22, p. 127]) is no longer able to ensure a prompt response to economic challenges companies are facing nowadays. To remain competitive, enterprises are gradually switching to a process-based approach to management whose main advantage is the direct focus on client/consumer satisfaction or meeting customer needs for a company product/service.

The general process theory emerged in the late 60-ies and was a qualitative step forward in the development of consistent theory. It was based on the key concept of "process" which can be interpreted as a succession of objects and phenomena, object states over time, a set of sequential

actions aimed at achieving a specific result. V. V. Demydenko argues that the key characteristics of a process in general should be viewed as a change in the object state and a focus on a specific outcome [16].

However, a deep practical interest in process-based management approach emerged only in the late 20th century, when in the 1980s the ‘consumer market’ won finally and irrevocably over the ‘manufacturers market’, and since that time it is the ultimate consumer who sets the price of a product and not the manufacturer.

A process-based management approach views enterprise management as a set of ongoing business processes, which, in turn, are determined by a business entity goals and objectives and ensure implementation of all its activities [27, p. 297]. Since processes refer to fundamental characteristics of an enterprise as an organizational system, at present the concepts of "enterprise management" and "business processes management" are becoming inseparable from each other.

Effective implementation of the process approach is impossible without a deep understanding of the essence of the business process concept. Given a relatively short history of research in the field of business processes management (only last 25-30 years), we find it appropriate to explore the evolution of business processes at different enterprises and summarize the approaches to interpret the essence of the concept (author’s generalization and systematization of scientific approaches by foreign and domestic scholars by the parameters of the time period and a business process definition focus are presented in Table 1).

Thus, acute attention to business processes starts from the 1990s, as new technologies and management methods claimed for standardization, structuring and transition to automated control [34, p. 125]. It is therefore not surprising that the first interpretations of the business process category were technical in nature (Scheer, Zinder, Davenport, Short, etc.). The beginning of the 21st century was marked by a trend to managerial (economic) orientation in the definitions of a business process [34]. In this context, some scholars have focused on the study of business processes through the prism of the internal environment of the firm (Deming, Anderson), others made an emphasis on the external environment (Hammer, Champi, Porter, Miller, Oyhman, Binner). Hence, apart from technical, it is possible to identify external and internal organizational aspects in the business process concept definition focus.

Table 1

Scientific approaches to interpreting the essence of a business process concept by the parameters of time period and the definition focus

Time period	Author (s)	Business process concept interpretation	Business process definition focus
1980s	V.E. Deming [2]	Any types of organization activities	Internal organizational
1980s	M.E. Porter, V.E. Miller [6]	A set of activities, determined through the points of input and output, interfaces and organizational tools, which facilitates cost accumulation and assigns it to the service or product that is produced	External organizational
1990s	A.-V. Scheer [35]	An integrated set of repeatable actions (functions) that transform the input material and/or information into a final product (service) in accordance with pre-set rules	Technical
1990s	J. Martin [5]	Replaced the concept of a business process by the flow of values: a set of completed agreed actions that combine to create a product that has a consumer value for a customer	Internal organizational
1990s	T. Davenport, J. Short [1]	A structured finite set of actions designed for the production of specific services (product) for a particular customer or market; specifically ordered set of works and tasks in time and space, indicating the beginning and the end, the exact definition of inputs and outputs; a set of actions, structured, measured, designed to produce a specific output for a particular customer or market	External organizational

Continuation of table 1

1990s	Y.Z. Zinder [20]	A logical sequence of interrelated activities that employ company resources to create and produce a measurable outcome in the future	Technical
1990s	M. Hammer, J. Champi [3]	An array of various types of activities using one or more types of resources at the input point; and resulting in an output product that has value to a consumer	External organizational
1990s	Y.G. Oyhman, Y.M. Popov [28]	A variety of internal steps (activities) starting with one or more inputs and ending with the creation of products customer needs, at that products must satisfy the customer in cost, duration of usage, service and quality; the full flow of events in the system, describing how the client starts, maintains and ends the use of business	External organizational
2000-2010	D. Harrington, K.S. Esseling [33]	Logical, successive, interrelated set of events consuming resources of a provider that creates value and offers an output result to a buyer	External organizational
2000-2010	ISO/IES [4], V.G. Yeliferov, V.V. Repin [17]	A number of interrelated activities being transformed into the process inputs and outputs	Technical
2000-2010	M. Robson, P. Ullah [29]	The workflow, which passes on from one person to another, and for large processes - from one department to another	Internal organizational
2000-2010	B. Andersen [8]	A chain of logically connected, repetitive activities that utilizes the organization's resources to refine an object (physical or mental) with the purpose of achieving specified and measurable results / products for internal or external customers	Internal organizational
2000-2010	H. Binner [10]	System of interrelated and interacting actions, the ultimate purpose of which is the creation of products/services that have value for internal and external customers	External organizational
2000-2010	V.N. Tupkalo [31]	The hierarchy of internal and interdependent cyclic functional actions, whose ultimate goal is to release a product or its separate elements, and manage the PDCA cycle of planning, monitoring, analysis and action.	Internal organizational, Technical
2000-2010	R. Kaplan, D. Norton [21]	A structured set of actions designed to produce a specific product or service for a particular customer or market; a structured set of activities designed to implement the relevant output for a particular customer or market	External organizational
2000-2010	A. M. Bortnik [11]	A steady, purposeful set of interrelated actions, which through the use of specific technologies and for the optimal time converts inputs (resources) into outputs (results) that have value for internal and external customers (clients) and ultimately contributes to enterprise value	Technical, External organizational
2000-2010	O.P. Filonenko [32]	Organized sequential execution of job functions by personnel in time and space	Technical
2000-2010	N.M. Abdikeiev [7], S.V. Rubtsov [30]	An operation included into the system of operations, the objective of which is the production and supply of goods/services to other operations within the system, and other systems	Technical
Since 2010 up to present	R.M. Voronko [13]	A set of operations the purpose of which is manufacture and supply of a particular product (service) using own (internal) and external resources to other economic systems, as well as within own economic system	Internal Organizational, External organizational
Since 2010	K.A. Yesipova [19]	An organized sequence of interrelated operations flow that has continuous communication with other company processes and uses its resources to obtain an output result in the form of a product (service) to satisfy the end-user	External organizational
Since 2010 up to present	L.I. Chornobai, O.I. Duma [34]	A system of continuous, interrelated, appropriately organized and managed actions (procedures, operations, functions) which, in turn, is part of the mechanism of added value (customer value) formation through the conversion of organizational resources focusing on achieving a comprehensive goal aimed at ensuring the overall organization productivity and efficiency and dispatching added value (customer value) to the target market through the company business model	Internal organizational, External organizational

Continuation of table 1

Since 2010 up to present	T.S. Morshchenok [27]	A set of consistent, interrelated regularly performed actions in the framework of development strategy realization, aimed at the formation and use of the potential within specific activity with the purpose of creating competitive products (services, works) to satisfy internal and external customers and facilitate the company in achieving its strategic goals under the dynamic market environment	External organizational
Since 2010 up to present	V.V. Demydenko [16]	A designed algorithm of interrelated actions or workflows that undergoes systematic changes under the influence of factors of external and internal environment where all the organization's resources are directed at satisfaction of consumers' demands and profit maximization	External organizational, Internal organizational

Analysis of the evolution history of foreign and domestic scientific approaches to the interpretation of a business process makes us recognize that today there is no single universal definition of this economic category. Moreover, this term lacks proper normative articulation within the national legislation. However, certain trends in general theoretical development of the business process category is being observed: from the most obvious (according to the English translation that includes only the technical parameters to the more modern which brings together all aspects of company operations (Chernobai, Morshchenok, Demydenko, Bortnik).

It should be emphasized that the above definitions of a business process mostly refer either to technical aspects of business activity or to a comprehensive theory of business processes development. Given the current state of doing business in Ukraine, where the functional management approach dominates the process-based, such definitions do not give a clear idea to the entrepreneur as to what a business process is from the practical implementation perspective in Ukrainian realia. Entrepreneurs are in the first place practitioners. Although they pay certain respect to theoretical achievements in science, they lack deep understanding of how to apply scientific concepts in practice. If they perceive a certain concept, there are high chances of its fast implementation, and vice versa if the category is too "bulky" and vague, they are more likely to ignore.

Having analyzed a variety of scientific approaches to the business process definitions and focusing on the issues of business practices of Ukrainian enterprises, we offer the following definition: a business process is any systematic, interrelated with other company activities operation that algorithmically describes the entity from within, has a well-defined owner, and refers to transformation of the input resources into the final documented output product that has consumer value for internal or external customers.

This definition reflects the basic feature of any business process, i.e. a focus on customer satisfaction and value creation, along with revealing other important components of the business process for modern enterprises, including domestic:

- consistency – every business process has to be performed on a regular basis, continuously and envisage repeatability of activities, operations and works;
- relationship with other activities – a business process generally cannot exist in isolation from other business processes, since at the end they are all aimed at making profit;
- algorithmic character – any business process is possible and desirable to be specified through algorithms to automate and speed up the time period of the resource passing from the start up into a final product;
- internal focus – a business process describes what happens inside the organization; the external environment affects but is not described by the business process concept;
- process owner – a person in the company who is solely responsible for a particular business process (e.g. sales is a responsibility of a Sales Manager and not a Director of the company, and in this business process the Director will be subordinated to the head of sales);

– documentary approval – created final product, service or value have to be documented (for example, sales report, production program, etc.). This document necessarily involves the presence of clearly defined terms unless it is relevant;

– cost factor – any business process should be presented in specific terms of value and include all costs for its implementation.

If the business process is not focused at a specific customer (internal or external), if it is impossible for some reason to specify it according to the algorithm, the business process lacks precise costing or consistency and regularity in its implementation, this is the case of individual procedures, activities, operations that are held within organization, which not always lead to the desired result or business profit and can not fully satisfy the ultimate consumer.

Conclusions and prospects for further research. Thus, the analysis of the evolution history of foreign and domestic scientific approaches to the interpretation of a business process demonstrated that this economic category is very much at embryonic stage, being under investigation agenda for only last 25-30 years. Yet, there is much ambiguity in scientists' attempts to provide a universal definition of the business process as such: emphasis is made on technical, external or internal organizational aspects of interpretation.

Apparently, most definitions of a business process are of theoretical nature, rather than practical. However, at present Ukrainian entrepreneurs as never before need a clear understanding of how to implement a particular business process in practice. Moreover, in Ukraine the functional approach to management still dominates the process-based one which hampers the development of competitiveness at the domestic and foreign markets.

Hence, the author offers a new practical and applied interpretation of a business process taking into account modern business realities in Ukraine. The paper also provides insights into the key components of the business process that must be inherent to any business process at small, medium or large business. The possible direction for future research might be a study of international experience of the effective management of business processes and its adaptation to the economic realia of doing business in Ukraine.

Література

1. Davenport, T. H. The New Industrial Engineering: Information Technology and Business Process Redesign [Text] / T. H. Davenport, J. E. Short //Sloan Management Review. – 1990, (Summer). – № 11. – 27 p.
2. Deming W.E. Quality, productivity, and competitive position [Text] / W.E. Deming. – Cambridge, MA (USA) : Massachusetts Institute of Technology, Center for Advanced Engineering Study, 1982. – 373 p.
3. Hammer M. Reengineering the corporation: a manifesto for business revolution [Text] / M. Hammer, J. Champy. – New York, NY : HarperBusiness, 1993. – 223 p.
4. ISO/IEC. Оценка и аттестация зрелости процессов создания и сопровождения программных средств и информационных систем [Текст] . – (ISO/IEC TR 15504-CMM). – М. : Книга и Бизнес, 2001. – 348 с.
5. Martin J. H. Enterprise engineering: the key to corporate survival [Text] / J. H. Martin / Lancashire, England. – Savant Institute, 1994.
6. Porter M.E. How Information Gives You Competitive Advantage [Text] / M. E. Porter, V. E. Millar // Harvard Business Review. – 1985. – № 85 (July-August). – P. 149-160.
7. Абдикеев Н.М. Реинжиниринг бизнес-процессов [Текст] / Н. М. Абдикеев, Т. П. Данько, С. В. Ильдеменов, А. Д. Киселев. – М.: Эксмо, 2005. – 592 с.
8. Андерсен Б. Бизнес-процессы. Инструменты совершенствования [Текст] / Б. Андерсен; пер с англ. С. В. Ариничева; науч. ред. Ю. П. Адлер. – М. : РИА «Стандарты и качество», 2003. – 272с. – (Серия «Практический менеджмент»).

9. Ареф'єва, О.В. Бізнес-процеси підприємств сфери послуг: фактори, формування, конкурентноспроможність [Текст] : [монографія] / О. В. Ареф'єва, Т. В. Луцька; Європейський ун-т. – К. : Вид. Європейського ун-ту, 2009. – 96 с.
10. Биннер, Х. Ф. Управление организациями и производством: от функционального менеджмента к процессному [Текст] / Хартмут Ф. Биннер; пер. с нем. – М.: Альпина Бизнес Букс (Альпина Паблицерз), 2009(2010). – 282 с. – (Серия «Производственный менеджмент»).
11. Бортнік А.М. Процесне управління бізнесом: сутність і переваги впровадження / А. М. Бортнік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe?
12. Бортнік А.М. Тенденції сучасного підходу до управління бізнесом (за матеріалами меблевих підприємств) [Текст] / А. М. Бортнік // Вісник Криворізького економічного інституту КНЕУ №4 (20), 2009. – С. 69-72.
13. Воронко Р.М. Організація контролю інформаційних потоків і ресурсів [Текст] / Р. М. Воронко // Вісник ЖДТУ. – 2010. – №4(54). – С. 44-47. – (Серія: економічні науки).
14. Вумек Джеймс П., Джонс Деніел Т. Бережливое производство: Как избавиться от потерь и добиться процветания вашей компании [Текст] / П. Вумек Джеймс, Т. Джонс Деніел. – пер. с англ. – 2-е изд. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2005. – 473 с.
15. Денисенко Л.О., Шацька С.Є. Концептуальні засади класифікації бізнес-процесів, як основи формування бізнес-системи організації. [Електронний ресурс] / Л.О. Денисенко, С. Є. Шацька. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1558>.
16. Демиденко В.В. Управління бізнес-процесами як складова процесного підходу до управління підприємством [Електронний ресурс] / В. В. Демиденко. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4517>.
17. Елиферов В. Г. Бизнес-процессы: регламентация и управление [Текст] : учеб. пособие / В. Г. Елиферов, В. В. Репин; Институт экономики и финансов «Синергия». – М. : Инфра-М, 2006. – 318 с. – (Серия «Учебники для программы MBA (Master of Business Administration)»).
18. Ефимов В.В. Описание и улучшение бизнес-процессов [Текст] : [учебное пособие] / В. В. Ефимов. – Ульяновск : УлГТУ, 2005. – 84 с.
19. Єсіпова К.А. Теоретичні засади управління бізнес-процесами туристичного підприємства [Текст] / К. А. Єсіпова // Економічні науки : Зб. наук. пр. – Луцьк: Луцький національний технічний університет, 2010. – Вип. 7 (26), ч. 1. – С. 182-193. – (Серія : «Економіка та менеджмент»).
20. Зиндер Е.З. Новое системное проектирование: информационные технологии и бизнес-реинжиниринг [Текст] / Е. З. Зиндер // Системы управления базами данных. – 1996. – № 1. – 55–67.
21. Каплан Р. Организация, ориентированная на стратегию [Текст] / Р. Каплан, Д. Нортон. – М. : Олимп. – Бизнес, 2004.
22. Козенков Д.Е. Проектування бізнес-процесів як основа створення архітектури підприємства [Текст] / Д. Е. Козенков // Вісник Сумського державного університету / Серія : Економіка. – 2011. – № 3. – С. 126 – 136.
23. Командровська В.Є. Бізнес-процеси підприємства: сутність та методи удосконалення [Електронний ресурс] / В.Є. Командровська, О.Ю. Морозенко. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua /old_jrn/Soc_Gum/ppei/2011_30/Moroz.pdf
24. Кузнецова І.О. Інжиніринг в процесі управління діяльністю підприємства [Текст] / І. О. Кузнецова // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2014. – випуск 1 (52).
25. Лисенко О.А. Теоретичні аспекти сутності бізнес-процесу на підприємствах [Текст] / О. А. Лисенко // Методологія досліджень та сучасні соціальні, економічні і

психологічні проблеми розвитку суспільства : зб. наук. пр. – Донецьк : ДІРСП, 2011. – Вип. 5. – С. 76-80.

26. Луцька Т.В. Методичні підходи до управління бізнес-процесами підприємств сфери послуг / Т. В. Луцька [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/8510/1/Stattya_3.pdf.

27. Морщенок Т.С. Теоретичні аспекти управління бізнес-процесами в контексті реалізації стратегії розвитку підприємства [Електронний ресурс] / Т.С. Морщенок // БІЗНЕСІНФОРМ – 2014. – № 11. – Режим доступу: http://www.business-inform.net/pdf/2014/11_0/295_302.pdf.

28. Ойхман Е.Г. Реинжиниринг организаций и информационные технологии [Текст] / Е. Г. Ойхман, Э. М. Попов. – М. : Финансы и статистика, 1997. – 333 с.

29. Робсон М., Уллах М. Практическое руководство по реинжинирингу бизнес-процессов [Текст] / М. Робсон, М. Уллах. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2003. – 222 с.

30. Рубцов С.В. Уточнение понятия «бизнес-процесс» [Текст] / С. В. Рубцов // Менеджмент в России и за рубежом. – 2002. – № 2 – С. 6 – 11.

31. Тупкало В.Н. Процессный подход к управлению: от деклараций стандарта ISO 9001:2000 к методологическим основам теории процессного управления [Текст] / В. Н. Тупкало, С. В. Тупкало // Системи управління, навігації та зв'язку. – К.: ЦНДІ НУ, 2007. – Вип. 4. – С. 114-118.

32. Філоненко О.П. Формування організаційної структури управління підприємством на основі процесного підходу [Текст] / О. П. Філоненко // Держава та регіони. – Запоріжжя : КПУ, 2009. – №5. – С. 169-174. – (Серія: Економіка та підприємництво).

33. Харрингтон Дж. Оптимизация бизнес-процессов: документирование, анализ, управление, оптимизация [Текст] / Дж. Харрингтон, К. С. Эсселинг, Х. Ван Нимвеген; [пер. с англ.]. – СПб. : Азбука; СПб. : БМикро, 2002. – XXIV, 328с.

34. Чорнобай Л.І. Бізнес-процеси підприємства: загальна характеристика та економічна суть [Текст] / Л. І. Чорнобай, О. І. Дума // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. – 2013. – № 769. – С. 125-131. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/VNULPM_2013_769_20.pdf.

35. Шеер А.В. Бизнес-процессы: основные понятия, теория, методы [Текст] / А. В. Шеер / Пер. с англ. Н. А. Михайлова. – М. : Весть – Мета Технология, 1999. – 151 с.

References

1. Davenport, T. H. The New Industrial Engineering: Information Technology and Business Process Redesign [Text] / T. H. Davenport, J. E. Short //Sloan Management Review. – 1990, (Summer). – № 11. – 27 p.

2. Deming W.E. Quality, productivity, and competitive position [Text] / W.E. Deming. – Cambridge, MA (USA) : Massachusetts Institute of Technology, Center for Advanced Engineering Study, 1982. – 373 p.

3. Hammer M. Reengineering the corporation: a manifesto for business revolution [Text] / M. Hammer, J. Champy. – New York, NY : HarperBusiness, 1993. – 223 p.

4. ISO/IEC. Otsenka i attestatsiya zrelosti protsessov sozdaniya i soprovozhdeniya programmnykh sredstv i informatsionnykh sistem [Tekst] . – (ISO/IEC TR 15504-CMM). – М. : Kniga i Biznes, 2001. – 348 s.

5. Martin J. H. Enterprise engineering: the key to corporate survival [Text] / J. H. Martin / Lancashire, England. – Savant Institute, 1994.

6. Porter M.E. How Information Gives You Competitive Advantage [Text] / M. E. Porter, V. E. Millar // Harvard Business Review. – 1985. – № 85 (July-August). – P. 149-160.

7. Abdikeev N.M. Reinzhiniring biznes-protssesov [Tekst] / N. M. Abdikeev, T. P. Dan'ko, S. V. Il'demenov, A. D. Kiselev. – M.: Eksmo, 2005. – 592 s.
8. Andersen B. Biznes-protsessy. Instrumenty sovershenstvovaniya [Tekst] / B. Andersen; per s angl. S. V. Arinicheva; nauch. red. Yu. P. Adler. – M. : RIA «Standarty i kachestvo», 2003. – 272s. – (Seriya «Prakticheskiy menedzhment»).
9. Aref'yeva, O.V. Biznes-protsesy pidpryyemstv sfery posluh: faktory, formuvannya, konkurentnospromozhnist' [Tekst] : [monohrafiya] / O. V. Aref'yeva, T. V. Luts'ka; Yevropeys'kyy un-t. – K. : Vyd. Yevropeys'koho un-tu, 2009. – 96 s.
10. Binner, Kh. F. Upravlenie organizatsiyami i proizvodstvom: ot funktsional'nogo menedzhmenta k protsessnomu [Tekst] / Khartmut F. Binner; per. s nem. – M.: Al'pina Biznes Buks (Al'pina Pablisherz), 2009(2010). – 282 s. – (Seriya «Proizvodstvennyy menedzhment»).
11. Bortnik A.M. Protssesne upravlinnya biznesom: sutnist' i perevahy vprovadzhennya / A. M. Bortnik [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: irbis-nbuv.gov.ua/.cgiirbis_64.exe?
12. Bortnik A.M. Tendentsiyi suchasnoho pidkhodu do upravlinnya biznesom (za materialamy meblevykh pidpryyemstv) [Tekst] / A. M. Bortnik // Visnyk Kryvoriz'koho ekonomichnoho instytutu KNEU №4 (20), 2009. – S. 69-72.
13. Voronko R.M. Orhanizatsiya kontrolyu informatsiynykh potokiv i resursiv [Tekst] / R. M. Voronko // Visnyk ZhDTU. – 2010. – №4(54). – S. 44-47. – (Seriya:ekonomichni nauky).
14. Vumek Dzheymys P., Dzhons Deniel T. Berezhlivoe proizvodstvo: Kak izbavit'sya ot poter' i dobit'sya protsvetaniya vashey kompanii [Tekst] / P. Vumek Dzheymys, T. Dzhons Deniel. – per. s angl. – 2-e izd. – M.: Al'pina Biznes Buks, 2005. – 473 s.
15. Denysenko L.O., Shats'ka S.Ye. Kontseptual'ni zasady klasyfikatsiyi biznes-protsesiv, yak osnovy formuvannya biznes-systemy orhanizatsiyi. [Elektronnyy resurs] / L.O. Denysenko, S. Ye. Shats'ka. – Rezhym dostupu: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1558>.
16. Demydenko V.V. Upravlinnya biznes-protsesamy yak skladova protsesnoho pidkhodu do upravlinnya pidpryyemstvom [Elektronnyy resurs] / V. V. Demydenko. – Rezhym dostupu: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4517>.
17. Eliferov V. G. Biznes-protsessy: reglamentatsiya i upravlenie [Tekst] : ucheb. posobie / V. G. Eliferov, V. V. Repin; Institut ekonomiki i finansov «Sinergiya». – M. : Infra-M, 2006. – 318 s. – (Seriya «Uchebniki dlya programmy MBA (Master of Business Administration)»).
18. Efimov V.V. Opisanie i uluchshenie biznes-protssesov [Tekst] : [uchebnoe posobie] / V. V. Efimov. – Ul'yanovsk : UIGTU, 2005. – 84 s.
19. Yesipova K.A. Teoretychni zasady upravlinnya biznes-protsesamy turystychnoho pidpryyemstva [Tekst] / K. A. Yesipova // Ekonomichni nauky : Zb. nauk. pr. – Luts'k: Luts'kyy natsional'nyy tekhnichnyy universytet, 2010. – Vyp. 7 (26), ch. 1. – S. 182-193. – (Seriya : «Ekonomika ta menedzhment»).
20. Zinder E.Z. Novoe sistemnoe proektirovanie: informatsionnye tekhnologi i biznes-reinzhiniring [Tekst] / E. Z. Zinder // Sistemy upravleniya bazami dannykh. – 1996. – № 1. – S. 55–67.
21. Kaplan R. Orhanyzatsyya, oryentyrovannaya na stratehyu [Tekst] / R. Kaplan, D. Norton. – M. : Olymp. – Byznes, 2004.
22. Kozenkov D.E. Proektuvannya biznes-protsesiv yak osnova stvorenniya arkhitektury pidpryyemstva [Tekst] / D. E. Kozenkov // Visnyk Sums'koho derzhavnoho universytetu / Seriya: Ekonomika. – 2011. – № 3. – S. 126 – 136.
23. Komandrov's'ka V.Ye. Biznes-protsesy pidpryyemstva: sutnist' ta metody udoskonalennya [Elektronnyy resurs] / V.Ye. Komandrov's'ka, O.Yu. Morozenko. – Rezhym dostupu: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/pppe/2011_30/Moroz.pdf

24. Kuznetsova I.O. Inzhynirynh v protsesi upravlinnya diyal'nistyuu pidpryyemstva [Tekst] / I. O. Kuznyetsova // Visnyk sotsial'no-ekonomichnykh doslidzhen'. – 2014. – vypusk 1 (52).
25. Lysenko O.A. Teoretychni aspekty sutnosti biznes-protseuu na pidpryyemstvakh [Tekst] / O. A. Lysenko // Metodolohiya doslidzhen' ta suchasni sotsial'ni, ekonomichni i psykholohichni problemy rozvytku suspil'stva : zb. nauk. pr. – Donets'k : DIRSP, 2011. – Vyp. 5. – S. 76-80.
26. Luts'ka T.V. Metodychni pidkhody do upravlinnya biznes-protseuu pidpryyemstv sfery posluh / T. V. Luts'ka [Elektronnyy resurs]
27. Morshchenok T.S. Teoretychni aspekty upravlinnya biznes-protseuu v konteksti realizatsiyi stratehyyi rozvytku pidpryyemstva [Elektronnyy resurs] / T.S. Morshchenok // BIZNESINFORM – 2014. – № 11. – Rezhym dostupu: http://www.business-inform.net/pdf/2014/11_0/295_302.pdf.
28. Oykhnman E.G. Reinzhiniring organizatsiy i informatsionnye tekhnologii [Tekst] / E. G. Oykhnman, E. M. Popov. – M. : Finansy i statistika, 1997. – 333 s.
29. Robson M., Ullakh M. Prakticheskoe rukovodstvo po reinzhiniringu biznes-protseuu [Tekst] / M. Robson, M. Ullakh. – M.: YuNITI-DANA, 2003. – 222 s.
30. Rubtsov S.V. Utochnenie ponyatiya «biznes-protsess» [Tekst] / S. V. Rubtsov // Menedzhment v Rossii i za rubezhom. – 2002. – № 2 – S. 6 – 11.
31. Tupkalo V.N. Protseunnyy podkhod k upravleniyu: ot deklaratsiy standarta ISO 9001:2000 k metodologicheskim osnovam teorii protseunogo upravleniya [Tekst] / V. N. Tupkalo, S. V. Tupkalo // Sistemi upravlinnya, navigatsiy ta zv'yazku. – K.: TsNDI NU, 2007. – Vip. 4. – S. 114-118.
32. Filonenko O.P. Formuvannya orhanizatsiyanoi struktury upravlinnya pidpryyemstvom na osnovi protseunogo pidkhodu [Tekst] / O. P. Filonenko // Derzhava ta rehiony. – Zaporizhzhya : KPU, 2009. – №5. – S. 169-174. – (Seriya: Ekonomika ta pidpryyemnytstvo).
33. Kharrington Dzh. Optimizatsiya biznes-protseuu: dokumentirovanie, analiz, upravlenie, optimizatsiya [Tekst] / Dzh. Kharrington, K. S. Esseling, Kh. Van Nimvegen; [per. s angl.]. – SPb. : Azbuka; SPb. : BMikro, 2002. – XXIV, 328s.
34. Chornobay L.I. Biznes-protseuy pidpryyemstva: zahal'na kharakterystyka ta ekonomichna sut' [Tekst] / L. I. Chornobay, O. I. Duma // Visnyk Natsional'noho universytetu «L'vivs'ka politekhnika». Menedzhment ta pidpryyemnytstvo v Ukrayini: etapy stanovlennya i problemy rozvytku. – 2013. – № 769. – S. 125-131. – Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/VNULPM_2013_769_20.pdf.
35. Sheer A.V. Biznes-protseuy: osnovnye ponyatiya, teoriya, metody [Tekst] / A. V. Sheer / Per. s angl. N. A. Mikhaylova. – M. : Vest' – Meta Tekhnologiya, 1999. – 151 s.

УДК 338.2:67/68

Дмитро А. Макадьора, Яніна В. Лисун

Київський національний університет технологій та дизайну

**ЕКОНОМІЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ВИБОРУ ТЕХНОЛОГІЧНОГО ОБЛАДНАННЯ
ПІДПРИЄМСТВ ЛЕГКОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ**

У статті розглянуто сутність економічного обґрунтування доцільності вибору форми ножа для поздовжнього різання деталей низу взуття на підприємствах легкої промисловості. Методика базується на врахуванні імовірнісної природи при обґрунтуванні управлінських рішень щодо вибору технологічного обладнання в легкій промисловості, з урахуванням таких критеріїв, як: максимальний рівень якості отриманої деталі, мінімально можливі витрати електроенергії на здійснення операції, мінімально можлива собівартість виробництва, мінімально можливі капіталовкладення щодо експлуатації обладнання.

Ключові слова: *конструкція обладнання, невизначеність, ризик, платіжна матриця, управлінське рішення, якість, економічна доцільність, конкурентоспроможність.*

Дмитрий А. Макадьора, Янина В. Лисун

Киевский национальный университет технологий и дизайна

**ЭКОНОМИЧЕСКОЕ ОБОСНОВАНИЕ ВЫБОРА ТЕХНОЛОГИЧЕСКОГО
ОБОРУДОВАНИЯ ПРЕДПРИЯТИЙ ЛЕГКОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ**

В статье рассмотрена сущность экономического обоснования целесообразности выбора формы ножа для продольной резки деталей низа обуви на предприятиях легкой промышленности в условиях неопределенности и риска. Методика базируется на учете вероятностной природы при обосновании управленческих решений по выбору технологического оборудования в легкой промышленности, с учетом таких критериев, как: максимальный уровень качества полученной детали, минимально возможные затраты электроэнергии на совершение операции, минимально возможная себестоимость производства, минимально возможные капиталовложения по эксплуатации оборудования.

Ключевые слова: *конструкция оборудования, неопределенность, риск, платежная матрица, управленческое решение, качество, экономическая целесообразность, конкурентоспособность.*

Dmytro A. Makatiora, Yanina V. Lisun

Kyiv National University of Technology and Design

**ECONOMIC JUSTIFICATION OF THE CHOICE OF TECHNOLOGICAL EQUIPMENT
AT LIGHT INDUSTRY ENTERPRISES**

The article provides insights into the essence of the economic justification of choice of the longitudinal trimming knife form for shoe bottom parts at light industry enterprises under uncertainty and risk. The method is based on the consideration of probabilistic nature of managerial decisions on the selection of technological equipment in light industry subject to the following criteria: maximum level of quality of the items received, the lowest possible cost of electricity for operation, the minimum possible production cost, the minimum possible investment in the equipment operation.

Keywords: *equipment design, uncertainty, risk, payment matrix, managerial solution, quality, economic feasibility, competitiveness.*

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Ефективність роботи обладнання у взуттєвому виробництві легкої промисловості визначається продуктивністю, якістю сировини, питомим

енергоспоживанням, специфікою побудови обладнання, зокрема геометрії ножів для повздовжнього різання деталей низу взуття (шкіра, повсть, гума). Продуктивність обладнання залежить від швидкості подачі матеріалу (швидкості транспортуючих валиків) та завантажувальних пристроїв.

На якість отриманої деталі та енергетичні витрати на процес повздовжнього різання впливають наступні фактори, як геометрія ріжучого інструменту (одно – та двостороння заточка леза ножа, геометрія заточки (дуго образна, нанесення рифлів та інші), покриття робочої поверхні ножа антифрикційними матеріалами, місце установки кромки леза ножа відносно осей транспортуючих валиків, товщина леза ножа, що безпосередньо знаходиться в робочій зоні), механізм транспортуючих валиків (діаметр, покриття та інше).

Аналіз останніх публікацій по проблемі. Питаннями отримання якісних деталей низу взуття для потреб легкої промисловості на основі використання ефективного обладнання займалися такі вчені, як: Капустін І.І. [1], Зибін В.П. [2], Князєв В.І. [3] та ін.

Невирішені частини дослідження. На сьогоднішній час не має єдиного підходу у визначення ефективності використання в машинах для повздовжнього різання ти чи інших конструкцій робочих органів. Це пояснюється складністю факторів, які впливають на процес повздовжнього різання. Потребують подальшого дослідження шляхи удосконалення конструкцій робочих органів машини, процесу повздовжнього різання та налаштувань з урахуванням зовнішніх факторів в умовах невизначеності та ризику.

Мета дослідження полягає у розвитку теоретико-методологічних аспектів обґрунтування вибору типу обладнання та економічної ефективності результатів його використання як результату удосконалення конструкцій робочих органів машин для повздовжнього різання в умовах невизначеності та ризику.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Об'єкт дослідження – процес повздовжнього різання ножами різних конструкцій. Предмет дослідження – обґрунтування економічної ефективності вибору конструкції ножа, що забезпечить якісні параметри деталей при умові зниження енергетичних витрат на процес повздовжнього різання в умовах невизначеності та ризику.

Дослідження проводились на розроблених та виготовлених в КНУТД лабораторних установках, що дозволяють моделювати процес повздовжнього різання деталей з різними фізико-механічними властивостями, та визначати енергетичні витрати (погонне зусилля різання), що впливає на енергетичні витрати, що в свою чергу на економічний ефект.

Дослідження здійснювались методами аналітичного та експериментального аналізу, в ході якого проводилося порівняння ножів різної форми [4-9].

В статті науково обґрунтовано та запропоновано:

– методичний підхід до економічного обґрунтування доцільності вибору форми ножа для повздовжнього різання деталей низу взуття на підприємствах легкої промисловості в умовах невизначеності та ризику;

– методика базується на врахуванні закономірностей зміни: геометрії ріжучого інструменту (кути заточування, форма та кромка леза), установки кромки леза ножа відносно осей транспортуючих валиків та від значення відносної деформації матеріалу.

Практичне значення одержаних результатів полягає у наданні науково-обґрунтованих рекомендацій щодо економічної доцільності вибору однієї із конструкцій ножа.

Необхідно враховувати схему взаємодії факторів, що діють в процесі повздовжнього різання матеріалу (рис. 1).

Отже, отримання залежностей, що описують взаємозв'язок між керованими величинами (параметрами) та зовнішніми факторами дозволить підвищити ефективність технологічних та режимних параметрів; оптимізувати процес роботи машини для повздовжнього різання шляхом пошуку певних систем зв'язків між вказаними групами факторів.

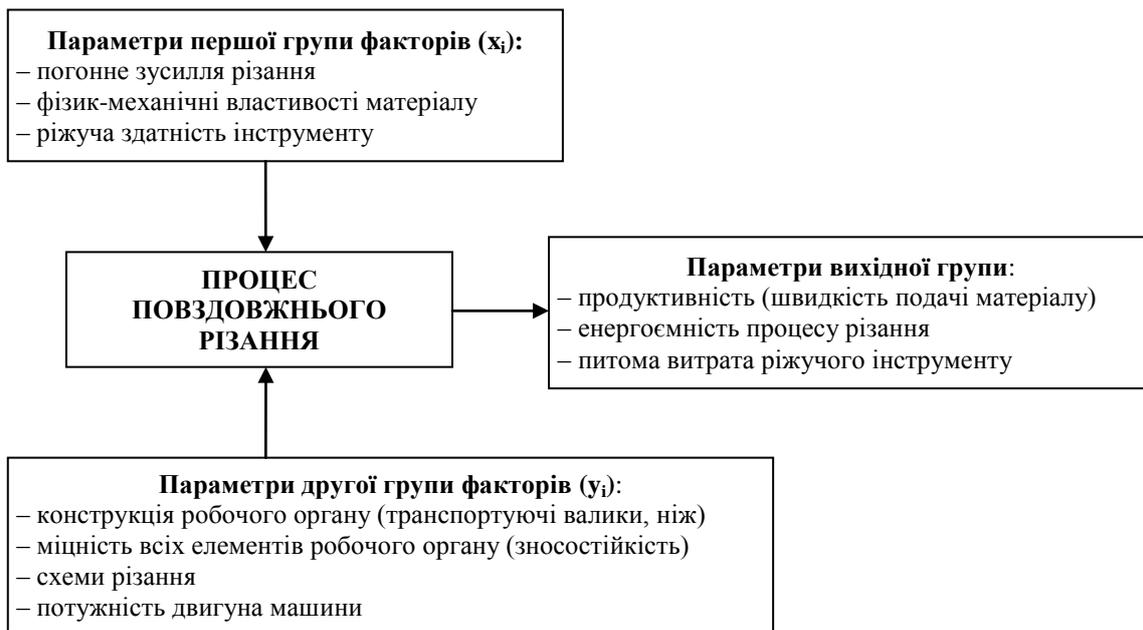

Рис. 1. Схема взаємодії факторів, що діють в процесі повздовжнього різання матеріалу

У загальному випадку це система зв'язків виду:

$$E_i = f(x_i, y_i) \rightarrow \max, \quad (1)$$

де E_i – ефективність роботи обладнання;

x_i – параметри першої групи факторів;

y_i – параметри другої групи факторів.

Детальний розгляд цих взаємозв'язків дозволить обґрунтувати оптимальні конструктивні рішення машини та її технологічні параметри, а також встановити раціональний режим роботи, виходячи з умов робочого середовища та параметрів сировини.

Проаналізуємо такі фактори ефективності технології виробництва, як: види різання та їх особливості; основні геометричні параметри різальної пари; кут загострення леза; трансформація кута загострення леза (рис. 2).

Рис. 2. Фактори, що визначають ефективність технології виробництва

Аналізуючи фактори ефективності технології виробництва, слід зазначити ряд особливостей:

По-перше, відмінність між нерухомим та рухомим різанням полягає у тому, що у першому випадку кут заточування леза ножа рівний куту різання, а в другому залежить від швидкості переміщення леза ножа та куту різання завжди менше кута заточування.

По-друге, враховуються основні геометричні параметри різальної пари: відстань від кромки леза ножа до осей транспортуючих валиків, що впливає на витрати на тертя (енергетичні витрати); швидкість переміщення матеріалу, що характеризує продуктивність машини.

По-третє, кут загострення леза впливає на процес різання, жорсткість, стійкість і довговічність ножа (зменшення гостроти леза ножа впливає на якість отриманої деталі та на енергетичні витрати на процес повздовжнього різання).

З метою забезпечення високої якості шкіри, що підлягає повздовжньому різанню та забезпечення стійкості леза, нами пропонується використовувати комбіновану заточку ножів. Енергоємність процесу різання визначається такими факторами: кут заточки леза ножа, відстань від кромки леза ножа до осей транспортуючих валиків, ступінь стиснення матеріалу.

В залежності від типів ножів та їх взаємного розміщення нами пропонується використовувати наступні леза: з односторонню заточкою; з двосторонню заточкою; дугоподібною заточкою; з нанесеними рифлями.

Початковими даними для прийняття рішення по визначенню кращого варіанту технології з урахуванням імовірнісної природи отримання деталі можуть бути технологічні карти, які складені та розраховані за допомогою різних методик.

На першому етапі досліджень отримані результати розрахунків чотирьох технологічних карт по повздовжньому різанню матеріалу для виробів легкої промисловості, що мають різні критерії вибору обладнання, а саме леза ножів в машинах для повздовжнього різання.

Леза ножів обирались за різними умовами:

- максимальна якість отриманої деталі;
- мінімально-можливі витрати електроенергії на здійснення операції повздовжнього різання;
- отримання мінімально можливої собівартості виробництва;
- мінімально-можливі капіталовкладення щодо використання (загострення його в ході експлуатації).

Вибір кращого варіанту технології виконання леза ножа здійснюємо з урахуванням результату повздовжнього різання як імовірнісної величини. В основі такої математичної моделі є припущення, що відомі імовірності настання можливих станів зовнішнього середовища (P_j). Обов'язкова вимога полягає в тому, що сума таких ймовірностей стану середовища дорівнює одиниці [10-12]. Функціоналом значень станів системи середовища можуть бути такі показники, як: сумарні енергетичні витрати, загальновиробничі витрати, рентабельність виробництва та інше.

Для застосування вищезгаданих критеріїв обґрунтування рішення складаємо «платіжну матрицю» [10-12] (табл. 1).

Потрібно визначити, яку технологію слід обрати, щоб отримати найкращий показник інтегральної оцінки технології:

- мінімально можливі сумарні енергетичні витрати, загальновиробничі витрати;
- максимально можлива рентабельність виробництва та інше.

Рішення залежить від ситуації щодо планових показників отриманої деталі. Планові показники отриманої деталі є імовірнісною величиною і припускаємо (з метою спрощення проміжних розрахунків), що вона може бути представлена чотирма одиничними показниками: S_1, S_2, S_3 і S_4 де:

S_1 – максимальна якість отриманої деталі (відношення фактичної якості отриманої деталі до еталонної (мінімальної));

S_2 – мінімально-можливі витрати електроенергії на здійснення операції повздожнього різання (відношення фактичних енергетичних витрат на процес повздожнього різання до еталонної (мінімальної));

S_3 – отримання мінімально можливої собівартості виробництва (відношення фактичної ціни собівартості леза ножа до еталонної (мінімальної));

S_4 – мінімально-можливі капіталовкладення щодо використання (відношення фактичної ціни собівартості технічного обслуговування леза ножа до еталонної (мінімальної)).

Таблиця 1

«Платіжна матриця» характеристики стану виробничої системи з повздожнього різання матеріалу залежно від параметрів стану середовища

Варіанти рішень (рекомендовані технології / варіанти заточки ножів)		Варіанти станів середовища			
		S_1	S_2	S_3	S_4
A_1	одностороння заточка	0,94	0,85	1,0	1,0
A_2	двостороння заточка	0,85	0,62	0,95	0,96
A_3	дугоподібна заточка	1,0	1,0	0,88	0,92
A_4	з нанесеними рифлями	0,84	0,96	0,52	0,84
Імовірність стану середовища, P_j		0,25	0,25	0,25	0,25

Пропонуємо чотири варіанти застосування технології підприємством (чотири варіанти заточки ножів машин для повздожнього різання): A_1, A_2, A_3 і A_4 .

Кожній парі, що залежить від стану середовища – S_j та варіанту рішення – A_i відповідає значення функціоналу оцінювання – $V(A_i, S_j)$, що характеризує результат дій. Потрібно знайти оптимальну альтернативу у застосуванні технологій з точки зору максимізації рентабельності за допомогою критеріїв Байєса, Лапласа і Гурвіца, Вальда, Севіджа [10-12]. Якщо критерії свідчать про необхідність прийняти одне й те ж рішення, то це підтверджує його оптимальність. У випадку вказівки на різні рішення, пріоритет варто віддати тому з них, у якого більше математичне сподівання. У ситуації ризику він є основним.

Оптимальна альтернатива за критерієм Байєса знаходиться за формулами [10-12]:

$$\text{для } F^+ \quad A_i^* = \max_i \{V(A_i, S_j) * P_j\}, \quad (2)$$

$$\text{для } F^- \quad A_i^* = \min_i \{V(A_i, S_j) * P_j\}, \quad (3)$$

Знаходимо оптимальну альтернативу вибору технології з точки зору максимізації рентабельності виробництва, використовуючи формулу (2), тобто функціонал оцінювання має позитивний інгредієнт – F^+ (табл. 2).

Таблиця 2

Вибір оптимального рішення по досліджуваним технологіям за критерієм Байєса

Варіанти рішень (рекомендовані технології / варіанти заточки ножів)		$\{V(A_i, S_j) * P_j\}$				$\{V(A_i, S_j) * P_j\}$	$\max_i \{V(A_i, S_j) * P_j\}$
		S_1	S_2	S_3	S_4		
A_1	одностороння заточка	0,94	0,85	1,0	1,0	$0,94 \cdot 0,25 + 0,85 \cdot 0,25 + 1,0 \cdot 0,25 + 1,0 \cdot 0,25 = 0,948$	–
A_2	двостороння заточка	0,85	0,62	0,95	0,96	$0,85 \cdot 0,25 + 0,62 \cdot 0,25 + 0,95 \cdot 0,25 + 0,96 \cdot 0,25 = 0,845$	–
A_3	дугоподібна заточка	1,0	1,0	0,88	0,92	$1,0 \cdot 0,25 + 1,0 \cdot 0,25 + 0,88 \cdot 0,25 + 0,92 \cdot 0,25 = 0,950$	A_3
A_4	з нанесеними рифлями	0,84	0,96	0,52	0,84	$0,84 \cdot 0,25 + 0,96 \cdot 0,25 + 0,52 \cdot 0,25 + 0,84 \cdot 0,25 = 0,790$	–
Імовірність стану середовища		0,25	0,25	0,25	0,25	–	–

За критерієм Байєса оптимальним буде альтернативне рішення A_3 – ніж з дугоподібною заточкою, де варіант заточки підібраний за умови мінімізації собівартості виробництва.

Критерій Лапласа характеризується невідомим розподілом ймовірностей на множині станів середовища і базується на принципі «недостатнього обґрунтування». Цей принцип означає: якщо немає даних для того, щоб вважати один із станів середовища більш ймовірним, то ймовірності станів середовища треба вважати рівними. Оптимальна альтернатива за критерієм Лапласа знаходиться за формулами [10-12]:

$$\text{для } F^+ \quad A_i^* = \max_i \left\{ \frac{1}{n} \sum_{j=1}^n V(A_i, S_j) \right\}, \quad (4)$$

$$\text{для } F^- \quad A_i^* = \min_i \left\{ \frac{1}{n} \sum_{j=1}^n V(A_i, S_j) \right\}. \quad (5)$$

Використовуючи це правило, наприклад за критерієм рентабельності, визначають максимальні значення для кожного рядка і вибирають найбільше з них. В нашому випадку і за критерієм Лапласа оптимальним буде альтернативне рішення A_3 – ніж з дугоподібною заточкою (табл. 3).

Таблиця 3

Вибір оптимального рішення по досліджуваним технологіям за критерієм Лапласа

Варіанти рішень (рекомендовані технології / варіанти заточки ножів)		$\{V(A_i, S_j) * P_j\}$				$\left\{ \frac{1}{n} \sum_{j=1}^n V(A_i, S_j) \right\}$	$\max_i \left\{ \frac{1}{n} \sum_{j=1}^n V(A_i, S_j) \right\}$
		S_1	S_2	S_3	S_4		
A_1	одностороння заточка	0,94	0,85	1,0	1,0	$(0,94 + 0,85 + 1,0 + 1,0) / 4 = 0,948$	–
A_2	двостороння заточка	0,85	0,62	0,95	0,96	$(0,85 + 0,62 + 0,95 + 0,96) / 4 = 0,845$	–
A_3	дугоподібна заточка	1,0	1,0	0,88	0,92	$(1,0 + 1,0 + 0,88 + 0,92) / 4 = 0,950$	A_3
A_4	з нанесеними рифлями	0,84	0,96	0,52	0,84	$(0,84 + 0,96 + 0,52 + 0,84) / 4 = 0,790$	–

За правилом «максімакс» [10-12] оптимальним буде альтернативне рішення A_1 – ніж з односторонню заточкою та A_3 – ніж з дугоподібною заточкою (табл. 4).

Таблиця 4

Вибір оптимального рішення по досліджуваним технологіям за правилом «максімакс»

Варіанти рішень (рекомендовані технології / варіанти заточки ножів)		Варіанти станів середовища ($V(A_i, S_j)$)				$\max_i \{V(A_i, S_j)\}$	$\max_i \max_j \{V(A_i, S_j)\}$
		S_1	S_2	S_3	S_4		
A_1	одностороння заточка	0,94	0,85	1,0	1,0	1,0	A_1
A_2	двостороння заточка	0,85	0,62	0,95	0,96	0,96	–
A_3	дугоподібна заточка	1,0	1,0	0,88	0,92	1,0	A_3
A_4	з нанесеними рифлями	0,84	0,96	0,52	0,84	0,96	–

Критерій Вальда (табл. 5) вважається самим обережним із критеріїв. Оптимальне альтернативне рішення за даним критерієм знаходиться за формулами [10-12]:

$$\text{для } F^+ \quad A_i^* = \max_i \min_j \{V(A_i, S_j)\}, \quad (6)$$

$$\text{для } F^- \quad A_i^* = \min_i \max_j \{V(A_i, S_j)\}, \quad (7)$$

Таблиця 5

**Вибір оптимального рішення по досліджуваним технологіям
 за критерієм Вальда**

Варіанти рішень (рекомендовані технології / варіанти заточки ножів)		Варіанти станів середовища ($V(A_i, S_j)$)				$\min_i \{V(A_i, S_j)\}$	$\max_i \min_j \{V(A_i, S_j)\}$
		S_1	S_2	S_3	S_4		
A_1	одностороння заточка	0,94	0,85	1,0	1,0	0,85	–
A_2	двостороння заточка	0,85	0,62	0,95	0,96	0,62	–
A_3	дугоподібна заточка	1,0	1,0	0,88	0,92	0,88	A_3
A_4	з нанесеними рифлями	0,84	0,96	0,52	0,84	0,52	–

За критерієм Вальда оптимальним буде також альтернатива A_3 .

Для того, щоб застосувати критерій Севіджа, потрібно побудувати матрицю ризику як лінійне перетворення функціоналу оцінювання.

Для побудови матриці ризику використовують такі формули [10-12]:

$$\text{для } F^+ \quad R_{ij}^* = \max_i \{V(A_i, S_j)\} - V(A_i, S_j), \quad (8)$$

$$\text{для } F^- \quad R_{ij}^* = V(A_i, S_j) - \min_i \{V(A_i, S_j)\}. \quad (9)$$

На основі розрахованих показників альтернатив можливих технологій (варіанти заточки ножів) побудуємо матрицю ризику (табл. 6).

Таблиця 6

Побудова матриці ризику

Варіанти рішень (рекомендовані технології / варіанти заточки ножів)		Варіанти станів середовища ($V(A_i, S_j)$)				Матриця ризику (R_{ij})			
						Варіанти станів середовища			
		S_1	S_2	S_3	S_4	S_1	S_2	S_3	S_4
A_1	одностороння заточка	0,94	0,85	1,0	1,0	$1,0 - 0,94 = 0,06$	$1,0 - 0,85 = 0,15$	$1,0 - 1,0 = 0$	$1,0 - 1,0 = 0$
A_2	двостороння заточка	0,85	0,62	0,95	0,96	$1,0 - 0,85 = 0,15$	$1,0 - 0,62 = 0,38$	$1,0 - 0,95 = 0,05$	$1,0 - 0,96 = 0,04$
A_3	дугоподібна заточка	1,0	1,0	0,88	0,92	$1,0 - 1,0 = 0$	$1,0 - 1,0 = 0$	$1,0 - 0,88 = 0,12$	$1,0 - 0,92 = 0,08$
A_4	з нанесеними рифлями	0,84	0,96	0,52	0,84	$1,0 - 0,84 = 0,16$	$1,0 - 0,96 = 0,04$	$1,0 - 0,52 = 0,48$	$1,0 - 0,84 = 0,16$

Тепер можна застосувати критерій Севіджа до матриці ризику за формулою [10-12]:

$$A_i^* = \min_i \max_j \{R_{ij}\}, \quad (10)$$

За критерієм Севіджа оптимальним буде альтернативне рішення A_3 (табл. 7).

Таблиця 7

Вибір оптимального рішення за критерієм Севіджа

Варіанти рішень		Варіанти станів середовища ($V(A_i, S_j)$)				Матриця ризику (R_{ij})				$\max_j (R_{ij})$	$\min_i \max_j (R_{ij})$
						Варіанти станів середовища					
		S_1	S_2	S_3	S_4	S_1	S_2	S_3	S_4		
A_1	одностороння заточка	0,94	0,85	1,0	1,0	0,06	0,15	0	0	0,15	–
A_2	двостороння заточка	0,85	0,62	0,95	0,96	0,15	0,38	0,05	0,04	0,38	–
A_3	дугоподібна заточка	1,0	1,0	0,88	0,92	0	0	0,12	0,08	0,12	A_3
A_4	з нанесеними рифлями	0,84	0,96	0,52	0,84	0,16	0,04	0,48	0,16	0,48	–

Критерій Гурвіца дозволяє встановити баланс між випадками крайнього оптимізму і випадками крайнього песимізму за допомогою коефіцієнта оптимізму α . визначається від нуля до одиниці та показує ступінь схильностей людини, що приймає рішення, до оптимізму або песимізму.

Якщо $\alpha = 1$, то це свідчить про крайній оптимізм, якщо $\alpha = 0$ – крайній песимізм. Для наших розрахунків приймемо збалансоване рішення: $\alpha = 0,6$ (табл. 8).

Оптимальна альтернатива за критерієм Гурвіца знаходиться за формулами [10-12]:

$$\text{для } F^+ \quad A_i^* = \max_i \{ \alpha \max_j \{V(A_i, S_j)\} + (1-\alpha) \min_j \{V(A_i, S_j)\} \} \quad (11)$$

$$\text{для } F^- \quad A_i^* = \max_i \{ \alpha \max_j \{V(A_i, S_j)\} + \alpha \min_j \{V(A_i, S_j)\} \} \quad (12)$$

Таблиця 8

Вибір оптимального рішення за критерієм Гурвіца

Варіанти рішень	Варіанти станів середовища $(V(A_i, S_j))$				$\max_j \{V(A_i, S_j)\}$	$\min_j \{V(A_i, S_j)\}$	$\alpha \max_j \{V(A_i, S_j)\} + (1-\alpha) \min_j \{V(A_i, S_j)\}$	$\max_i \{ \alpha \max_j \{V(A_i, S_j)\} + (1-\alpha) \min_j \{V(A_i, S_j)\} \}$
	S_1	S_2	S_3	S_4				
A_1	0,94	0,85	1,0	1,0	1,0	0,85	$0,6 \cdot 1,0 + (1,0 - 0,6) \cdot 0,85 = 0,940$	–
A_2	0,85	0,62	0,95	0,96	0,96	0,62	$0,6 \cdot 0,96 + (1,0 - 0,6) \cdot 0,62 = 0,824$	–
A_3	1,0	1,0	0,88	0,92	1,0	0,88	$0,6 \cdot 1,0 + (1,0 - 0,6) \cdot 0,88 = 0,952$	A_3
A_4	0,84	0,96	0,52	0,84	0,96	0,52	$0,6 \cdot 0,96 + (1,0 - 0,6) \cdot 0,52 = 0,784$	–

Отже, оптимальним рішенням за критерієм Гурвіца (табл. 8), буде альтернативне рішення A_3 . – ніж з дугоподібною заточкою. Таким чином, за результатами аналітичних досліджень доведено, що розрахунок за всіма представленими критеріями підтверджує доцільність виробництва продукції за альтернативним варіантом A_3 . Тобто для впровадження у виробництво рекомендується нова інтенсивна технологія з обґрунтуванням кількісного і якісного складу машини для повздовжнього різання (лезо ножа з дугоподібною заточкою) з цільовою функцією – мінімізація собівартості виробництва продукції, тобто зниження енергетичних витрат на процес повздовжнього різання та підвищення якості продукції.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Використання методів обґрунтування управлінських рішень за умов невизначеності та ризику на основі критеріїв Байеса, Лапласа, Гурвіца, Вальда, Севіджа, правила «максімакс», що адаптовані до виробництва, враховує імовірнісну природу якості отриманої деталі та дає змогу отримувати більш достовірну оцінку ефективності пропонованих виробничих технологій в сфері легкої промисловості. Запропонована методика з урахуванням фактору невизначеності та ризику дозволить обґрунтувати раціональний вибір технологічного процесу та обладнання в легкій промисловості, з метою оптимізації виробництва (підвищення якості отриманих деталей, зменшення енергетичних витрат на виробничі процеси, скорочення часу на технічне обслуговування і налаштування).

Література

1. Капустин И.И., Буров П.И. Режущий инструмент кожевенно-обувной промышленности // Сборник трудов ЦНИКП. 1950. – № 16.
2. Зыбин В.П. Механизмы и инструменты обувных машин. – М.: Гизлегпром, 1953. – 151с.
3. Князев В.І., Макарьора Д.А. Визначення місця установки ножа відносно подаючих валиків в машині типу «ДН» і її модифікаціях // Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. 2002. – № 1. – С. 83–88.
4. Макарьора Д.А., Князев В.І. Аналіз раціонального положення ножа та форми його поперечного перерізу в машинах типу «ДН»// Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. 2004. – № 1. – С. 159–163.
5. Макарьора Д.А., Князев В.І. Математична модель процесу повздовжнього різання дугоподібним ножом // Вісник ТУП. Серія «Технічні науки». 2004. – № 1. – С. 48–53.

6. Макацьора Д.А., Князев В.І. Аналіз місця установки леза ножа в машинах для двоїння і вирівнювання по товщині // Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. 2004. – № 2. – С. 102–107.
7. Макацьора Д.А., Князев В.І. Аналіз впливу ножа з рифлями на силу просування матеріалу в процесі повздовжнього різання // Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. 2004. – № 3. – С. 46–51.
8. Макацьора Д.А., Князев В.І. Аналіз установки леза ножа з одностороннім заточуванням в машинах типу «ДН»./ Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. 2005. – № 5. – С. 68–74.
9. Макацьора Д.А. Визначення погонного зусилля різання мікропористої гуми ножом з двосторонньою заточкою // Вісник ЧДТУ. 2013. – № 2 (65). – С. 92–97.
10. Бурлака О.П. Обґрунтування вибору технології виробництва сільськогосподарських культур в умовах невизначеності та ризику // Технологический аудит и резервы производства. 2013. – № 2/2(10). – С. 23–27.
11. Клименко С.М. Обґрунтування господарських рішень та оцінка ризиків [Текст]: навч. посібник / С.М. Клименко, О.С. Дуброва. – К.: КНЕУ, 2005. – 252 с.
12. Теория игр. Методы принятия решений. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://math.semestr.ru/games/horowitz.php>

References

1. Kapustin I.I., Burov P.I. Rezhushchiy instrument kozhevenno-obuvnoy promyshlennosti // Sbornik trudov TsNIKP. 1950. – № 16.
2. Zybin V.P. Mekhanizmy i instrumenty obuvnykh mashin. – M.: Gizlegprom, 1953. – 151s.
3. Knyazyev V.I., Makat'ora D.A. Vyznachennya mistysya ustanovky nozha vidnosno podayuchykh valykv v mashyni typu «DN» i yiyi modifikatsiyakh // Visnyk Kyyivs'koho natsional'noho universytetu tekhnolohiy ta dyzaynu. 2002. – № 1. – S. 83–88.
4. Makat'ora D.A., Knyazyev V.I. Analiz ratsional'noho polozhennya nozha ta formy yoho poperechnoho pererizu v mashynakh typu «DN»// Visnyk Kyyivs'koho natsional'noho universytetu tekhnolohiy ta dyzaynu. 2004. – № 1. – S. 159–163.
5. Makat'ora D.A., Knyazyev V.I. Matematychna model' protsesu povzdovzhn'oho rizannya duhopodibnym nozhem // Visnyk TUP. Seriya «Tekhnichni nauky». 2004. – № 1. – S. 48–53.
6. Makat'ora D.A., Knyazyev V.I. Analiz mistysya ustanovky leza nozha v mashynakh dlya dvoynnya i vyrivnyuvannya po tovshchyni // Visnyk Kyyivs'koho natsional'noho universytetu tekhnolohiy ta dyzaynu. 2004. – № 2. – S. 102–107.
7. Makat'ora D.A., Knyazyev V.I. Analiz vplyvu nozha z ryflyamy na sylu prosuvannya materialu v protsesi povzdovzhn'oho rizannya // Visnyk Kyyivs'koho natsional'noho universytetu tekhnolohiy ta dyzaynu. 2004. – № 3. – S. 46–51.
8. Makat'ora D.A., Knyazyev V.I. Analiz ustanovky leza nozha z odnostoronnim zatochuvanniam v mashynakh typu «DN»./ Visnyk Kyyivs'koho natsional'noho universytetu tekhnolohiy ta dyzaynu. 2005. – № 5. – S. 68–74.
9. Makat'ora D.A. Vyznachennya pohonnoho zusylyya rizannya mikroporystoyi humy nozhem z dvostoronn'oyu zatochkoyu // Visnyk ChDTU. 2013. – № 2 (65). – S. 92–97.
10. Burlaka O.P. Obgruntuvannya vyboru tekhnolohiyi vyrobnytstva sil'skohospodars'kykh kul'tur v umovakh nevyznachenosti ta ryzyku // Tekhnolohycheskyy audyt y rezervy proyzvodstva. 2013. – № 2/2(10). – S. 23–27.
11. Klymenko S.M. Obgruntuvannya hospodars'kykh rishen' ta otsinka ryzykiv [Tekst]: navch. posibnyk / S.M. Klymenko, O.S. Dubrova. – K.: KNEU, 2005. – 252 s.
12. Teoriya igr. Metody prinyatiya resheniy. [Elektronnyy resurs]. Rezhim dostupa: <http://math.semestr.ru/games/horowitz.php>

УДК 657(477)

Volodymyr S. Tytykalo

Kiev Nations Economic University named after Vadim Get'man

COMPARATIVE ANALYSIS OF ACCOUNTING OF GOVERNMENT ENTITIES OF UKRAINE AND INTERNATIONAL PUBLIC SECTOR ACCOUNTING STANDARDS

The paper discusses the basics of financial reporting by government entities of Ukraine. The comparative analysis of the financial reporting of domestic enterprises and operating international standards of record-keeping is conducted for state to the sector.

Keywords: *accounting, report, reporting, government entity, accrual method of accounting, international accounting standards.*

Володимир С. Титикало

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ЗВІТНОСТІ ДЕРЖАВНИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ ТА МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ДЛЯ ДЕРЖАВНОГО СЕКТОРУ

У статті розглянуто основи фінансової звітності державних підприємств України. Проведено порівняльний аналіз фінансової звітності вітчизняних підприємств та діючих міжнародних стандартів бухгалтерського обліку для державного сектору.

Ключові слова: *бухгалтерський облік, звіт, звітність, державне підприємство, облік за методом нарахування, міжнародні стандарти бухгалтерського обліку.*

Владимир С. Тытыкало

Киевский национальный экономический университет имени Вадима Гетьмана

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ОТЧЕТНОСТИ ГОСУДАРСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ УКРАИНЫ И МЕЖДУНАРОДНЫХ СТАНДАРТОВ БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЕТА ДЛЯ ГОСУДАРСТВЕННОГО СЕКТОРА

В статье рассматриваются основы финансовой отчетности государственных предприятий Украины. Проведен сравнительный анализ финансовой отчетности отечественных предприятий и действующих международных стандартов бухгалтерского учета для государственного сектору.

Ключевые слова: *бухгалтерский учет, отчет, отчетность, государственное предприятие, учет по методу начисления, международные стандарты бухгалтерского учета.*

Formulation of the problem. The current state of the development of the economy of Ukraine, collaboration of with international organizations, financial institutions, monetary funds and stock markets require higher level of transparency of accounting reporting in accordance with international standards.

Review of the recent publications. Number of outstanding Ukrainian scientists studied the process of introduction of international accounting standards in Ukraine, in particular F.F. Butinets, L.V. Gizatulina, R.T. Dzhoga, T.I. Efimenko, O.O. Kantsurova, L.G. Lovins'ka, V.M. Parkhomenko, S.V. Svirko, N.I. Sushko, O.O. Chechulina and some others. Analysis of these publications shows that there is a spectrum of assessments of the duration of the process of introducing these reforms for the complete approval of the innovations by the government till the complete introduction of the international accounting standards in Ukraine.

The purpose of the article is to research the process of reforming of the accounting and reporting system of government entities of Ukraine through comparison of the articles of the report

on financial situation (balance sheet) concluded according to the Ukrainian regulations and international standards.

The major results of the research. Transition of Ukraine to the market economy requires the accounting system to provide the market participants with the necessary accounting information, allow a company's manager or owner to have reliable data on the company's and financial situation in accordance with international standards. Beside the internal needs of a company, a lot of accounting, statistical and tax reports for other institutions is created. This information is used by the current and potential investors of the business, suppliers, number of government institutions and others. All these users need transparent and reliable information.

Managing finances in government sector is based on the information on income and spending of by the organization during a certain accounting period. Accounting reports are the major source of financial information for managing the government sector.

The definition of financial reporting is given in the Law of Ukraine "On Accounting and Financial reporting in Ukraine" dated July 16, 1999 [1]. According to this law, a financial report is accounting report that contains information on the activity and financial situation, and cash-flow of the organization or enterprise during accounting period. Wide range of users should be able to have access to financial reports. This important principle defines structure of the reports, the way they are prepared and submitted.

Financial reports contain important information and timely information for the users that is based on the principles of continuity, predominance of the essence over the form and other principles of international accounting standards. The information given in financial reports must be clear, reliable and comparable.

The procedure of preparing of financial reports is defined by the "Order of the Ministry of Finances of Ukraine No. 44 dated January 01, 2012 "On approving of the procedure of preparing of financial reports by the government entities." [4].

The major types of financial reports according to the Regulation on using of the budget are defined in the Regulation on accounting and reports on using the government and local budgets. These reports are: Balance sheet, Report on using the budget, Cash-flow statement and Notes to the reports. The compound of the financial reports is defined in the Regulation on the procedure of preparing of annual financial reports.

To justify the steps on improving reporting of government entities, it is important to compare the requirements to accounting reports of state institutions of Ukraine with International Public Sector Accounting Standards 1 (IPSAS-1) [2]. The current changes in the accounting Ukraine, that are currently taking place, are foremost connected with the need to have reliable information on the way a government entity used the budget and achieving the situation when comparable financial indicators are used for the government sector, other sectors and also other countries. "The strategy of modernization of accounting system in the government sector from 2007 to 2015" [6] was approved by the Decree No. 34 of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated January 16, 2007. The major task of the "Strategy" is to improve the accounting methodology, transition to the single methodological basis and creating a unified accounting approach and information support.

The Committee of International Federation of Accountants (the Committee on the government sector issues) is developing the International Public Sector Accounting Standards (IPSAS-1) – a series of recommended accounting standards for government entities. The recommendations on government financial reporting based on accrual accounting method were developed in 1998. The Committee admitted considerable advantages of consistent and comparable financial information and that the IPSAS-1 will have positive effect on the economy.

To improve the accounting system in the state sector taking into account the requirements of international standards, the Ministry of Finances of Ukraine and the International Federation of Accountants signed a Memorandum on mutual understanding. According to the Memorandum,

Ministry of Finances of Ukraine received permission for translation, publishing and distributing of international accounting standards for government entities, which was published by the International Federation of Accountants as on January 1, 2003 [7].

The IPSAS-1 are not designed to regulate reporting in any country; they are recommendations. The approaches to resolving accounting problems suggested in the Standards become obligatory only through regulations adopted in the country. There is a trend of convergence of the requirements to financial reports in different sectors of the economy, especially in the way the information is presented.

The IPSAS-1 define the minimum amount of information that must be disclosed. The list of financial indicators and articles of financial reports that must be disclosed can be provided with additional information to specify their meaning.

The IPSAS-1 set accrual accounting method as a major principle. Financial reports concluded on the basis of the IPSAS-1 contain the information about companies' financial obligations that will have to be addressed in the future and amounts that companies are going to receive in the future as a result of their activity in the past, not only the information about the companies' activity in the past and their current financial situation. In such a way, the IPSAS-1 reporting contain more detailed financial information for making decisions by the companies' managers and members of public.

To better understand the differences between the IPSAS-1 recommendations and accounting practice in Ukraine, let's compare the list of the required reports according with the IPSAS-1 recommendations and accounting practice in Ukraine.

Table 1

Comparison of financial reporting in the government sector

Financial reports according to the IPSAS-1	Financial reports of the government entities of Ukraine
Report on financial situation	Balance sheet
Report of financial results	Report of the results of financial activity
Cash-flow Statement	Cash-flow Statement
Report on changes in net assets / owner's equity	-
Reporting policy and Notes to financial reports	-

The "Submitting of financial reports" chapter of the IPSAS-1 describes the basics of the preparing and submitting of the report on the financial results, which contains information on the state-run company's assets, liabilities and net assets (equity). It provides a list of useful accounting terms that are used in the document, such as:

Assets – resources controlled by an entity as a result of past events and from which future economic benefits or service potential are expected to flow to the entity.

Liabilities – present obligations of the entity arising from past events, the settlement of which is expected to result in an outflow from the entity of resources embodying economic benefits or service potential.

The definitions of these financial indicators of the Balance sheet of the government sector are different from the definitions of there terms in accounting standards for commercial organizations. It reflects the nature of government entities (educational, health care institutions etc), which can also carry out contracted projects.

There are no definitions of assets and liabilities in the State Treasury regulations for the government sector (there is only a list of what these elements consist of). The definitions given in IPSAS-1 are completely appropriate to be given in our national regulations for government entities.

The Decree "On approving national regulations for the state sector" of the Ministry of Finances of Ukraine, dated December, 24, 2012 was going to come into effect on January 01, 2013,

but it was amended by the Decree of the Ministry of Finances of Ukraine, dated December 17, 2013 and it should come into effect before January 01, 2015.

The mentioned above decree enacted national accounting standards for government entities, in particular: 102 “Consolidated financial reports”, 103 “Financial reports on segments”, 124 “Income”, 125 “Amending reported estimates and correcting mistakes”, 126 “Rent”, 127 “Assets depreciation”, 128 “Provisions, unforeseen liabilities and assets”, 129 “Real estate”. This Decree also amended the Regulations on accounting in the government sector, in particular: 101 “Submitting financial reports”, adopted by the Decree of the Ministry of Finances No. 1541 and dated December 28, 2009. The Decree of the Ministry of Finances of Ukraine No. 1202 and dated October 12, 2010 enacted national regulations on accounting in the government sector, in particular: 121 “Fixed assets”, 122 “Intangible assets” and 123 “Reserves”.

The content and structure of financial reports of the government entities and the general requirements are specified in the “Regulations (Standards) on Accounting in State Sectors 101” (R(S)ASS 101) “Submitting financial reports”, which was adopted by the Board on Methodology in accounting at the Ministry of Finances of Ukraine.

According to the Regulation 101 the financial reports consist of the following documents: balance sheet, report on financial results, report on owner’s equity, cash-flow statement and notes to the reports.

Balance sheet (must be submitted according to the 1-st form) as the report on financial results of the government entity contains the information on a company’s assets, liabilities and owner’s equity and/or the budget at the beginning of the year and at the end of accounting period presented on the basis of the accounting reports.

The approved form of the balance sheet, as a report on financial results, includes the following financial indicators: assets, liabilities and owner’s equity at the beginning of the year and at the end of the accounting period presented on the basis of the accounting reports. The data of the balance sheet at the beginning of the next year should be equal to the correspondent figures at the end of the previous accounting period taking into account a reorganization (in case it took place at the beginning of the year). The IPSAS-1 provides a much broader list of useful terms in comparison with the R(S)ASS 101.

Let’s compare the articles of the balance sheet of a government sector entity using the given below table.

Table 2

Comparing the balance sheet

Report of financial results (Balance sheet) of a government sector entity (according to the IPSAS-1)	Balance sheet of a government sector entity (according to the R(S)ASS 101)
Assets	Assets
Current	Non-financial assets
Non-current	Financial assets
	Expenses of the future periods
Liabilities	Liabilities
Current	Owner’s equity and financial results
Non-current	Liabilities
	Provisions
Net assets (or equity)	Earnings of the future periods

The IPSAS-1 divides the data on assets and liabilities into current and non-current. The division of the items depending on the period of time when they were consumed or covered looks reasonable. Current assets include money and their equivalents, accounts receivable, reserves, advanced payments and investments. Non-current assets include long-term accounts receivable, long-term investments, other financial assets, machines and equipment, land and buildings, non-material intangible assets and some others.

Comparing the provisions of the IPSAS-1 with the items of the Balance sheet of a government sector entity concluded according to the R(S)ASS 101 shows that assets are divided into financial assets and non-financial assets, and the item account payable is divided into current and long-term accounts payable in the balance sheet of government entities.

According to the IPSAS-1, liabilities include accounts payable, loans, provisions, outstanding wages and pensions. The listed above items are divided into current and non-current.

In Ukraine, a government entity's liabilities are reflected in its balance sheet in two different chapters, in particular: long-term and short-term, securities, loans and some others.

Let's compare the items of the balance sheet of a government entity concluded according to the Ukrainian and international standards. According to the Standards net assets (or equity) are included in the item "Capital", reserves (reassessments), results (surplus and deficiency) and part of the minority. Part of the minority is a part of the results of the activity and net assets of institutions of lower level in the hierarchy within jurisdiction of the considered government entity.

Let's note that there is no items "income" and "expenses" in the balance sheet concluded according to the IPSAS-1.

Comparison of the items of the balance sheet concluded according to the IPSAS-1 and R(S)ASS 101 demonstrates that not all of the IPSAS-1 recommendations were taken into account in the Ukrainian regulations, especially related to dividing items of the balance sheet into current and non-current.

The carried out analysis leads to a conclusion that introduction of the IPSAS-1 in Ukraine will close the gap between accounting standards for the government and corporate sectors, and will introduce number of corrections and improvements into accounting methodology in Ukraine. For example, the quarterly and annual reports for government entities have slightly different structures.

Conclusions

1. Modernization of accounting system and standardization of financial reports will play a positive role in the improvement of financial management and will improve control over using means from the budget.

2. Comparing the compound and requirements to balance sheets of government entities concluded on the basis of the IPSAS-1 and the R(S)ASS 101 led the author to the conclusion that the proposed form of the report of financial situation (balance sheet) is completely acceptable and can be introduced in accounting practice in Ukraine, which will positively effect financial reporting and lead to better financial decisions made on the basis of the reports. It is necessary to point out that the importance of further development of theoretical and methodological provisions and improve the form of the report on financial situation (balance sheet) according to the IPSAS-1, especially regarding the more detailed presentation of long-term (non-current) liabilities.

References

1. The Law of Ukraine "On Accounting and Financial Reporting in Ukraine" dated July 16, 1999. Accounting.
2. International Public Sector Accounting Standards Board 1 (IPSAS-1).
3. On adoption of the national regulations (standards on accounting in the government sector: The Decree of the Ministry of Finances of Ukraine No. 1629, dated December 24, 2010.
4. On adoption of the steps of concluding of financial reports: The Decree of the Ministry of Finances of Ukraine No. 44, dated January 24, 2012.
5. On adopting of the steps of concluding of financial reports: The Decree of the Ministry of Finances of Ukraine No. 44, dated January 24, 2012.
6. On adoption of the steps of modernization of accounting system in the state sector from 2007 to 2015. The Decree of the Ministry of Finances of Ukraine No. 34, dated January 16, 2007.
7. Accounting standards in the government sector (an article in electronic form). The Internet link: <http://www.minfin.gov.ua/document/81046/B4.pdf>.

УДК 338.2:338.43:338.435(1-22)

Вадим А. Ткачук

Національний університет біоресурсів і природокористування України
**ОБҐРУНТУВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ІНДИКАТОРІВ ЯКОСТІ ЖИТТЯ
СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ ЯК ДЕТЕРМІНАНТ ЙОГО РОЗВИТКУ**

В статті доповнено та уточнено визначення категорії «якості життя сільського населення»; виявлені структурні характеристики категорії «якість життя сільського населення»; обґрунтована система оцінки; ієрархічна система статистичних показників і часткових критеріїв оцінювання якості життя сільського населення регіону. Розроблений підхід розрахунку структурних (за п'ятьма підсистемами) і зведеного індексу якості життя сільського населення регіонів методом таксономії (багатовимірних просторів). Запропонована модель оцінювання зведеного індексу якості життя сільського населення регіонів на підставі агрегування розрахунків на 4-х рівнях дозволить обґрунтувати програму поліпшення / реструктуризації для певної підсистеми оцінювання якості життя сільського населення: підсистеми оцінки якості сільського населення, добробуту сільського населення, якості соціальної сфери села, якості екології сільської місцевості, природно-кліматичних умов сільської місцевості.

Ключові слова: індикатори якості життя, якість життя, сільське населення, зведений індекс якості життя, метод багатовимірних просторів.

Вадим А.Ткачук

Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины
**ОБОСНОВАНИЕ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИНДИКАТОРОВ КАЧЕСТВА ЖИЗНИ
СЕЛЬСКОГО НАСЕЛЕНИЯ КАК ДЕТЕРМИНАНТ ЕГО РАЗВИТИЯ**

В статье дополнено и уточнено определение категории "качества жизни сельского населения"; выявленные структурные характеристики категории "качество жизни сельского населения"; обоснованная система оценки; иерархическая система статистических показателей и частичных критериев оценивания качества жизни сельского населения региона. Разработанный подход расчета структурных (за пятью подсистемами) и возведенного индекса качества жизни сельского населения регионов методом таксономии (многомерных пространств).

Предложенная модель оценивания возведенного индекса качества жизни сельского населения регионов на основании агрегирования расчетов на 4-х уровнях позволит обосновать программу улучшения / реструктуризации для определенной подсистемы оценивания качества жизни сельского населения : подсистемы оценки качества сельского населения, благосостояния сельского населения, качества социальной сферы села, качества экологии сельской местности, природно-климатических условий сельской местности.

Ключевые слова: индикаторы качества жизни, качество жизни, сельское население, возведенный индекс качества жизни, метод многомерных пространств.

Vadym A. Ткачук

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine
**GROUND OF THE USE OF INDICATORS OF QUALITY OF LIFE OF RURAL
POPULATION AS DETERMINANT OF HIS DEVELOPMENT**

Determination of category of "quality of life of rural population" is complemented in the article and specified; the deduced structural descriptions of category are "quality of life of rural population"; reasonable system of estimation; hierarchical system of statistical indexes and partial criteria of evaluation of quality of life of rural population of region. Worked out approach of

calculation of structural (after five subsystems) and erected index of quality of life of rural population of regions by the method of taxonomy (multidimensional spaces).

The offered model of evaluation of the erected index of quality of life of rural population of regions on the basis of aggregating of calculations on 4th levels will allow to ground the program of improvement / of restructuring for the certain subsystem of evaluation of quality of life of rural population : subsystems of estimation of quality of rural population, welfare of rural population, quality of social sphere of village, quality of ecology of rural locality, natural and climatic terms of rural locality.

Keywords: *indicators of quality of life, quality of life, rural population, erected index of quality of life, method of multidimensional spaces.*

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями Економічний розвиток світових країн, включаючи Україну, визначається рівнем якості життя населення. Ефективність соціально-економічного розвитку держави може оцінюватись відповідно до економічних, політичних чи соціальних критеріїв. На Заході пріоритетним напрямом у дослідженні та вимірюванні ефективності суспільств є підхід, який базується на концепції якості життя [2, С. 7–45]. Формування нових економічних й соціальних відносин та радикальна зміна системи управління в країні вимагає розробки ефективного механізму управління якістю життя через формування та реалізацію дієвої соціально-економічної політики.

Особливо актуальні ці питання на місцевому та сільському рівнях, де забезпечення якості життя населення не завжди розглядаються системно та комплексно. Ефективна соціально-економічна політика передбачає в якості базису комплексну оцінку складових якості життя, оцінку факторів її зміни та використання сучасних методів при розробці концепції зростання якості життя населення. Проте на сьогодні не дослідженими на практичному рівні залишаються питання щодо реалізації цілей регіонального та місцевого управління.

Аналіз останніх публікацій по проблемі. Дослідженнями проблеми формування та підвищення якості життя населення займаються багато вітчизняних та закордонних науковців. Серед досліджень західних економістів і соціологів, що приділяли увагу проблемам якості життя окремих індивідів і суспільства в цілому, особливе місце займають праці Дж. Гелбрейта, А. Кемпбелла, Р. Інглхарта, Дж. Кейнса, С. Вітні, Ф.Конверса, В.Роджерса, А.Маслоу, С.Юханссона, Д. Фостера й деяких інших.

Серед українських науковців, які досліджують проблеми якості життя населення, можна виокремити Власюка О.С., Колота А.М., Корецьку С.О., Лібанову Е.М., Татаревську М.С., Теслюк Р.І, Узунова Ф.В., Швець І.Б. та інших. В їх роботах досліджуються окремі умови, що впливають на якість життя населення, її зв'язок із соціальним та економічним розвитком, рівнем життя населення, пропонуються розробки щодо побудови інтегрального показника для оцінки якості життя населення з врахуванням міжнародного досвіду.

Невирішені частини дослідження. Якість життя – ступінь задоволення матеріальних, культурних і духовних потреб людини. Якість життя визначається порівнянням фактичного рівня задоволення потреб із базовим. Такі процедури можна розділити на дві основні групи: засновані на суб'єктивній самооцінці; засновані на зовнішній об'єктивній оцінці.

Специфіка поняття якості життя полягає в тому, що воно включає в себе як об'єктивні, так і суб'єктивні критерії, що характеризують фізичний, психічний і соціальний добробут, сукупність яких становить здоров'я – інтегральний показник, який містить функціональні критерії, симптоми, пов'язані з якимсь захворюванням, психічний стан (депресія, збудження, тривога, соціальна активність тощо) [3; 4, С.54-61]. Найважливішою особливістю сучасних

підходів до вивчення якості життя є положення про те, що воно має дві сторони: об'єктивну, яка визначається нормативними та статистичними характеристиками, і суб'єктивну, яка пов'язана з тим, що потреби й інтереси конкретної людини індивідуальні і проявляються в його відчуттях і оцінках [5; 6].

Економічне зростання будь-якої країни пов'язане з технічним прогресом, який втілюється перш за все в інвестиції у людський капітал, що відповідним чином відображається у досягнутий рівень якості життя населення [7]. Сільське населення в нашій країні складає переважну більшість, тому від рівня якості його життя і залежить рівень розвитку країни в цілому [8; 9, С.15–18].

Мета статті – теоретичне обґрунтування використання індикаторів якості життя сільського населення у якості підходу щодо визначення детермінант його розвитку.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування Якість життя сільського населення можна визначити як сукупність умов економічного, морального, інтелектуального і соціального добробуту при досягненні ним ідентичності її параметрів основних видах діяльності і його потребам [10, С.107–111]. Саме це визначення ми припускаємо використовувати при розробці характеристик для оцінювання і показників, які визначають якість життя сільського населення, як однієї з соціальних груп, з притаманним їй, специфічним рівнем життя. Це ж визначення можна використовувати при трактуванні регіональних особливостей кількісних і якісних характеристик категорії «якість життя сільського населення».

Більшість вчених та практиків сходяться на виокремленні трьох основних типів індикаторів якості життя: об'єктивному, суб'єктивному і інтегральному [11, С.1–11].

Індикатори якості життя (ІЯЖ) населення відіграють важливу роль в процесі управління соціально-економічним розвитком. Об'єктивні ІЯЖ найпоширеніші. При такому підході якість життя визначають через параметри об'єктивних умов і процесів життєдіяльності. Однак сьогодні поки ще немає нормативно встановленої номенклатури показників якості життя і критеріїв їх оцінки.

Одним із важливих індикаторів якості життя населення є прожитковий мінімум – показник мінімального рівня споживання матеріальних благ та послуг, необхідних для збереження здоров'я і життєдіяльності людини. Національний розвиток прирівнювався до нарощування ВВП і збільшення питомого доходу. Цей показник в узагальненому вигляді характеризував стан і розвиток економіки і був основою соціально-економічної політики. За допомогою питомого ВВП оцінювався і рівень життя населення. До сьогодні показник ВВП використовується у міждержавних порівняннях. Зазначений підхід у вимірюванні добробуту суспільства нині критикується, оскільки у довготривалій перспективі зростання ВВП обмежується темпами зростання населення, тобто робочої сили [11, С.1–11].

Фахівці вважають, що при побудові інтегрального індикатора якості життя на результуюче абсолютне значення індикатора будуть впливати три основні чинники: вибір бази для порівняння; вибірка звітних статистичних показників, на базі яких повинен бути сформований інтегральний індикатор якості життя; вибір способу інтеграції окремих приватних характеристик в зведену характеристику якості життя (вид моделі, її постійні параметри).

Розглянемо докладніше етапи інтегральної оцінки якості життя.

1. *Вибір бази для порівняння.* При цьому обрана база порівняння повинна відповідати таким критеріям:

- Визначення якості життя як ступеня задоволення нормативних потреб людини;
- Оцінка ступеня відповідності досягнутих характеристик задоволення потреб людини до рівня його особистих домагань;

– Оцінка якості життя як ступеня досягнення найкращих (в рамках досліджуваних об'єктів і існуючих об'єктивних умов) характеристик умов життя;

– Оцінка ступеня відхилення поточних характеристик якості життя від відповідних характеристик року, обраного за базу для порівняння.

2. Вибірка звітних статистичних показників повинна бути репрезентативною, смисловий зміст включається до вибірки показників має відповідати цільовому призначенню розв'язуваної задачі і відображати найбільш значущі аспекти життя.

3. Вибір способу інтеграції. – За базу беруться такі основні методи оцінки, які використовуються при розрахунку показника якості життя:

– *Методи нормування: рейтинговий метод (порядкове калібрування)* - найпростіший і широко застосовуваний метод, однак його використання призводить до спотворення підсумкової: надмірної диференціацією регіонів середньої групи зі схожими значеннями показника і недооцінкою поляризації крайніх значень; метод лінійного масштабування, що використовується при розрахунку індексу розвитку людського потенціалу; метод бальної оцінки на увазі, що фактичні показники якості життя оцінюються в балах щодо будь-яких ідеалів або стандартів, значення яких приймається за максимальний бал; метод оцінки якості життя населення регіону щодо групи регіонів, враховуючи мінімальні і максимальні значення регіональних показників [11, С.1–11].

– *методи агрегування: підсумовування індексів (балів) всіх індикаторів; обчислення середньоарифметичного значення всіх індикаторів, які беруться з рівним вагою, тобто визнається рівний пріоритет всіх компонентів якості життя; обчислення середньоарифметичного значення всіх індикаторів, враховуючи вагові коефіцієнти, значення яких визначають експерти.*

Існуючі підходи до оцінки якості життя за різними параметрами.

1 варіант. Оцінка індексу розвитку людського потенціалу (ІРЛП) - визначається за трьома параметрами: тривалість життя, рівень освіти і величина ВВП на душу населення [12, С.5].

2 варіант. Комісія ЮНЕСКО з народонаселення і якості життя включає в поняття «якість життя» наступні параметри: здоров'я; освіта; раціональне харчування; стабільна, екологічно чисте навколишнє середовище, включаючи житло; безпеку; охорону здоров'я; участь в житті суспільства; створення необхідних послуг для розвитку суспільства; справедливість; рівність чоловіків і жінок [13, с. 30].

3 варіант. Деякі вчені запропонували наступну систему показників якості життя [14]: очікувана тривалість життя (в роках); природне відтворення населення (різниця між числом народжених і померлих); незадоволеність життям (характеризується кількістю самогубств на 100 тис. жителів); агресивність суспільства (характеризується кількістю вбивств на 100 тис. жителів); неадекватність рішення проблем власності (виражається через кількість крадіжок, розбоїв та грабежів на 100 тис. жителів); нестійкість сімейних відносин (кількість розлучень на 1000 шлюбів).

4 варіант. Співробітники Інституту комплексних стратегічних досліджень включають в якість життя наступні параметри [15, с. 12]: добробут; доступність і якість освіти; доступність медичної допомоги та стан здоров'я; доступність житла і якість житлових умов; стан соціального середовища.

5 варіант. В. Гошовська [16, с.84]. запропонувала в інтегральний показник якості життя включити чотири інтегральних групи: фінансово-економічні показники; медико-екологічні показники; показники матеріального добробуту; показники духовного добробуту. Кожен з даних інтегральних показників розбивається на безліч локальних показників.

6 варіант. Американська некомерційна організація «Комітет по демографічній кризі» веде оцінку якості життя в найбільших містах світу за показниками: вартість харчування;

житлові умови; зв'язок; освіта; охорону здоров'я; рівень шуму; вуличний рух; чистота повітря; громадська безпека [17, С.100-105].

7 варіант. У країнах, що входять в Організацію економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), для визначення якості життя використовують такі соціальні індикатори: здоров'я; освіта; зайнятість і якість трудового життя; дозвілля і відпочинок; стан споживчого ринку товарів і послуг; стан навколишнього середовища; особиста безпека; соціальні можливості і соціальна активність.

Показники, які включені до запропонованої системи оцінки якості життя сільського населення, максимально ураховують специфіку умов проживання та трудової реалізації цієї частини населення країни. Інтегральний індикатор качества жизни должен включать в себя основные критерии, представленные на рис. 1.

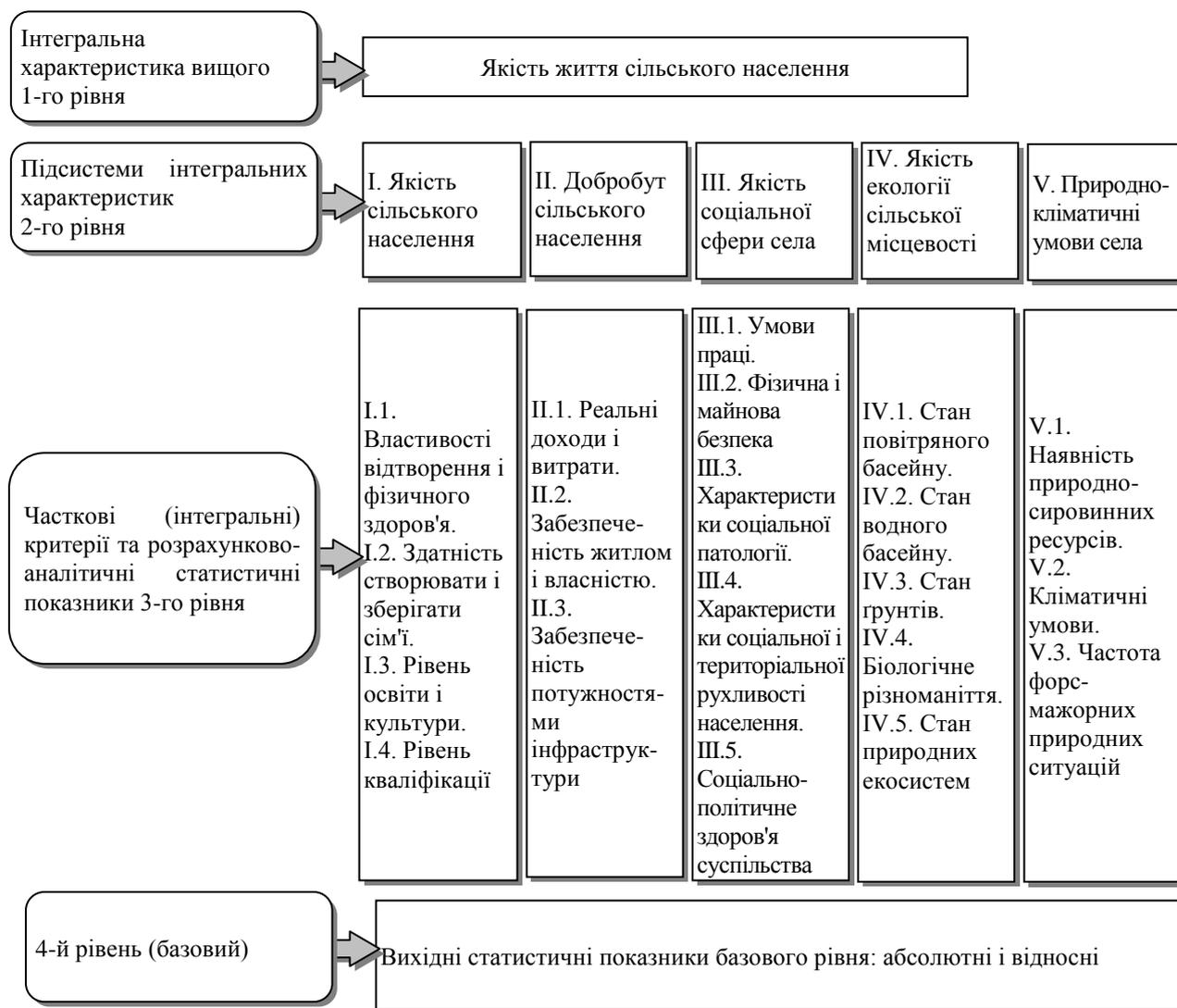

Рис. 1. Ієрархічна система статистичних показників і часткових критеріїв оцінювання якості життя сільського населення (країни, регіону)

Запропоновано автором

Для об'єктивної оцінки якості життя сільського населення нами було обґрунтовано по кожній із 5-ти підсистем 3-го рівня часткові показники для 4-го базового рівня за частотою їх використання в спеціальній літературі (табл. 1).

На основі проведеного аналізу існуючих підходів до оцінки якості життя населення слід зазначити, що ці методики носять універсальний характер. Побудова обґрунтованої методики оцінки якості життя сільського населення набуває все більшого соціально-економічного значення, тому що без подолання негативних тенденцій у розвитку аграрної сфери та сільських територій, де проживає 31,4% населення країни, наша держава не зможе ефективно конкурувати з економічними системами інших розвинених країн, в яких стандарти життя сільського та міського населення максимально зближені. Диференціація стандартів життя сільського та міського населення в Україні загрожує впливом найбільш активної та працездатної частини сільського населення до міст або за кордон, активізує трудову міграцію, що робить занепад сільських територій постійно триваючим процесом. У сільській місцевості України проживає 7008,7 тис. осіб економічно активного населення (87,2% працездатного, 12,8% – непрацездатного віку). При цьому 75-80% з них характеризуються самозайнятістю, що означає працю у власних домогосподарствах та не дає підстав для належного соціального захисту, пенсійного забезпечення у майбутньому, інших соціальних переваг, якими користуються працівники аграрних та інших підприємств.

Таблиця 1

Індикатори які використовуються для оцінювання якості життя сільського населення

Індикатори якості життя	Змістовна частина	Частота використання
Рівень життя	Середній дохід, який відповідає прожитковому мінімуму, обсяг ВВП на душу населення, загальне споживання з розрахунку на одного жителя в постійних цінах, структура витрат по видах товарів і послуг.	14
Рівень розвитку соціальної інфраструктури	Протяжність автомобільних доріг, забезпеченість легковими автомобілями на душу населення, число телефонних апаратів, протяжність залізниць, кількість поштових службовців та ін.	11
Кологічний стан рівня життя	Забруднення повітря, поверхневих і підземних вод, ґрунту; осідання ґрунту, рівень шуму, міра зміни ландшафту.	11
Стан здоров'я населення	Середня тривалість життя, коефіцієнт дитячої смертності, кількість інвалідів, доля здорового населення, кількість звернень в лікарню на 1000 жителів.	8
Рівень безпеки	Рівень злочинності, доля злочинів, здійснених неповнолітніми, число ДТП, ризик смертності від неприродних причин	8
Рівень освіти	Рівень освіти економічно активного населення, число навчальних закладів, частка неосвідченого серед населення старше 15 років	7
Рівень зайнятості населення	Рівень зайнятості населення в працездатному віці, вимушена неповна зайнятість, навантаження на 1 вакансію, кількість тих, що зневірилися шукати роботу	5
Якість умов праці	Тривалість робочого тижня, частка працівників з шкідливими і небезпечними умовами праці, тривалість оплачуваної відпустки, частота нещасних випадків	5
Якість житлового забезпечення	Площа житла, що доводиться на 1 людину; облаштованість житла водопроводом, каналізацією, газом; вартість житла, частка власного житла, структура житлового фонду	5
Якість відпочинку	Частота відвідувань театрів, бібліотек, кінотеатрів; відношення тих, що систематично займаються спортом до загальної чисельності населення, площі місць для відпочинку	5
Демографічна ситуація	Чисельність населення по віковим групах, коефіцієнт природного приросту, індекс старіння населення, сальдо міграції	2
Рівень соціального забезпечення	Соціальні виплати	2
Сім'я	Кількість шлюбів відносно кількості розлучень, середній розмір сім'ї, питома вага дітей, що народилися поза шлюбом	2
Соціальні зв'язки	Частота спілкування з друзями, родичами	1

Продовження таблиці 1

Нерівність	Частка населення з доходами нижча прожиткового мінімуму	1
Фінансово-економічний стан території	Сума інвестицій на одного жителя, витратна частина бюджету адміністративної території, вклади населення в банках	1
Природно-кліатичні умови	Природно-ресурсний і природно-кліатичний потенціали території	1

Узагальнено автором на основі [8; 9, С.15–18].

Для отримання інтегральних характеристик 2-го рівня необхідно здійснити аналіз часткових показників рівня розвитку за кожної з окремих 5-х підсистем управління підприємством, як абсолютної її величини, так і темпів зростання / зниження. Для визначення величини інтегрального показника рівня розвитку кожної з підсистеми скористаємось методом багатовимірних просторів, послідовність розрахунків наступна:

1. Будуємо 4 матриці для кожної з підсистем 2-го рівня:

– оцінки якості сільського населення: $D_I = [D_{I.1}^{II}; D_{I.2}^{II}; D_{I.3}^{II}; D_{I.4}^{II}]$,

де $D_{I.1}^{II}; D_{I.2}^{II}; D_{I.3}^{II}; D_{I.4}^{II}$ – величина часткових показників підсистеми оцінки якості сільського населення;

– оцінки добробуту сільського населення: $D_{II} = [D_{II.1}^{II}; D_{II.2}^{II}; D_{II.3}^{II}]$,

де $D_{II.1}^{II}; D_{II.2}^{II}; D_{II.3}^{II}$ – величина часткових показників підсистеми оцінки добробуту сільського населення;

– оцінки якості соціальної сфери села:
 $D_{III} = [D_{III.1}^{II}; D_{III.2}^{II}; D_{III.3}^{II}; D_{III.4}^{II}; D_{III.5}^{II}]$,

де $D_{III.1}^{II}; D_{III.2}^{II}; D_{III.3}^{II}; D_{III.4}^{II}; D_{III.5}^{II}$ – величина часткових показників підсистеми оцінки якості соціальної сфери села;

– оцінки якості екології сільської місцевості:
 $D_{IV} = [D_{IV.1}^{II}; D_{IV.2}^{II}; D_{IV.3}^{II}; D_{IV.4}^{II}; D_{IV.5}^{II}]$,

де $D_{IV.1}^{II}; D_{IV.2}^{II}; D_{IV.3}^{II}; D_{IV.4}^{II}; D_{IV.5}^{II}$ – величина часткових показників підсистеми оцінки якості соціальної сфери екології сільської місцевості села;

– оцінки природно-кліатичних умов сільської місцевості:
 $D_V = [D_{V.1}^{II}; D_{V.2}^{II}; D_{V.3}^{II}]$,

де $D_{V.1}^{II}; D_{V.2}^{II}; D_{V.3}^{II}$ – величина часткових показників підсистеми оцінки природно-кліатичних умов сільської місцевості.

2. Приводимо ці 5 матриць до безрозмірного стандартизованого вигляду:

– підсистеми оцінки якості сільського населення: $d_I = [d_{I.1}^{II}; d_{I.2}^{II}; d_{I.3}^{II}; d_{I.4}^{II}]$;

– підсистеми оцінки добробуту сільського населення: $d_{II} = [d_{II.1}^{II}; d_{II.2}^{II}; d_{II.3}^{II}]$;

– підсистеми оцінки якості соціальної сфери села:
 $d_{III} = [d_{III.1}^{II}; d_{III.2}^{II}; d_{III.3}^{II}; d_{III.4}^{II}; d_{III.5}^{II}]$;

– підсистеми оцінки якості екології сільської місцевості:
 $d_{IV} = [d_{IV.1}^{II}; d_{IV.2}^{II}; d_{IV.3}^{II}; d_{IV.4}^{II}; d_{IV.5}^{II}]$,

– підсистеми оцінки природно-кліматичних умов сільської місцевості:

$$d_{\text{V}} = [d_{\text{V.1}}^{\text{II}}; d_{\text{V.2}}^{\text{II}}; d_{\text{V.3}}^{\text{II}}], \text{ де } d_{ij} = \frac{D_{ij}}{D_i}$$

3. Будуємо матриці-еталони, де індекс 0 – це найкраще, з точки зору рівня якості життя сільського населення, значення по стовпцям:

– підсистеми оцінки якості сільського населення:

$$d_{\text{I}} = [d_{\text{I.1.0}}^{\text{II}}; d_{\text{I.2.0}}^{\text{II}}; d_{\text{I.3.0}}^{\text{II}}; d_{\text{I.4.0}}^{\text{II}}];$$

– підсистеми оцінки добробуту сільського населення:

$$d_{\text{II}} = [d_{\text{II.1.0}}^{\text{II}}; d_{\text{II.2.0}}^{\text{II}}; d_{\text{II.3.0}}^{\text{II}}];$$

– підсистеми оцінки якості соціальної сфери села:

$$d_{\text{III}} = [d_{\text{III.1.0}}^{\text{II}}; d_{\text{III.2.0}}^{\text{II}}; d_{\text{III.3.0}}^{\text{II}}; d_{\text{III.4.0}}^{\text{II}}; d_{\text{III.5.0}}^{\text{II}}];$$

– підсистеми оцінки якості екології сільської місцевості:

$$d_{\text{IV}} = [d_{\text{IV.1.0}}^{\text{II}}; d_{\text{IV.2.0}}^{\text{II}}; d_{\text{IV.3.0}}^{\text{II}}; d_{\text{IV.4.0}}^{\text{II}}; d_{\text{IV.5.0}}^{\text{II}}],$$

– підсистеми оцінки природно-кліматичних умов сільської місцевості:

$$d_{\text{V}} = [d_{\text{V.1.0}}^{\text{II}}; d_{\text{V.2.0}}^{\text{II}}; d_{\text{V.3.0}}^{\text{II}}]$$

4. Визначаємо багатовимірну евклідову відстань від матриці-еталону до кожної з досліджуваних підсистем:

$$L_j^d = \left[\sum_{i=1}^N (d_i^z - d_0^z)^2 \right]^{1/2}$$

5. Визначаємо середнє значення евклідової відстані від кожного з нормалізованих показників підсистем до відповідного еталону:

$$\overline{L_j^d} = \frac{1}{N^t} \cdot \sum_{i=1}^N L_{ij}^d,$$

де N – кількість часткових показників;

ij – індекс часткового показника i -ї підсистеми.

6. Подальша обробка статистичної інформації проводиться шляхом обчислення середньоквадратичних відхилень багатовимірних відстаней і відповідних узагальнюючих інтегральних показників кожної з підсистем:

$$\sigma_j^d = \frac{1}{N} \cdot \left[\sum_{j=1}^N \left(L_{ij}^d - \overline{L_j^d} \right)^2 \right]^{1/2}.$$

7. Розраховуємо показник рівня розвитку кожної з підсистем є характеристикою надійності її функціонування. Тобто низький рівень інтегрального показника розвитку i -ї підсистеми свідчить про наявність проблем у певній сфері забезпечення якості життя сільського населення.

$$I_{ij}^{\text{II}} = 1 - \frac{L_{ij}^d}{L_j^d + 2\sigma_j^d},$$

де I_{ij}^{II} – інтегральний показник розвитку i -ї підсистеми II-го рівня оцінки якості життя сільського населення.

Розрахуємо аналогічно величину інтегральних показників темпів зростання / зниження рівня якості життя сільського населення за цими ж п'ятьма підсистемами – підсистеми оцінки якості сільського населення, підсистеми оцінки добробуту сільського населення, підсистеми оцінки якості соціальної сфери села, підсистеми оцінки якості екології сільської місцевості, підсистеми оцінки природно-кліматичних умов сільської місцевості:

$$I_{ij}^{\text{зрост/зниж}}$$

Результати розрахунків інтегральних показників рівня розвитку підсистем 2-го рівня та вищого 1-го рівня якості життя сільського населення наведені в табл. 2.

Таблиця 2

Результати розрахунків інтегральних показників рівня розвитку підсистем 2-го рівня та вищого 1-го рівня якості життя сільського населення

Місце	Регіон	Інтегральна характеристика вищого 1-го рівня – якості життя	Інтегральні показники 2-го рівня				
			підсистеми оцінки якості сільського населення	підсистеми оцінки добробуту сільського населення	підсистеми оцінки якості соціальної сфери села	підсистеми оцінки якості екології сільської місцевості	підсистеми оцінки природно-кліматичних умов сільської місцевості
1	Харківська	4,5	4,1	4,0	3,9	3,8	5,0
2	Тернопільська	4,3	2,4	3,5	4,5	4,5	5,0
3	Львівська	4,3	3,1	3,3	4,1	4,5	4,8
4	Чернівецька	4,0	2,7	2,5	4,8	4,5	5,0
5	Вінницька	3,9	2,4	3,5	4,3	4,5	4,8
6	Івано-Франківська	3,8	2,3	3,5	4,6	4,8	4,0
7	Одеська	3,8	3,7	3,8	3,1	3,8	4,8
8	Волинська	3,8	2,4	3,0	4,1	4,5	5,0
9	Закарпатська	3,8	3,0	2,5	3,8	4,5	5,0
10	Полтавська	3,7	3,6	3,0	3,9	3,8	4,5
11	Рівненська	3,7	2,7	3,0	3,5	4,3	5,0
12	Черкаська	3,7	2,4	3,5	3,5	4,0	5,0
13	Хмельницька	3,6	2,7	2,8	3,3	4,3	5,0
14	Сумська	3,6	3,1	3,0	3,5	3,8	4,5
15	Київська	3,5	2,9	3,0	3,6	3,3	4,8
16	Кіровоградська	3,5	3,0	3,0	2,9	3,5	5,0
17	Житомирська	3,4	2,7	2,3	3,5	3,8	5,0
18	Чернігівська	3,4	2,7	2,8	2,9	3,8	5,0
19	Запорізька	3,4	3,6	3,5	3,5	3,5	3,0
20	Миколаївська	3,4	3,6	3,0	2,9	3,3	4,3
<i>Продовження таблиці 2</i>							
21	Херсонська	3,2	2,6	2,8	2,6	3,3	5,0
22	Луганська	3,1	2,9	3,3	2,9	3,0	3,5
23	Донецька	3,0	3,4	3,5	2,8	3,0	2,5
24	Дніпропетровська	3,0	3,4	3,8	2,5	2,8	2,5

Розраховано автором за даними <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Дані, наведені без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції

Графічна інтерпретація результатів розрахунку досягнутого рівня життя сільського населення регіонів / сільської місцевості регіонів та напрямів / темпів їх зміни наведені на рис. 2.

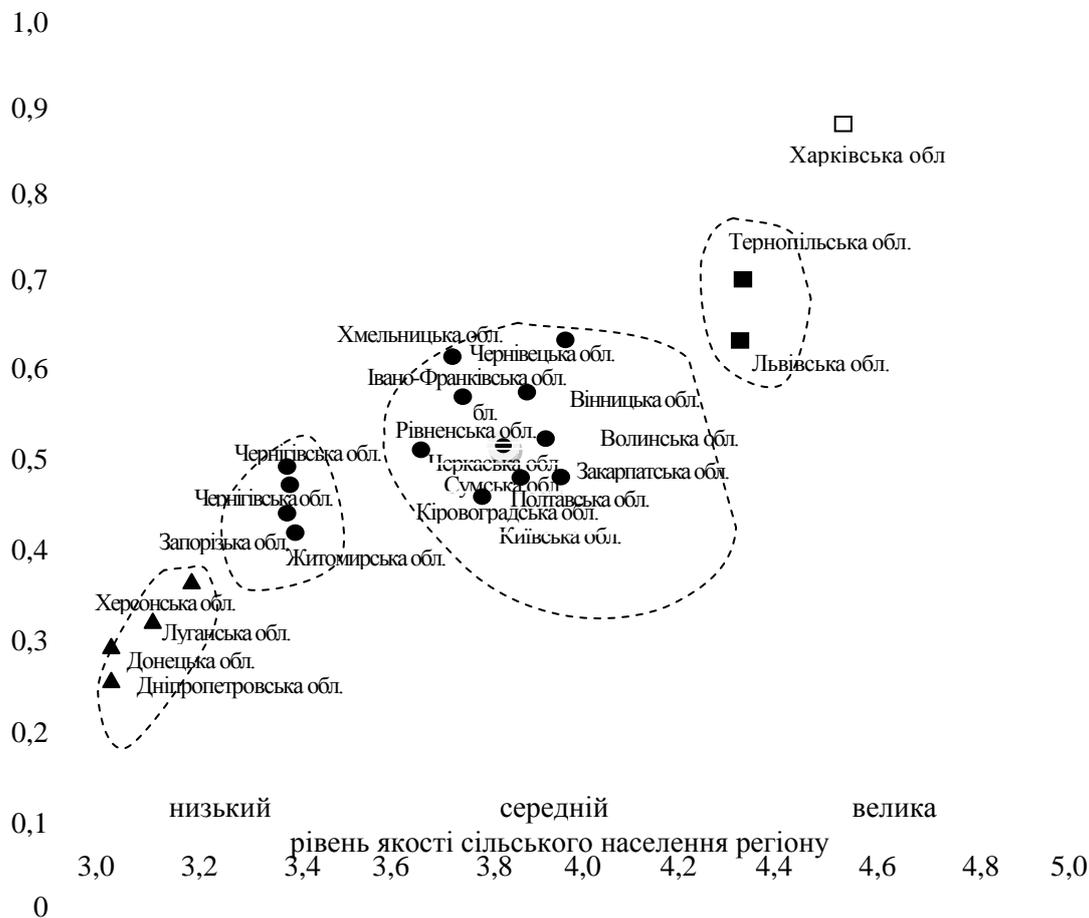

Рис. 2. Графічна інтерпретація результатів розрахунку досягнутого рівня життя сільського населення регіонів та темпів їх зростання

За даними рис. 2 до групи регіонів з високим рівнем якості життя (величина інтегрального показника 4,3–4,5) та високими темпами його зростання (60–85%) належать 3 регіони: Харківська, Тернопільська, Львівська області; середнього рівня (величина інтегрального показника 3,5–3,9) та середнього темпу зростання (35–55%) – 12 регіонів (Вінницька, Івано-Франківська, Одеська, Волинська, Закарпатська, Полтавська, Рівненська, Черкаська, Хмельницька, Сумська, Київська, Кіровоградська області); нижче середнього рівня (величина інтегрального показника 3,4–3,45) та середнього темпу зростання (30–45%) – 4 регіони (Житомирська, Чернігівська, Запорізька, Миколаївська області); низького рівня (величина інтегрального показника 3,0–3,2) та низького темпу зростання (10–25%) – 4 регіони (Херсонська, Луганська, Донецька, Дніпропетровська області).

На третьому етапі аналізу в залежності від отриманих результатів досягнутого рівня життя сільського населення певного регіону / сільської місцевості та напрямів / темпів його зміни доцільно здійснювати певні заходи щодо розробки програми поліпшення / реструктуризації для тієї з підсистем якості життя населення.

Висновки та перспективи подальших досліджень На основі всебічного дослідження економічного змісту категорії «якість життя» доповнено та уточнено визначення категорії «якості життя сільського населення» як сукупності умов економічного, морального,

інтелектуального і соціального добробуту сільського населення при досягненні ним прийняттого для даної соціальної групи рівня життя. Виявлено найбільш значущі і властиві специфіці життєдіяльності сільського населення фактори зовнішнього і внутрішнього середовища, що впливають на формування класифікаційних ознак і структурних характеристик категорії «якість життя сільського населення» та обґрунтована модель оцінювання якості життя сільського населення. Запропонована система основних параметрів оцінки категорії якості життя сільського населення.

Оцінювання зведеного індексу якості життя сільського населення регіонів пропонується здійснювати на підставі агрегування розрахунків на 4-х рівнях: обробки вихідних статистичних абсолютних і відносних показників базового рівня (4-й рівень), часткових (інтегральних) критеріїв та розрахунково-аналітичних статистичних показників 3-го рівня, 5-ти підсистем інтегральних характеристик 2-го рівня та інтегральної характеристика вищого 1-го рівня. За результатами проведеного аналізу в залежності від отриманих результатів досягнутого рівня життя сільського населення певного регіону / сільської місцевості та напрямів / темпів його зміни доцільно розробити програму поліпшення / реструктуризації для тієї з підсистем якості життя сільського населення.

Література

1. Програма розвитку Організації Об'єднаних Націй// Режим доступу: msdp.undp.org.ua/data/publications/rozvytok_suspilstva_undp.pdf
2. Вержэ Даниэль. Международные вопросы: низкие доходы, ограниченное потребление или низкое благосостояние: статистические подходы к вопросам бедности в плане международного сравнения / Даниэль Вержэ. // Экономика и статистика (Economie et statistique). – 2005. – № 383 – 384–385. – С. 7–45.
3. Спиридонов С. П. Индикаторы качества жизни и методологии их формирования [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://vernadsky.tstu.ru/pdf/2010/04/31.pdf>
4. Поліщук М. Є. Зміни середньої очікуваної тривалості життя в Україні за останні 50 років як показник ефективності охорони громадського здоров'я / М. Є. Поліщук, К. С. Красовський, Т. І. Андреєва // Україна. Здоров'я нації. – 2009. – № 3(11). – С. 54-61.
5. Методика оценки качества жизни: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.sops.ru>
6. Методика вимірювання регіонального людського розвитку: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.idss.org.ua>
7. Потенціал України та його реалізація [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.icps.com.ua/pub/files/48/55/ICPS%20UKR%20report.pdf>
8. Концепція сталого розвитку сільських територій. Проект схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minagro.dov.ua/apk?nid>
9. Янченко З.Б. Рівень інвестиційного покриття потреб аграрного сектору України / З.Б. Янченко // Інвестиції: практика та досвід. – 2012. – №2. – С.15–18.
10. Зотова О. О. Оцінка динамічних змін у диференціації доходів населення України / О. О. Зотова // Вісник Хмельницького національного університету: Серія: Економічні науки. – 2006. – № 5. – Т. 1. – Хмельницький, 2006. – С. 107–111.
11. Гаврилова, Т.В. Принципы и методы исследования качества жизни населения / Т.В. Гаврилова // Технологии качества жизни. – 2004. – Т. 4, № 2. – С. 1–11.
12. Лібанова Е. Аналіз бідності та соціальних наслідків економічної кризи в Україні [Електронний ресурс] / Е. Лібанова, Л. Черенько, В. Саріогло // Програма розвитку ООН в Україні. – К., 2010. – С.5. – Режим доступу: <http://www.undp.org.ua>.

13. Никифоренка В. Г. Якість життя населення регіону: аналіз, прогнозування, соціальна політика. Монографія / МОНМС України. Одеський нац. економічний унів-тет. – Одеса, 2012. – 316 с.
14. Дробышева, В.В. Интегральная оценка качества жизни населения региона: монография / В.В. Дробышева, Б.И. Герасимов ; под ред. Б.И. Герасимова. – Тамбов : Изд-во Тамб. гос. техн. ун-та, 2004. – 108 с.
15. Бойко В. І. Продовольча безпека України в контексті глобалізації проблеми. К.: ННЦ «Інститут аграрної економіки» УААН, 2007. – 30 с.
16. Гошовська В. Соціальна домінанта національної безпеки: актуальні проблеми: Монографія. / В. Гошовська – К. : Видавничий Дім "Корпорація", 2004. – 196 с.
17. Нугаев, Р.М. Качество жизни в трудах социологов США /Р.М. Нугаев, М.А. Нугаев // Социол. исслед. – 2003. – № 6. – С.100–105.
18. Айвазян, С.А. Интегральные индикаторы качества жизни населения: их построение и использование в социально-экономическом управлении и межрегиональных сопоставлениях / С.А. Айвазян ; Рос. акад. наук, Центр. экон.-мат. ин-т. – М. : ЦЭМИ РАН, 2000. – 117 с.
19. Витрати і ресурси домогосподарств України у 2013 році (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств України) / Стат. бюлетень. – К. : Держкомстат України, 2014. – 417 с.
20. Людський розвиток регіонів України: методика оцінки і сучасний стан / Е. М. Лібанова, Н. С. Власенко, О. С. Власюк та ін. – К., 2015. – 110 с.

References

1. Prohrama rozvytku Orhanizatsiyi Ob'yednanykh Natsiy// Rezhym dostupu: msdp.undp.org.ua/data/publications/rozvytok_suspilstva_undp.pdf
2. Verzhe Daniel'. Mezhdunarodnye voprosy: nizkie dokhody, ogranichennoe potreblenie ili nizkoe blagosostoyanie: statisticheskie podkhody k voprosam bednosti v plane mezhdunarodnogo sravneniya / Daniel' Verzhe. // Ekonomika i statistika (Economie et statistique). – 2005. – № 383 – 384–385. – S. 7–45.
3. Spiridonov S. P. Indikatory kachestva zhizni i metodologii ikh formirovaniya [Elektronnyy resurs]. – Rezhim dostupa : <http://vernadsky.tstu.ru/pdf/2010/04/31.pdf>
4. Polishchuk M. Ye. Zminy seredn'oyi ochikuvanoyi tryvalosti zhyttya v Ukrayini za ostanni 50 rokiv yak pokaznyk efektyvnosti okhorony hromads'koho zdorov'ya / M. Ye. Polishchuk, K. S. Krasovs'kyy, T. I. Andreyeva // Ukrayina. Zdorov'ya natsiyi. – 2009. – № 3(11). – S. 54-61.
5. Metodika otsenki kachestva zhizni: [Elektronnyy resurs]. – Rezhim dostupa: <http://www.sops.ru>
6. Metodyka vymiryuvannya rehional'noho lyuds'koho rozvytku: [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.idss.org.ua>
7. Potentsial Ukrayiny ta yoho realizatsiya [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu : <http://www.icps.com.ua/pub/files/48/55/ICPS%20UKR%20report.pdf>
8. Kontseptsiya staloho rozvytku sil's'kykh terytoriy. Proekt skhvaleno rozporyadzhennyam Kabinetu Ministriv Ukrayiny [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://minagro.dov.ua/apk?nid>
9. Yanchenko Z.B. Riven' investytsiynoho pokryttya potreb ahrarnoho sektoru Ukrayiny / Z.B. Yanchenko // Investytsiyi: praktyka ta dosvid. – 2012. – №2. – S.15–18.
10. Zotova O. O. Otsinka dynamichnykh zmin u dyferentsiatsiyi dokhodiv naseleण्या Ukrayiny / O. O. Zotova // Visnyk Khmel'nyts'koho natsional'noho universytetu: Seriya: Ekonomichni nauky. – 2006. – № 5. – Т. 1. – Khmel'nyts'kyu, 2006. – S. 107–111.

11. Gavrilova, T.V. Printsipy i metody issledovaniya kachestva zhizni naseleniya / T.V. Gavrilova // Tekhnologii kachestva zhizni. – 2004. – Т. 4, № 2. – С. 1–11.
12. Libanova E. Analiz bidnosti ta sotsial'nykh naslidkiv ekonomichnoyi kryzy v Ukrayini [Elektronnyy resurs] / E. Libanova, L. Cheren'ko, V. Sariohlo // Prohrama rozvytku OON v Ukrayini. – K., 2010. – S.5. – Rezhym dostupu: <http://www.undp.org.ua>.
13. Nykyforenka V. H. Yakist' zhyttya naseleण्या rehionu: analiz, prohnozuvannya, sotsial'na polityka. Monohrafiya / MONMS Ukrayiny. Odes'kyy nats. ekonomichnyy univ-tet. – Odesa, 2012. – 316 s.
14. Drobysheva, V.V. Integral'naya otsenka kachestva zhizni naseleniya regiona: monohrafiya / V.V. Drobysheva, B.I. Gerasimov ; pod red. B.I. Gerasimova. – Tambov : Izd-vo Tamb. gos. tekhn. un-ta, 2004. – 108 s.
15. Boyko V. I. Prodovol'cha bezpeka Ukrayiny v konteksti hlobalizatsiyi problemy. K.: NNTs «Instytut ahraryoi ekonomiky» UAAN, 2007. – 30 s.
16. Hoshovs'ka V. Sotsial'na dominantna natsional'noyi bezpeky: aktual'ni problemy: Monohrafiya. / V. Hoshovs'ka – K. : Vydavnychyy Dim "Korporatsiya", 2004. – 196 s.
17. Nugaev, R.M. Kachestvo zhizni v trudakh sotsiologov SShA /R.M. Nugaev, M.A. Nugaev // Sotsiol. issled. – 2003. – № 6. – S.100–105.
18. Ayvazyan, S.A. Integral'nye indykatory kachestva zhizni naseleniya: ikh postroenie i ispol'zovanie v sotsial'no-ekonomicheskoy upravlenii i mezhregional'nykh sopostavleniyakh / S.A. Ayvazyan ; Ros. akad. nauk, Tsentr. ekon.-mat. in-t. – M. : TsEMI RAN, 2000. – 117 s.
19. Vytraty i resursy domohospodarstv Ukrayiny u 2013 rotsi (za danymy vybirkovoho obstezhennya umov zhyttya domohospodarstv Ukrayiny) / Stat. byuleten'. – K. : Derzhkomstat Ukrayiny, 2014. – 417 s.
20. Lyuds'kyy rozvytok rehioniv Ukrayiny: metodyka otsinky i suchasnyy stan / E. M. Libanova, N. S. Vlasenko, O. S. Vlasyuk ta in. – K., 2015. – 110 s.

УДК 35.073.515.4:614.215

Ірина Ю. Штулер

Національна академія управління

**СИСТЕМНИЙ КОНСАЛТИНГОВИЙ ПІДХІД ДО ПОЛІПШЕННЯ
РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ ФІНАНСОВОГО УПРАВЛІННЯ**

Стаття присвячена удосконаленню фінансового управління на підприємствах завдяки реалізації системної консалтингової допомоги. Досліджено структуру джерел фінансових ресурсів та результативність діяльності санаторно-курортних підприємств. Запропоновано концепцію розвитку підприємства.

Ключові слова: фінансові ресурси, прибуток, рентабельність, управління, маркетинговий підхід.

Ірина Ю. Штулер

Национальная академия управления

**СИСТЕМНЫЙ КОНСАЛТИНГОВЫЙ ПОДХОД К УЛУЧШЕНИЮ
РЕЗУЛЬТАТИВНОСТИ ФИНАНСОВОГО УПРАВЛЕНИЯ**

Статья посвящена совершенствованию финансового управления на предприятиях благодаря системной консалтинговой помощи. Исследована структура источников финансовых ресурсов и результативность деятельности санаторно-курортных предприятий. Предложена концепция развития предприятия.

Ключевые слова: финансовые ресурсы, прибыль, рентабельность, управление, маркетинговый подход.

Iryna Y. Shtuler

National Academy of Management

**SYSTEMIC CONSULTING APPROACH TO IMPROVING THE EFFECTIVENESS
OF FINANCIAL MANAGEMENT**

The article is devoted to improvement of financial management in organizations through system consultancy services. The financial assets structure and effectiveness of the resort and spa enterprises performance are explored. A concept of enterprise development is offered.

Keywords: financial assets, profit, profitability, management, marketing approach.

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями Світова економіка, наразі, перебуває у кризовому стані. Економіка окремих країн характеризується проходженням різних етапів цього стану: деякі вже подолали основні негативні явища та виходять з кризового стану (наприклад, Німеччина), деякі досягли „найнижчої” межі та характеризуються уповільненням темпів скорочень результатів діяльності, а деякі все ще продовжують рухатись до „найнижчої” межі. Економіка України, на наш погляд, займає особливе місце у сукупності країн, які відчували вплив світової кризи – внутрішня економічна криза вітчизняної економіки отримала додатковий імпульс.

Аналіз останніх публікацій по проблемі Методи та інструменти поліпшення фінансового управління на санаторно-курортних підприємствах досліджені в працях П.В. Гудзь, О.Г. Єрмоленко, А.М. Близнюк, Н.Й. Коніщева, Л.І. Давиденко, Т.О. Демура, Н.И. Конищева, Г.В. Казачковская, М.Б. Онисько та інших.

Невирішені частини дослідження полягають у тому, що існуючі методи та інструменти фінансового управління, в більшості, мають безсистемний характер, що негативно віддзеркалюється на результатах діяльності підприємств, що їх використовують.

Мета дослідження полягає в розробці концепції розвитку підприємства, що включатиме основні напрямки його діяльності, з метою покращення результативності функціонування кожного окремого підприємства завдяки реалізації системної консалтингової допомоги.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування Вітчизняні підприємства, в значній частині, характеризуються негативними результатами діяльності – збитковістю, низькою рентабельністю. Результати діяльності суб'єктів господарювання, значною мірою, залежать від політики управління фінансовими ресурсами. Важливе значення має структура джерел та ефективність розміщення сформованих фінансових ресурсів. Об'єктом нашого дослідження є санаторно-курортні підприємства України. Нами здійснено аналіз даних фінансової звітності двадцяти п'яти санаторно-курортних підприємств різної територіальної приналежності.

Вертикальний аналіз цих даних показав, що протягом 2011-2015 рр. фінансові ресурси досліджуваних підприємств формувалися за рахунок власних джерел – питома вага власного капіталу, в середньому по сукупності підприємств, складає 74,28% $((89,5+85,68+77,16+62,74+56,32)/5=74,28)$, Однак, спостерігається тенденція до зменшення частки власних джерел (від 89,5 до 56,32%) та збільшення залучених джерел фінансових ресурсів – частка довгострокових зобов'язань зростає від 0,09 до 17,78%, короткострокових – від 9,27 до 25,85% (див. рис. 1).

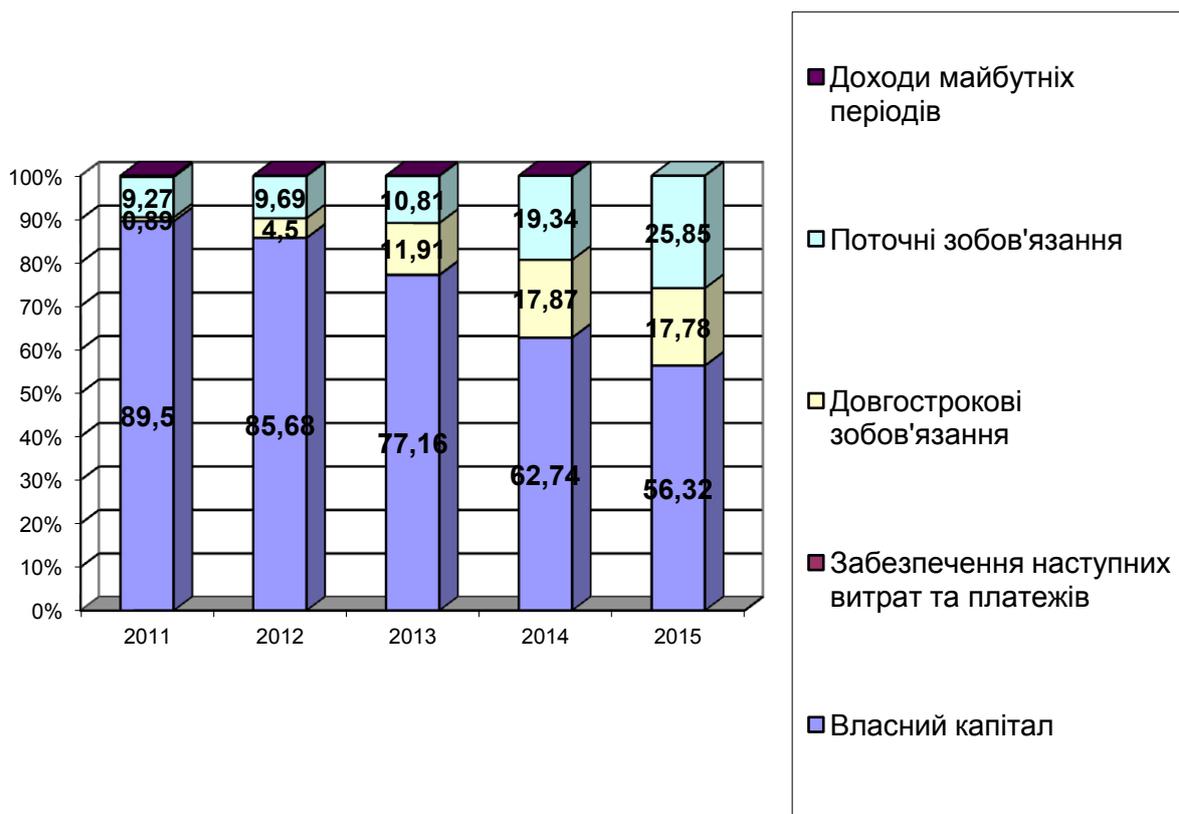

Рис. 1. Структура ресурсної бази в середньому по дослідженим санаторно-курортним підприємствам

Так як вертикальний аналіз показав, що основа джерел фінансових ресурсів досліджених підприємств – це власний капітал доцільно дослідити його структуру (див. табл. 1).

Таблиця 1

**Структура власного капіталу санаторно-курортних підприємств
(у динаміці протягом 2011-2015 рр.)**

Показник	Роки	2011	2012	2013	2014	2015
Статутний капітал, тис. грн.		5937,82	5965,45	6065,44	7339,58	9221,85
Питома вага, %		81,47	83,37	84,86	58,60	66,27
Додатково вкладений капітал, тис. грн..		98,63	98,63	237,64	5212,82	172,98
Питома вага, %		1,35	1,38	3,32	41,62	1,24
Інший додатковий капітал, тис. грн.		2245,29	2247,05	2436,95	2456,03	7507,90
Питома вага, %		30,81	31,40	34,09	19,61	53,95
Резервний капітал, тис. грн.		4,48	5,13	6,34	6,43	8,52
Питома вага, %		0,06	0,07	0,09	0,05	0,06
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток), тис. грн.		-997,96	-1160,66	-1598,38	-2491,04	-2994,94
Питома вага, %		-13,69	-16,22	-22,36	-19,89	-21,52
Власний капітал, тис. грн.		7288,27	7155,60	7148,00	12523,82	13916,30
Питома вага, %		100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

За даними табл. 1, можна простежити, що по сукупності підприємств основу власного капіталу складає статутний капітал, але спостерігається тенденція до зменшення питомої ваги від 81,47% у 2011 році до 66,27% у 2015 році. Характерною особливістю є відсутність у структурі власного капіталу нерозподіленого прибутку та значний обсяг непокритого збитку, який має тенденцію до збільшення – від 13,69% у 2011 році до 21,52% у 2015 році. Зважаючи на те, що нерозподілений прибуток поповнюється в результаті розподілу чистого прибутку, можна зробити висновок, що значний обсяг непокритого збитку віддзеркалює результати діяльності господарюючого суб'єкта. Визначена структура власного капіталу свідчить про незадовільні результати господарської діяльності санаторно-курортних підприємств так як основна частка власного капіталу належить первісному джерелу фінансових ресурсів, сформованому на самому початку діяльності підприємства.

Ми можемо зробити наступний висновок стосовно сучасної ситуації у сфері формування фінансових ресурсів досліджених підприємств: фінансові ресурси санаторно-курортних підприємств формуються за рахунок власного капіталу, а саме – статутного капіталу. Всі досліджені підприємства показали наявність в значних обсягах непокритого збитку. Ці два факти віддзеркалюють незадовільні результати діяльності цих підприємств, тобто негативні результати впровадженої політики управління фінансовими ресурсами.

Фінансові ресурси формуються не тільки за рахунок власного капіталу. Важливим джерелом ресурсів є позикові кошти – довгострокові та короткострокові кредити банків. Довгострокові банківські ресурси залучаються з метою фінансування довгострокових програм розвитку підприємства, спрямованих на досягнення результатів в перспективі – модернізація виробничих потужностей, капітальний ремонт тощо. Короткострокові кредити банків призначення на покриття короткострокового „платіжного розриву” між надходженням грошових коштів та здійсненням необхідних витрат.

Динаміка довгострокових, короткострокових зобов'язань, довгострокових й короткострокових кредитів у співвідношенні з валютою балансу представлені в табл. 2.

За даними табл. 2 простежується тенденція до збільшення абсолютного обсягу та частки кредитів у валюті балансу.

У розрахунку на одне досліджуване підприємство абсолютні показники збільшились багатократно:

- довгострокові кредити – від 0,04 до 10,4% валюти балансу;
- короткострокові кредити - від 0,96 до 4,87% валюти балансу.

Таблиця 2

Динаміка довгострокових та короткострокових кредитів санаторно-курортних підприємств (протягом 2011-2015 рр.)

Показник	Роки				
	2011	2012	2013	2014	2015
Довгострокові кредити, тис. грн.	3,08	334,94	705,80	1712,06	2568,62
Питома вага, %	0,04	4,01	7,62	8,58	10,40
Короткострокові кредити, тис. грн.	77,89	256,65	95,92	234,96	1202,96
Питома вага, %	0,96	3,07	1,04	1,18	4,87
Баланс, тис. грн.	8143,48	8351,32	9264,37	19960,76	24709,52
Питома вага, %	11,26	21,30	31,37	46,96	58,89

Таким чином, ми можемо зробити висновок, що позикові кошти (довгострокові та короткострокові кредити) поступово залучаються до структури джерел фінансових ресурсів санаторно-курортних підприємств, однак довгостроковими ресурсами користуються лише чотири підприємства з двадцяти п'яти (16%). Короткостроковими ресурсами користуються 9 підприємств (36%). Це, в основному, підприємства з найбільшими обсягами валюти балансу серед досліджуваних. Однак, слід зазначити, що в розрахунку на одне підприємство й абсолютний обсяг й питома вага у валюті балансу мають тенденцію до збільшення.

Наступним етапом нашого дослідження є визначення ефективності управління фінансовими ресурсами санаторно-курортних підприємств, тобто оцінка рентабельності діяльності. Таблиця 3 віддзеркалює показники рентабельності по сукупності досліджених підприємств.

Таблиця 3

Показники рентабельності санаторно-курортних підприємств (протягом 2011-2015 рр.)

Показник	Роки					Відхилення +/-
	2011	2012	2013	2014	2015	
Рентабельність активів, %	0,71	0,63	0,37	0,46	0,54	-0,17
Рентабельність власного капіталу, %	0,80	0,73	0,48	0,73	0,96	+0,16
Коефіцієнт капіталізації прибутку, %	0	0	0	0	0	-

За даними табл. 3 видно, що рентабельність активів зменшилась на 0,17% та у 2015р. дорівнює 0,54%. Рентабельність власного капіталу збільшилась на 0,96%, однак протягом досліджуваного періоду показник не перевищив значення 1%. Капіталізація прибутку є нульовою, тобто весь обсяг чистого прибутку споживається у процесі функціонування і накопичення не відбувається. Це можна простежити за величиною нерозподіленого прибутку.

Таким чином, одним із головних завдань фінансових менеджерів досліджених підприємств є застосування корегуючих заходів з метою збільшення рентабельності власного капіталу. Це можливо за умови ефективного впливу на відповідні чинники. Згідно системи Дюпона рентабельність власного капіталу залежить від рентабельності діяльності (відношення прибутку до виручки), оборотності активів (відношення виручки до активів) та структури капіталу (співвідношення власного та позикового капіталу). Два чинника з трьох залежать від обсягу виручки. Таким чином, логічним є цільове регулювання, спрямоване на збільшення обсягу валового доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг).

Сучасні економічні умови ставлять суб'єкти господарювання перед необхідністю постійного удосконалення, в тому числі й, в сфері управління. Аналіз літературних джерел дозволив визначити основні пропозиції щодо удосконалення діяльності санаторно-курортних підприємств:

- організація стажування персоналу за кордоном і запрошення іноземних фахівців з метою обміну досвідом та підвищення кваліфікації менеджерів санаторно-курортних підприємств [2];
- створення установи (можливо на базі існуючої Кредитно-гарантійної установи щодо підтримки малого та середнього бізнесу) з метою надання невеликих кредитів під невисокі відсотки [4];
- створення координаційного центру, що функціонує на рівні обласної державної адміністрації [1] та на суспільних началах [5], а також регіонального інформаційного бюро з метою проведення інформаційно-аналітичної діяльності в сфері бізнесу, рекламно-комерційної діяльності, супутньої комерційної діяльності й організація Фонду розвитку туризму [3];
- створення туристичних інформаційних центрів[6];
- організація „...Спілки курортних територій (міст) України” [2].

Стосовно управління фінансовими ресурсами підприємств, які відносяться до санаторно-курортного комплексу, нами пропонується використання маркетингового підходу до управління з широким використанням сценарного планування. На нашу думку, підприємствам доцільно використовувати такий інструмент планування як багатоваріантне сценарне бюджетування. Цей інструмент є синтезом бюджетування та сценарного підходу до управління й передбачає посилення ролі поточного моніторингу результатів діяльності, що передбачає більш жорсткий контроль та відкриває нові можливості для досягнення стратегічної мети підприємства. За умови використання цього методу розробляється максимально велика кількість сценаріїв розвитку подій, так як в ситуації, коли потрібне миттєве застосування заходів щодо зменшення або нейтралізації впливу негативних чинників раціональним є впровадження вже готового плану дій аніж оперативна розробка такого плану в процесі поточної діяльності. При наявності готового плану з відповідним бюджетом підприємство має можливість миттєво „встати на іншу колію”, що забезпечує йому конкурентну перевагу.

Вказаний метод має недолік – велику трудомісткість. Він потребує широкої інформаційної бази, відповідного технічного оснащення та високого кваліфікаційного рівня фахівців. У зв'язку з цим нами пропонується покласти використання цього методу на спеціалізовані консультаційні центри в межах діяльності новоствореної Асоціації санаторно-курортних підприємств, діяльність яких буде охарактеризована в подальшому. Створення відповідної асоціації дозволить консолідувати зусилля на етапі виходу з економічної кризи. Асоціація визначається в господарському кодексі України наступним чином: „договірне об'єднання, яке створено з метою постійної координації господарської діяльності об'єднаних підприємств шляхом централізації однієї або кількох виробничих та управлінських функцій, розвитку спеціалізації та кооперації виробництва, організації спільних виробництв на основі об'єднання учасниками фінансових та матеріальних ресурсів для задоволення переважно господарських потреб учасників асоціації. ... Асоціація не має права втручатись в господарську діяльність підприємств – учасників асоціації. По рішення учасників асоціація може бути уповноважена представляти їх інтереси у відносинах з органами влади, іншими підприємства і організаціями” [7, с. 270]. Тобто, асоціація дає підприємствам можливість об'єднати свої ресурси з певною стратегічною метою, але при цьому всі підприємства - учасники залишаються самостійними та фінансово незалежними. Асоціація може надавати підприємствам – учасникам послуги – „...юридичні (консультації з питань правового регулювання підприємницької діяльності, включаючи експортно-імпорتنі операції, кредитування); інформаційні (забезпечення учасників ринковою інформацією, рекламою для стимулювання попиту на ринках, забезпечення інформацією по технічним розробкам, промисловим стандартам, статистиці); інші (пошук нових ринків збуту, галузей споживання,

розробка та встановлення стандартів асоціації з питань галузевих класифікаторів якості, надійності, умов праці, рівня класифікації робітників тощо) [7, с. 271]. Крім того, асоціація може координувати ведення наукових досліджень і розробок та взяти на себе частину функцій підприємства.

З метою збільшення доходів від реалізації, ми вважаємо, що є доцільним активізація роботи зі споживачами, а саме:

1. Створення консультаційних центрів з метою інформаційного обслуговування населення з приводу лікувальної специфіки кожного конкретного лікувально-оздоровчого закладу, особливостей функціонування (цілорічне або сезонне), вартості послуг та наявності вільних місць. Важливою функцією таких центрів є переорієнтація рекреантів по лікувально-оздоровчих закладах з метою організації рівномірного навантаження на всі функціонуючі оздоровчі заклади.

Організація діяльності консультаційних центрів проілюстрована нами за допомогою рис. 2.

Рис. 2. Організація діяльності консультаційно-дорадницького центру рекреаційних послуг

Запропоновано автором

Створення консультаційних центрів з функцією продажу дозволить:

- сприяти зросту продажу рекреаційних послуг без збільшення їхньої вартості;
- усунути дисбаланс навантаження санаторіїв та інших лікувально-оздоровчих закладів.

Крім того, прийом та обробка звернень громадян з приводу якості рекреаційних послуг з метою поліпшення якості цих послуг дозволить збільшити об'єм продаж. А це позитивно віддзеркалиться на величині фінансових ресурсів підприємств санаторно-курортного комплексу.

2. Використання курортного депозиту як варіанту оплати рекреаційних послуг.

При здійсненні платежу за рекреаційні послуги через курортний депозит відбуваються наступні дії визначених вище суб'єктів:

1. потенційний відпочиваючий здійснює вибір місця відпочинку (санаторій), час і тривалість оздоровчого курсу;
2. санаторій визначає вартість цього курсу і передає інформацію потенційному відпочиваючому;
3. останній визначає термін виплати необхідної суми і передає необхідні документи на місце роботи;
4. у певні проміжки часу (наприклад, кожного місяця або раз у квартал) із заробітної плати потенційного відпочиваючого або особи, яка бере на себе оплату рекреаційних послуг перераховується необхідна сума коштів в оплату майбутнього оздоровчого курсу. Якщо ця особа не працює або здійснює платежі самостійно (без участі підприємства), то перерахунок відповідних коштів відбувається через банківські установи;
5. після закінчення заздалегідь визначеного часу і повної виплати вартості рекреаційних послуг потенційний відпочиваючий має право скористатися сплаченими послугами.

Курортний депозит – це продаж послуг санаторно-курортних підприємств з використанням тих самих ресурсів, що й при звичайному продажі. Різниця між традиційними способами реалізації та курортним депозитом проявляється у часі зарахування коштів на банківські рахунки підприємств – одноразово (традиційний продаж) або протягом року (курортний депозит).

Рис. 3 ілюструє концепцію розвитку санаторно-курортного підприємства, яка включає до свого складу три основні напрямки: маркетинг, фінансування, управління. Крім того, ми розділяємо відповідні заходи на два рівні: стратегічний та тактичний. До стратегічного рівня ми відносимо ті заходи, впровадження яких потребує значного обсягу часу, зусиль та відповідного фінансування й тому є деякі перешкоди до негайного їх застосування; заходи, які віднесені до тактичного рівня можуть бути впроваджені у діяльність підприємства найближчим часом.

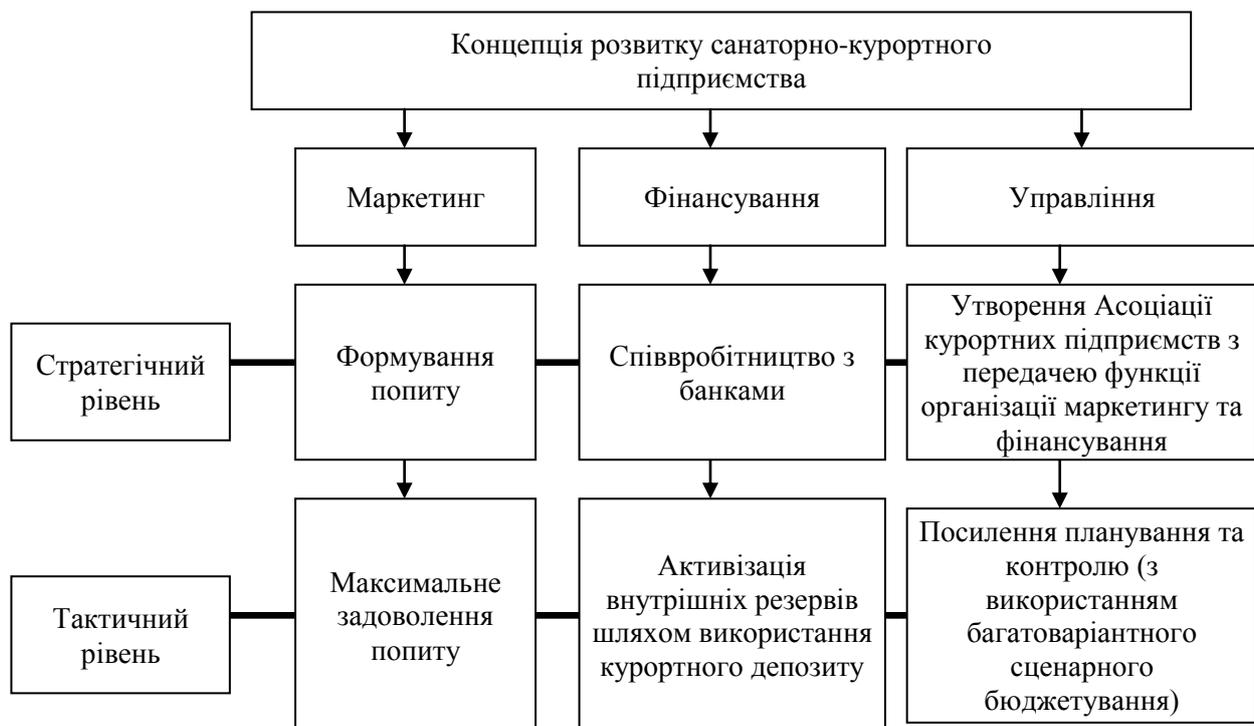

Рис. 3. Схема концепції розвитку підприємства (на прикладі санаторно-курортного комплексу)

Запропоновано автором

Висновки та перспективи подальших досліджень

Заходи щодо удосконалення управління фінансовими ресурсами призвані усунути такі недоліки та наслідки сучасного управління фінансовими ресурсами підприємств санаторно-курортного комплексу як 1) недоцільна абсолютна перевага власних джерел фінансових ресурсів над залученими, так як це спричиняє зменшення обсягів функціонування та гальмує розвиток досліджуваних підприємств; 2) низька рентабельність діяльності; 3) наявність збитків, зокрема непокритого збитку в валюті балансу;

1. Удосконалення управління фінансовими ресурсами має бути комплексним та стосуватись всіх аспектів діяльності господарюючого суб'єкта – кадрової політики, фінансів, маркетингової діяльності, роботи зі споживачами, рекламної діяльності, контролю якості рекреаційних послуг тощо.

Література

1. Близнюк А.М., Коніщева Н.Й., Давиденко Л.І. Координація дій на обласному рівні місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування у сфері туризму та суб'єктів підприємництва // Вісник ДІТБ. – 2012. – №9- С.8-15
2. Гудзь П.В. Економічні проблеми розвитку курортно-рекреаційних територій. – Донецьк: ІЕПД НАН України, ТОВ „Юго-Восток, Лтд”, 2001. – 270с.
3. Демура Т.О. Формування організаційно-управлінських механізмів підприємств туристичної сфери (на прикладі франчайзінгової мережі „Галопом по Європах”) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.06.01 „Економіка, організація і управління підприємствами” / Т.О. Демура – Київ. - 2012. – 20 с.
4. Єрмоленко О.Г. Активізація підприємницької діяльності малих рекреаційних підприємств Криму : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата економічних наук : спец. 08.06.01 „Економіка, організація і управління підприємствами” / О.Г. Єрмоленко. – Сімферополь, 2013. – 20 с.
5. Конищева Н.И., Казачковская Г.В. Проблемы управления развитием санаторно-курортных комплексов в регионах Украины // Вісник ДІТБ. – 2001. – №5. - С.246-250
6. Онисько М.Б. Підвищення ролі органів виконавчої влади у розвитку туристично-рекреаційної сфери // Вісник ДІТБ. – 2012. – №9- С.95-99
7. Хозяйственный кодекс Украины: Комментарий. Издание второе. – Х.: ООО „Одисей”, 2012. – 896 с.
8. Тема №1: Наймаємо радника. / Український діловий тижневик "Галицькі Контракти" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.kontrakty.com.ua/ukr/gc/nomer/2002/04/18.html.
9. Зильберман, Мел. Консалтинг [Текст] : методы и технологии: пер. с англ. / М. Зильберман. – СПб. [и др.] : Питер, 2007. – 426 с.
10. Жаворонкова, Галина Василівна. Інформаційне підприємництво: інновації, консалтинг, маркетинг [Текст] / Г. В. Жаворонкова; Національний авіаційний ун-т. – К. : НАУ, 2003. – 366 с.

References

1. Blyznyuk A.M., Konishcheva N.Y., Davydenko L.I. Koordynatsiya diy na oblasnomu rivni mistsevykh orhaniv vykonavchoyi vlady, orhaniv mistsevoho samovryaduvannya u sferi turyzmu ta sub'yektiv pidpryyemnytstva // Visnyk DITB. – 2012. – №9- S.8-15
2. Hudz' P.V. Ekonomichni problemy rozvytku kurortno-rekreatsiynykh terytoriy. – Donets'k: IEPD NAN Ukrayiny, TOV „Yuhu-Vostok, Ltd”, 2001. – 270s.

3. Demura T.O. Formuvannya orhanizatsiyno-upravlins'kykh mekhanizmiv pidpryyemstv turystychnoyi sfery (na prykladi franchayzinhovoyi merezhi „Halopom po Yevropakh”) : avtoref. dis. na zdobuttya nauk. stupenya kand. ekon. nauk : spets. 08.06.01 „Ekonomika, orhanizatsiya i upravlinnya pidpryyemstvamy” / T.O. Demura – Kyiv. - 2012. – 20 s.
4. Yermolenko O.H. Aktyvizatsiya pidpryyemnyts'koyi diyal'nosti malykh rekreatsiynykh pidpryyemstv Krymu : avtoref. dis. na zdobuttya nauk. stupenya kandydata ekonomichnykh nauk : spets. 08.06.01 „Ekonomika, orhanizatsiya i upravlinnya pidpryyemstvamy” / O.H. Yermolenko. – Simferopol', 2013. – 20 s.
5. Konishcheva N.I., Kazachkovskaya G.V. Problemy upravleniya razvitiem sanatorno-kurortnykh kompleksov v regionakh Ukrainy // Visnik DITB. – 2001. – №5. - S.246-250.
6. Onys'ko M.B. Pidvyshchennya roli orhaniv vykonavchoyi vlady u rozvytku turystychno-rekreatsiynoyi sfery // Visnyk DITB. – 2012. – №9- S.95-99.
7. Khozyaystvennyy kodeks Ukrainy: Kommentariy. Izdanie vtoroe. – Kh.: OOO „Odisey”, 2012. – 896 s.
8. Tema №1: Naymayemo radnyka. / Ukrayins'kyy dilovyy tyzhnevyyk "Halyts'ki Kontrakty" [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: www.kontrakty.com.ua/ukr/gc/nomer/2002/04/18.html.
9. Zil'berman, Mel. Konsalting [Tekst] : metody i tekhnologii: per. s angl. / M. Zil'berman. – SPb. [i dr.] : Piter, 2007. – 426 s.
10. Zhavoronkova, Halyna Vasylivna. Informatsiyne pidpryyemnytstvo: innovatsiyi, konsaltnh, marketynh [Tekst] / H. V. Zhavoronkova; Natsional'nyy aviatsiynyy un–t. – K. : NAU, 2003. – 366 s.

ЗАПРОШУЄМО ДО СПІВРОБІТНИЦТВА

Київський національний університет технології та дизайну видає з 1999 року періодичний науковий економічний журнал «Вісник КНУТД», серія «Економічні науки».

Журнал визнаний ВАК України фаховим з економічних наук. З моменту свого заснування журнал став сполучною ланкою між науковцями і практиками, які працюють у науково-дослідних закладах, вищій школі, економіці, державних установах України і зарубіжжя, між усіма тими, хто переймається проблемами розвитку економіки в ринкових умовах. Активна участь в наукових публікаціях на шпальтах журналу сприяє розвитку фундаментальних та прикладних досліджень з усіх напрямків економічних наук, посиленню впливу економіки на вирішення правових, політичних, соціальних, екологічних та інших проблем розвитку суспільства, входженню України в міжнародні економічні союзи.

Журнал є дуже цікавим для науковців, аспірантів, студентів, фахівців національного господарства, державних службовців.

Рубрики журналу «Вісник КНУТД», серія «Економічні науки»:

- **ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ**
- **МОДЕРНІЗАЦІЯ ОСВІТИ**
- **СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ**
- **ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА**

Періодичність видання – 6 раз на рік. Журнал видається українською, російською, англійською мовами, анотації – українською, російською і англійською мовами. Матеріали, що надходять для публікації в журналі, проходять рецензування з боку членів редакційної колегії, розглядаються та рекомендуються Вченою радою Київського національного університету технології та дизайну до друку.

01011, м. Київ, вул. Немировича-Данченка, 2, корп. 1, к. 250
тел./факс: +38 (044) 280-60-47

**Інформаційна довідка
ДО УВАГИ АВТОРІВ ЖУРНАЛУ
«Вісник Київського національного університету технологій та дизайну»
серія «Економічні науки»**

Редакційна колегія журналу «Вісник Київського національного університету технологій та дизайну» приймає до розгляду наукові статті авторів за матеріалами досліджень і науково-технічних розробок. Подані статті розглядаються редакційною колегією журналу «Вісник КНУТД» і після отримання позитивної рецензії приймаються до публікації.

ПРАВИЛА ПОДАННЯ РУКОПИСІВ СТАТЕЙ

Для публікації автори подають в редакцію журналу:

1. **Рукопис статті** з анотаціями російською та англійською мовами, які розміщуються після тексту статті (роздрукований з електронного варіанта статті (файлу), підписаний авторами, в **2 (двох) примірниках**). Один примірник передається для редакторської роботи та рецензування.

2. **Електронний варіант статті** з анотаціями російською та англійською мовами, які розміщуються після тексту статті (файл на CD- або CD-RW-дисках). Файл статті повинен мати таку назву (англ. мовою): П.І.Б. (автора статті англ. мовою) **Stat.** **Наприклад: Karpenko_Stat**

3. **Електронний файл та роздрукований варіант інформації про автора (-ів)** подається українською, російською та англійською мовами. Фото авторів обов'язкове, розмір 3x4, формат файлу jpg. Файл інформації повинен мати таку назву (англ. мовою): П.І.Б. (автора статті англ. мовою) **Inform_engl.** **Наприклад: Karpenko_ Inform_engl.**

Алгоритм оформлення авторських даних такий:

Алгоритм оформлення авторських даних:

	Англійською МОВОЮ	Українською МОВОЮ	Російською МОВОЮ
Прізвище Ім'я По-батькові			
посада кафедра назва вищого навчального закладу, місто, вчене звання, вчена ступінь			
(Робоча адреса) індекс, область, місто, вулиця, будинок			
(Домашня адреса) індекс, область, місто, вулиця, будинок, квартира			
(телефон – краще мобільний); (E-mail)			
Наукові інтереси			
Фото авторів			

4. **Рецензія** на статтю, підписана доктором наук за напрямом наукової діяльності (підпис рецензента повинен бути засвідчений установою).

5. **Оригінал платіжного документу**, який засвідчує оплату за публікацію. **Оплата здійснюється після рецензування та прийняття статті до друку.**

6. **Договір** з підписами авторів про те, що надіслана стаття не друкувалася і не подана до інших видань.

7. **Заява** на друк.

Вимоги до структури та оформлення матеріалів:

- прізвище, ім'я та по-батькові автора (співавторів) – повністю, без скорочень, вчене звання, вчена ступінь, точна назва посади та місця роботи (повна назва кафедри або іншого структурного підрозділу, без абревіатур), робоча та домашня поштові адреси з індексами, електронна адреса (дуже бажано особиста, а не кафедральна), робочій, домашній та мобільний номери телефонів, основні наукові інтереси (найчастіше – тематика дисертаційного дослідження);
- анотація трьома мовами (укр., рос., англ.); ключові слова – теж трьома мовами, 5-6 позицій;
- структура тексту статті: **постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями; аналіз останніх публікацій по проблемі; невирішені частини дослідження, мета дослідження, виклад основних результатів та їх обґрунтування; висновки та перспективи подальших досліджень;**
 - всі структурні розділи по тексту мають бути виділені жирним шрифтом;
 - всі статистичні дані мають бути підкріплені посиланнями на джерела;
 - всі цитати мають закінчуватися посиланнями на джерела;
 - посилання на підручники та науково-популярну літературу є небажаними;
 - посилання на власні публікації є небажаними і допускаються лише в разі нагальної потреби;
 - якщо в огляді літератури або далі по тексту Ви посилаєтесь на прізвище вченого – його публікація має бути у загальному списку літератури після статті;
 - вторинне цитування не дозволяється! Якщо Ви цитуєте Адама Сміта – то посилання має бути саме на Сміта, а не на автора, який читав Сміта;
 - інтервал – 1,15; шрифт – 12 пт. Поля – по 2 см з кожного боку. Лише Microsoft Word, doc, docx. Шрифт – TimesNewRoman. Всі нетекстові об'єкти мають бути побудовані із застосування засобів Microsoft Word (MicrosoftExcelChart, MicrosoftEquationтощо). При побудові графіків майте на увазі, що журнал є чорно-білим;
 - у формулах – лише найрозповсюдженіші символи із стандартного набору;
 - таблиці мають бути пронумеровані, кожна повинна мати назву;
 - всі малюнки та графіки мають бути пронумеровані та мати назву;
 - список джерел – не менше 10 позицій, мовами оригіналу, оформляється згідно з ДСТУ ГОСТ 7.1:2006. У тексті рукопису посилання на літературу ставляться в квадратні дужки.

приклад оформлення:

1. Державна служба статистики України: [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

2. Денисенко М.П. Інноваційні процеси в змішаній економіці [Текст] : монографія / [В. Г. Федоренко, М.П. Денисенко, І. М. Грищенко та ін.] ; під ред. : В. Г. Федоренко, М. П. Денисенко; Ін-т підготов. кадрів держ. служби зайнятості України, Київ. нац. ун-т технологій та дизайну. - К. : ПК ДСЗУ, 2008 –193с.

3. Денисенко М.П. Механізм стратегічного управління інноваційним розвитком [Текст] : монографія / [О. М. Азарян, М. П. Денисенко, В. Я. Заруба та ін. ; за заг. ред. : О. А. Біловодська]. - Суми : Університетська книга, 2010. - 431 с.

Редакція лишає за собою право на незначне редагування та скорочення, зберігаючи при тому головні висновки та авторську стилістику.

**СТАТТІ, ОФОРМЛЕНІ БЕЗ ДОТРИМАННЯ ЗАЗНАЧЕНИХ ВИМОГ,
РОЗГЛЯДАТИСЯ НЕ БУДУТЬ !**

Остаточний висновок щодо публікації схвалює редакційна колегія журналу та повідомляє автора (-ів) телефонним дзвінком або повідомленням по електронній пошті.

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ: 01011, м. Київ-11, вул. Немировича-Данченка, 2,
корп. №1, кім. 1-0309, (044) 256-29-13 та корп. №2, кім. 2-0303 тел/факс (044)256-29-86

Електронна адреса редакції: vistnuk@knutd.com.ua. Статті приймаються на поштову скриньку: ludmilaganuschak@gmail.com

Банківські реквізити журналу «Вісник КНУТД» для перерахування оплати за публікацію наукової статті (вартість 1 стор. формату А4 коштує 45грн.):

Одержувач: Отримувач: Київський національний університет технологій та дизайну

Код ЄДРПОУ отримувача: 02070890

Банк отримувача : УДКСУ у Печерському р-ні м. Києва

Код банку отримувача: 820172

Розрахунковий рахунок: 31259228203551

Призначення платежу: П.І.Б. (автора (-ів) публікації) – за публікацію у журналі «Вісник КНУТД» Серія Економічні науки

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Кремень Василь Григорович

доктор філософських наук, професор, академік НАН України, президент Національної академії педагогічних наук України

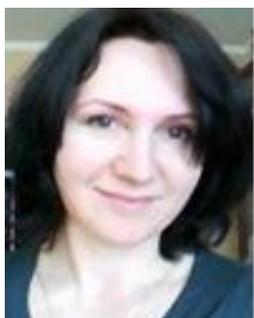
Колумбет Олександр Миколайович

доктор економічних наук, доцент, професор кафедри фізичного виховання та здоров'я Київського національного університету технологій та дизайну

Махнарилов Юрій Васильович

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів та фінансово- економічної безпеки Київського національного університету технологій та дизайну

Гончаренко Ірина Миколаївна

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри підприємництва та бізнесу Київського національного університету технологій та дизайну

Онегіна Вікторія Михайлівна

доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економіки і маркетингу Харківського національного технічного університету сільського господарства ім. П. Василенка

Герасимчук Наталія Андріївна

доктор економічних наук, доцент, професор кафедри підприємництва та бізнесу Київського національного університету технологій та дизайну

Геселева Наталія Валеріївна

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економічної кібернетики та маркетингу Київського національного університету технологій та дизайну

Гребельник Олександр Петрович

доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності і міжнародного бізнесу Українсько-американського гуманітарного інституту «Вісконсінський Міжнародний Університет (США) в Україні»

Єршова Олена Олександрівна

аспірант кафедри економіки і маркетингу Харківського національного технічного університету сільського господарства ім. П. Василенка

Лісун Яніна Вікторівна

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри підприємництва і бізнесу Київського національного університету технологій та дизайну

Макатьора Дмитро Анатолійович

старший викладач кафедри прикладної механіки та машин Київського національного університету технологій та дизайну

Мірзосва Тетяна Володимирівна

кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки підприємства ім. проф. І.Н. Романенка Національного університету біоресурсів і природокористування України

Ткачук Вадим Анатолійович

кандидат економічних наук, в.о. проректора з навчально-наукової роботи, міжнародних питань та розвитку університету Національного університету біоресурсів і природокористування України

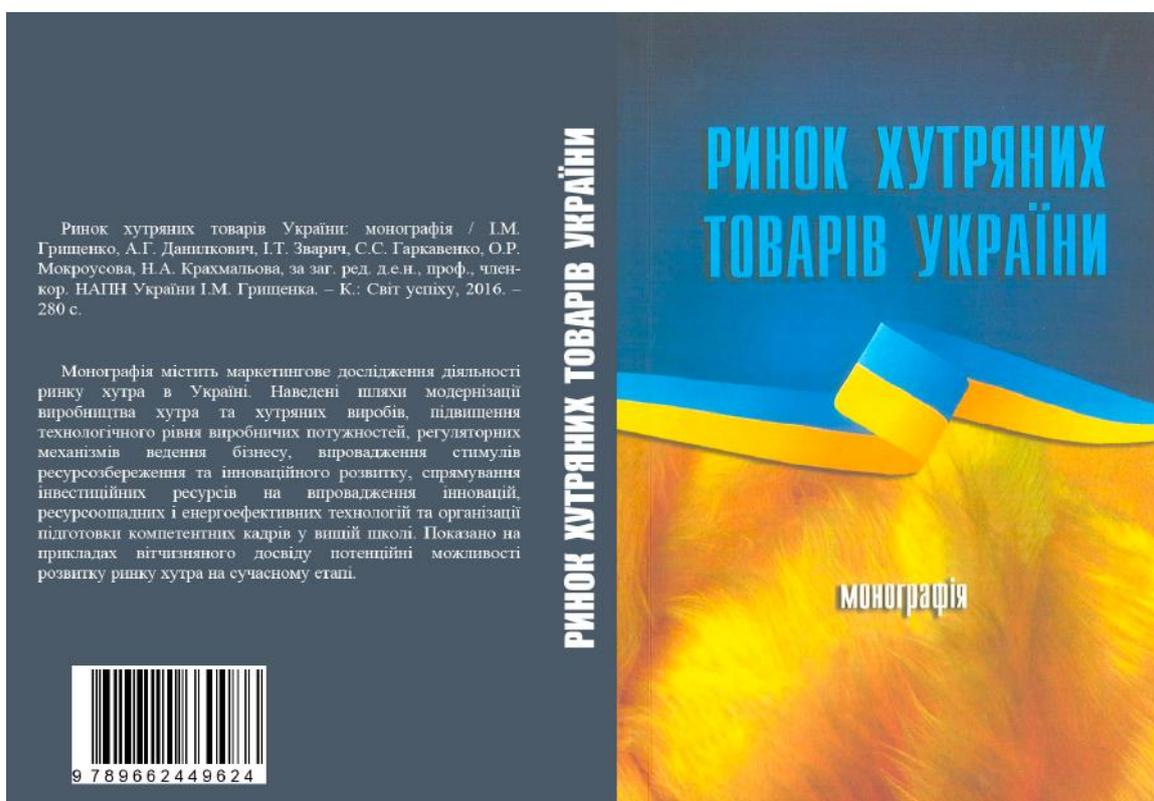

Штулер Ірина Юріївна

кандидат економічних наук, доцент, завідувач кафедри фінансів та банківської справи Національної академії управління

Шановні колеги!

***Побачила світ колективна монографія
"Ринок хутряних товарів України"***

***У монографії викладений узагальнений вітчизняний
досвід та потенційні можливості розвитку ринку
хутра на сучасному етапі***

*e-mail: vistnuk@knutd.com.ua,
<http://vistnyk.knutd.com.ua/>*

*тел.: +38 (044) 256-29-86,
01011, м. Київ, вул. Немировича-Данченка, 2,
корп. 1, к. 250, 252*

*Освітній
інвестиційно-технологічний
кластер
легкої промисловості*

**КООРДИНАЦІЙНИЙ ЦЕНТР
Київський національний університет
технологій та дизайну**

**вул. Немировича-Данченка, 2, к.1-0309
м. Київ, Україна, 01011
тел./факс: +38(044) 256-84-66, 256-29-15
cluster@knu td.com.ua
www.cluster.knu td.com.ua**